

Жалололиддин Румий

НАЙ НОЛАСИ

Ҳикматлар

**Тингла найдин, чин ҳикоят айлагай,
Айрилиқлардан шикоят айлагай.**

Тошкент - 2011

Румий, Жалололиддин

Най ноласи: Ҳикматлар/Жалололиддин Румий; насрий матн муаллифи Хайрулло Қосим (Қосимов Хайрулло). - Т.:Yurist-media markazi, 2011 йил. -120 бет.

Жаҳон мумтоз адабиётининг ёрқин сиймоси, башарият шоири Мавлоно Жалололиддин Румийнинг «Маснавийи маънавий» асари саккиз асрдан бери қалбларни забт этиб келмоқда. Ушбу китобда адабиётшунос Хайрулло Қосим Мавлононинг таржимадаги сайланма байтларини шарҳлашга интиланган.

Такризчи:

*фалсафа фанлари доктори, проф. Абдулазиз Абдурахмонов;
филология фанлари номзоди Гуландом Тоғаева*

ISBN 978-9943-387-21-8

© «Yurist media markazi» нашриёти, 2011 йил

***Офтоб ойдан баланддир, ўйласанг,
Баски, нурдан ҳам зиё эрмиш баланд.***

Билсанг, қуёшдан зиё, ойдан нур таралади. Бу фарқда шубҳа-гумонинг бўлмасин. Зеро Яратган Ўз Каломида Шамс (қуёш)ни зиё деб номлаган, Қамар (ой)ни нурга нисбат қилган. Бу тафовутларни равшан англамоғинг мисоли шуки, ой нури тунда зоҳир бўлса-да, йўл юриш хатари эҳтимол-дан холи эмас. Қачонки машриқда субҳи содиқ ортидан қуёш зиёси порлай бошлагач, барча ашёлар, паст-у баландлар ошкор бўлади. Карвонни ҳаракатга келтиради.

***Асли сохта бўлгай охир ошкор,
Топмагай ҳеч ҳийлаю алдов қарор.***

У зиёнинг қудрат-ҳудуди амри Холикнинг измида барча нарсани равшан кўзимизга намоён этади. Ясама, қалбаки ашёларнинг асл хоссасини фош қилади. Фош бўлиш шармандалигидан нажот топиш учун кўрилган барча тадбир-ҳийлалар муваққатдир. Офтоб зиёсини сочаркан бу оламни раҳмат ёғдусига музайян (зийнатли, кўркем) этади.

Агар қуёшни яратмаганида эди олам тараққиётсиз, гунг эди. Барча жонзотларнинг ризқ-рўзи, тириклигига қуёшни восита қилди-да, Яратган уни фалакда сайёра қилди. Мух-тасари шуки, ҳамма бозорни кундузи қилади.

***Ўғри, қаллоб нурга душмандир, гараз,
Тут омон, фарёдрас, фарёдрас!***

Ҳайратланарли нуқта шундаки, тунни орзиқиб кутув-чи, нурдан қочувчи паст, хор махлуқларни ҳам яратди. Мисоли, кўршапалак, ит ва барча йиртқичлар... Ҳайвонлардан-да баттар аҳволда одамга-да нафс-тажовузни ғолиб қилиб ўғри, қароқчи ҳолига ташлади.

Раббим, нури неъматингдан қочганлардан ўзинг бизни паноҳингда асра!

Ҳар киши бўлса умид қайғусида,

Очилур бир кун эшик ўтрусид.

Ҳар банда Яратгандан умидвор ҳолда яшар экан, албатта, унинг қаршисида мақсад эшиги очилади. Чунки У ўзининг охир китобида, «бандаларим мендан ихлос билан сўрасалар, Зоти Иззатимга қасамки, бермасликдан шарм қиламан», деб умид ва раҳмат дарвозаларини мангу очиқ қолдирган.

* * *

***Даҳраро мутлақ ёмонлик йўқ, инон,
Не ёмонлик борки, нисбийдир ҳамон.***

Бу дунёда ёмон, ёмонлик деган нарсалар асло яратилма-ган. Улар махлуқот (жонзот)лар ўртасидаги нафсоний хо-ҳиш туфайли пайдо бўлган муваққат муқобиллик, холос. Ақли салимлик, сулҳ билан барча мушкулот ва зиддиятларни юмшатиб ислоҳга келтирса бўлади. Аслида, солиҳлик сифа-ти жуда арзон, таассуфки, харидори оз. Эътибор бер: илон-нинг заҳри аслида тирикни ҳалок қилувчидир. Айни вақтда, тиб илми тадқиқотига кўра ўша оғудан инсон дардига шифо бағишловчи малҳам тайёрлаш ҳам мумкин. Демак, ёмонлик ҳам оғу кабидир. Уни малҳамга айлантиришни Яратган мўминларга фарз қилгандир. Шу нуқтаи назардан идрок қилсак, ёмонликнинг нисбий даражаси аён бўлади.

* * *

***Ўз қароғинг бирла кўрма хўбни сен,
Кўр фақат толиб бўлиб матлубни сен.***

Сен бирор ашёга боқиб, унинг аслий хоссасини кўрмоқчи бўлсанг, зоҳирига назар ташлаш билан кифояланиб қолма. Бу машғулот анчайин ақл-идрокни, билимни, ҳис эта билиш, моҳиятини англаш каби салоҳиятларни талаб қилади.

Англаш, билиш толиб (ўрганувчи)лик билан рўёбга чи-қади. Сени ҳайратга солиб турган ашё ўзга учун, балки ҳеч қандай аҳамият касб этмас. Аксинча, ўзганинг ҳайрати сенга малол-мазах туюлиши мумкин. Ҳукмга ошиқма. Ҳайратнинг боисини

ТОП.

* * *

***Кийнидин қаҳру ғазабдир дам-бадам,
Ул залолатдир магар, кофирлик ҳам.***

Янги сўйилган ҳайвон терисидан дарҳол фойдаланиб бўлмайди. Кўнчилар бу териға узок вақт турли дори-модда-лар билан ишлов бериб, тайёр ҳолға келтирадилар, сўнг ўзлари хоҳлаган шакл (махси, калиш, камар меш в. х)ни берадилар. Инсон ҳам дастлаб хом териға ўхшайди. Унга умр бўйи ишлов-тарбия бериш лозим. Тарбияни издан чи-қарувчи қабоҳатлардан бири кина (гина, араз)дир. Унинг бир кўнгилда қайта-қайта содир бўлиб бориши сулҳға ўрин қолдирмайдиган қаҳр-ғазабға айланиши мумкин. Гина сабаб диндан чиқиб кетиш ҳам ҳеч гап эмас. Гина боис, иймон келтирмоқчи бўлиб турган кофир боз узоклашиб, залолатда қолади. Илло, кечиримли, шафқатли бўлиш Яратганға хуш келади. Чунки у Раҳмон Раҳийм, Гофурдир! Ғазабидан раҳмати беҳад-бениҳоядир!

* * *

***Ел эсаркан, елни эсдирувчи бор,
Амр этиб, ҳар ёнга кездирувчи бор.***

Ўзингча, ел (шамол) уёқдан буёққа кезиб юрувчи табиий бир эпкин, деб ўйлама. Уни эсдирувчи, суръат, даражасини кўтарувчи Ҳақ қудратидир. Биз муқаддам куёш зиёси ҳаёт ва тараккиёт воситаси эканлигини билиб олган эдик. Ел ҳам ўзи хоҳласа, биз учун неъматини роҳат ёки аксинча, азоб-уқубат мажмуасидир. Шамолсиз олам куюб, кулдек тўзиб, сасиб кетарди. У сарин миқдорда елпиғичдай жонзотларға ҳаётбахш ёқимли. Тирик жоннинг олаётган ҳар бир ютум нафаси (ҳаво) қайдаражада аҳамият касб этишини англаш учун оғзимизни юмиб, бурундан нафас олмай бир лаҳза муаллақ туришимиз кифоя. Ўша нафаснинг танға ёқимлилигини таъмин этиш елнинг зиммасида омонатдир.

Барча фасллар, айниқса, баҳор ел билан муаттар бўлади. Гоҳо эса ел балою офатга айланади. Од қавми баҳайбат қад-қоматларию осмонўпар бинолари билан кибрга берилдилар. Оқибат, бу халқни ел япроқдек чирпирак қилиб учирди, ўзлари мағрур қилган тош бинолари билан қоришиб кетдилар.

* * *

***Дам — нафасни этди умрингга асос,
Бошқаларни унга этмайсан қиёс.***

Сен аҳамият бермаётган дам — нафас елдан нафсингга етаётган бир улуш эканлигини унутма. Боғ-роғлар, экин-тикинлар ҳам ел боис барака касб этади. Аксинча, мева шоналари нобуд бўлади.

* * *

***Бир ҳовунч дон ол, уни кафтингда кўр;
Билки, омбор ичра бугдой бўйладир.***

Сен донни кўриб ақлингни ишлатсанг, омборда нима борлигини фаҳмлаб оласан. Донни донга, поясини сомонга ажратувчи ҳам елдир.

Тирикчиликнинг ҳар сонияси ел ила ҳамнафасдир. У ўз вазифасини то қиёмат илоҳий амр изнида адо этади.

* * *

***Айбни ёпқайдир Худойим бир даме,
То ўзи чексин пушаймон одаме.***

Ривоят қилишларича, мўминлар амири ҳазрат Умар вақт-ларида бир ўғрини ўлимга ҳукм қилган эканлар. Шунда ўғри: «Эй Умар, ҳаётимда бир бор гуноҳ қилдим, кечир!» дея ёлборди. Ҳазрати Умарнинг кўнгилларидан: «Яратган ҳам илк гуноҳни мағфират қилади», деган фикр ўтиб, гуноҳкорни жазодан озод қилган эканлар. Дарҳақиқат, шундай! Аммо тавба қилиб, аввалги гуноҳни бот-бот такрорлагувчи фосиқлар асло маъзурга сазовор бўла олмаслар! Унинг шафқати қанчалар ҳадсиз, лекин қаҳри беомон! Тавба қилинсаю гуноҳлар қайтарилаверса

мунофиқлик сифатини касб этади. Энди бу ҳолда балога кушойиш йўқ!

Ундан қочиб нажот соҳилига етишмоқ оғир, паноҳ йўқ!

Тенглик истайдир никоҳу издивож,

Бир эшик олтин, бири бўлмас ёғоч.

Исломдаги эркак-аёлнинг, эр-хотиннинг тенглиги ҳақида даҳрийлар, айниқса, ғарб «исломшунос»лари тўқимаган бўхтонлар, жоҳилларча мунозаралар то ҳануз тўхтагани йўқ. Мавлоно эса, саккиз аср муқаддам қабиҳ фикрли мулҳидларга қакшатқич зарба берганлар. Оилада, никоҳда тенглик бўлмас экан ҳеч қачон фароғатли турмуш бунёд бўлмайди, дея раддия эълон қиладилар.

* * *

Улки кемтикдир, тугал дерму киши?

Ул хунук эрса, гўзал дерму киши?

Ҳар бир иш, нарсанинг ўз ўрни, номи, аҳамияти, қиймати мавжуд. Сифати дастлаб зоҳирига қараб белгиланади. Бирор шакл номукамалдир, аммо ўзига хос қийматга эга бўлиши мумкин. Балки сиртдан гўзал кўринаётган анави аёлнинг ички олами — феъл-атвори инсонийликка муносиб эмасдир. Тўғри баҳо адолат ҳосилдир. Илло, кўрқокни баҳодир, эр деб сифатлаш оқиллар наздида қабоҳатга тенг амалдир.

* * *

Гар сабаб маълум эмас, мушкул ишинг,

Кўп қийиндир дори-дармон этмишинг.

Жолинус (Гален) ҳаким беморнинг қандай одатлари бўлса, уни дарҳол манъ этма, деган. Кўнгил нафси ўрганган одатини бирдан тарк қилса, дарди зиёдалашиб кетиши мумкин. Одатнинг сабабини билиб олсанг, унинг ўрнини боса оладиган фойдалироқ усулни қўллаш бесамар бўлмас. Ахир, тезак қуртини дарҳол мева-чевага рўбару қилиш айни ҳалокатдир. Ёхуд ит хўраги ахлатдир. Зеро, сабабни ахта-риш тадқиқотдир.

Тадқиқот ҳақиқати тафаккур кучининг нечоғлик эканлигини кўрсатувчи самардир.

* * *

***Панд-насихат атри кимга етмагай,
Ул палиддир, сўйлама, кор этмагай***

Илоҳий китоблар, ҳадис аҳкомлари, ҳақимларнинг сўзлари инсоннинг Тангри яратган энг гўзал, фасоҳатли, улуғ зот эканлигини англатувчи пурмаъно насихатлардир. Одамзод ана шу улуғ ҳикматлар сабоғидан ўзлигини англайди, яратувчисини танийди. Энди у ўз ҳомийсини танидимиз, демак бандалигини ҳис қилди. Таъзими сужуд ва неъмат шукрона билан Яратган миннатига мусаллам бўлди.

Панд-насихатни рад, инкор қилувчиларнинг сифатлари муртадлик, мунофиқлик, фосиқлик, мушрикликдир. Бу жа-моага мансублик асло Тангри ва унинг расули ризолигига восил эта олмас. Улар раҳмоний неъматлардан абадул абад маҳрумдирлар.

* * *

***Ҳийлалар туздинг, чу билмаслар, дема,
Кўзи равшанларни кўрмаслар, дема.***

Эй, инсон! Ер куррасию осмону фалакда, ҳар бир одам қалбида ва унинг ўтмишию келажагида не сир-асрор бўлса-ҳаммаси Парвардигори оламга ошқордир. Ҳатто, Саҳрои Кабирнинг то ҳануз инсон қадами етмаган бир барҳанида сезилар-сезилмас ўрнидан силжиган қум зарраси ҳам Унга маълуму равшандир. Сен қалб иймонингни мана шу ишонч-ла мустаҳкам қилсанг, ҳаёту охиратинг муҳофазасини таъминлаган бўласан. Қилғуликни қилиб қўйиб уни яширишга уринма. Барча тадбирларинг беҳудадир. Бобомиз ҳазрати Одам Ато манъ этилган ишни шайтон васвасида қилиб қўйиб, айбни лаинга ағдармадилар. Ўзларини оқлаш учун баҳоналар рўкач қилмадилар. Аксинча, иқрорлик мақомини баланд қилиб, «Роббана, инна золамна» дедилар. «Ё Раббим, ўзинг мағфират

қил, мен ўзимга зулм қилгувчилардан бўлиб қолдим», дея зору тавалло этдилар.

Таассуфки, тавқилаънатга сазовор бўлган иблис гуноҳини бўйнига олмай, «Мен нимаки қилган бўлсам, сенинг амринг билан қилдим», дея иккинчи бор Яратганга исён қилди.

* * *

***Одамо, сен кўр эмассен, сол назар,
Лек изо жоъал қазо аммил басар.***

Сен кўрга ўхшаб атрофингга қарама, ҳамма нарсанинг фарқини ажрат, бил. Аммо шуниси ҳам борки, қанчалар кўзинг равшан, ақлинг тийран бўлса-да, қазо амри етиб келганда бир кўр каби ғафлатда қоласан. Шундай кўрлар борки, улар маънавий жиҳатдан нобийнодирлар. Уларнинг бурнига атирамбар тутсанг, бу хушбўйлик ўзимдан келяп-ти, деб фахрланадилар. Улар ифор эгасини, ифордан наси-бадор қилганларни асло танимаслар.

* * *

***Дур агар янчилса, бўлгай ўзга ул,
Тўтиё бўлгай толиққан кўзга ул.***

Дур майдалангани билан унинг қиймати, фазилати ка-майиб қолмайди. Аксинча, бутунлигида кўзларни қувон-тирган бўлса, янчилганида толиққан кўзларга шифойи-милҳам, яъни тўтиёлик хоссасига эга бўлади.

* * *

***Ажралиб бугдой бошоқдин дон бўлиб,
Янчилиб, келгай дўконга нон бўлиб.***

Наздингда далада етилган бугдойни ўриб-йиғиштириш, янчиш бир зулм, пайҳон қилишдек туюлсада, дон бошоғидан ажратиб олинганидан сўнг бугдойлик мақомига етишиб, аввалги баҳо-қадридан ўн чандон юқорилайди. Бугдойни тегирмонга солиб, ун қилишда ҳам асло забунлик, хорлик эмас, хайрли улуғ бир неъмат — Нонга айланиш қисмати кутади. Олам-у,

одамнинг фаровонлиги эса нон воситасидадир.

* * *

***Бандаси дерму сира айлаб хато,
Имтиҳон этдим сени, эй, Раббано ?!***

Ривоятда келишича, бир эътиқодсиз ҳазрат Алига: «Сени асрагувчи Худо эканлигига ишонасанми?» деб савол қилган. Амийрул муъминин: «Ҳа, шундоқ. Аллоҳ таоло менгау авлодимга, барча мўминларга мададкор, ҳимоя қилгувчи-дир», дедилар. Гусиёҳ киши: «Сўзинг рост бўлиб, Аллоҳ мададкоринг бўлса, мана шу кўшк томидан ўзингни ерга ташлаб, гапингнинг ростлигини исботла», деб муғомбирлик қилди. Ҳазрат Али унинг разилона режа ва мақсадини қатъий рад этдилар.

«Ҳеч қачон банда Яратганни эмас, Яратган бандани си-нов қилади, — дедилар. Ундан кўра ўз аҳволингга боқиб, феълингни ислоҳ қил, Мурид муршидни имтиҳон этмас. Зероки, Оллоҳ не қилдик, кўнглимизда нима гап, сир-асрор бор, ҳаммасини билиб турувчидир».

* * *

***Донни кўрган қуш баланд том узрадир,
Ул қанот ёзгай, вале дом узрадир.***

Қуш донни кўргач, паст-баландни, хавф-хатарни унутади. Олисдан кўзига шодлик ва қувонч бахш этаётган дон қуш ҳаётини паёнига етказишидан беҳабар. Нафс тугёни узоқ-яқиндаги матони кўзга жозибали кўрсатади. Ҳирсу нафс ашёсидан завқ олган кўз зинокордир. Бу муваққат завқли туюлган қабих машғулот фикру зикрингни банд айлаб, сабру-қарорингни тор-мор қилади. Нажотдан кўра ҳалокат нақд келади. Молу дунё хирсу ғафлат тутантириғи, имон йўлидаги хатарнок тузоқдир. Ёдингда тут: олам сенга мусаххар бўлса ҳам ғурсат келганда ажал шаробини ичгувчисан.

* * *

Неча шоҳларким жаҳондин ўтдилар,

Бандалик завқини тотмай кетдилар.

Бу қадим дунёдан не-не тождорлар ўтмади. Таассуфки, уларнинг кўпчилиги салтанат ҳою ҳавасида азиз умрларини елга совордилар. Охират завқидан кўра дунё сархушлигини ортик билдилар. Агар улар охират икболини фаҳм эт-ганларида эди, Иброҳим Адҳам Балхий каби тожу тахтни тарк этиб, шоҳона либосларини чўпоннинг пўстак пўстинига алмаштирган бўлар эдилар. Бунинг ўрнига аксарият ҳукмдорлар зулм, истибдод туфайли мол-дунёларини орт-тириб, сарҳадларини кенгайтирдилар. Ҳақ-у ноҳақликлар эвазига тўпланган олтин-у жавоҳирларини қабрига олиб кетган бирор соҳиби салтанат борми?!

* * *

Бас, ниҳол экдингми, бергил сувни ҳам,

Бас, тугун ечдингми, очгил, муҳтарам.

Эй, азиз инсон! Ҳиммат қилиб ниҳол ўтказдингми, энди гайратингни сусайтирма. Парваришни чиройли давом эт-тириб, хайрли мевасини ўзгаларга кўрсат ва бахш эт.

Барчанинг кўз ўнгида ўзингни эр билиб тугунни ечдинг, энди ичида нималар борлигини бир-бир намойиш қил.

* * *

Эй муслмон, сенки истарсан адаб,

Сабр қил, гар берса озор беадаб,

Мўминликнинг илк белгиларидан бири адабдир. Адаб боис илм муяссар бўлади. Илм боис банда Роббисини та-нийди. Илми бўлсаю одоби бўлмаган киши олим эмас, сар-каш жоҳилдир. Уларнинг дилозорлиги гоҳо куфр чизиғигача етиб боради. Жоҳил-у доно тешиқ пақирдаги сув кабидир. Тешиқни бутламагунча сув идишда турмас. Уни бутловчи восита дононинг сабр-қаноатидир. Ёмонники эса ўзига қайтувчи таҳдидли ўқдир. Пайғамбар алайҳиссалом дедилар: «Ким бировни сўкса, аввало у ўзини ҳақорат қилибди. Негаки,

эшитувчи ҳам хоҳ ошкора, хоҳ пинҳона жавоб қайтариши шаксиз».

* * *

*Эйки, сен, Ҳақ шаънига урғувчи дўқ,
Лашкари Ҳақ ичрадирсан, ўйла, қўрқ.*

Маҳшаргоҳда бандалар билан савол-жавоб қилинганда, тириклик чоғида Яратганнинг амридан узоқлашиб турли гуноҳли машғулотлар билан банд бўлганлар: «Бу иш - гуноҳларни мен қилмаганман», дея тонар эканлар. Шунда Оллоҳ амри билан сўроқ қилингувчининг оғиз-тили муҳр-ланиб, бир сўз айтолмас экан. Ўша аснода сўроқ қилин-гувчининг ўз аъзо (оёқ-қўл, кўз в. х)лари тилга кириб эга-сининг зарарига гувоҳлик берар экан. Байтдаги «лашкари Ҳақ ичрадирсан»дан мурод — ўша машъум, қаро Кун кел-масидан бурун ортингга бир қара: тириклигинда тавба-тазарруни адо этиб, охиратингни эзулик билан таъминлаб ол, дейилмоқда.

* * *

*Қуш ўзингсен, ов ўзингсен, дом ўзинг,
Тўр ўзингсен, ем ўзингсен, том ўзинг.*

Одамзод ўз нафси, ҳавас-ҳавоси билан ҳамма кўргулик, яхши-ёмон сифатларга гирифтор бўлади.

Оллоҳни таниган иймонли кишининг барча машғулот-ларида осудалик, хотиржамлик, сабр устун туради. Аммо нафс туфайли кўнгилда пайдо бўлгувчи иштиёқ-ғулғула шайтоннинг қармоққа илган ўлжа-хўрагидир. Ўша хўрак томон тинимсиз сени чорлайверади. Ғулғула, чорловдан қутулмас экансан Сен қармоққа илинган ўлжасан! Қармоқни узиб қочиш кам насиб қилувчи толе. Аммо овчи қармоқ-қопқондан у ўлжани ажратиб олса ҳам, олмаса ҳам оқибат муқаррар — ўлимдир. Нафс инсонни ҳар мақомга сола олади. Ундан сабр туфайли халос бўласан. Зеро, сабр қилгувчилар Яратганга яқиндирлар. Хуллас, уйингдагини кўчадан, кўчадагини уйингдан ахтарма, ўзингга

боқ.

* * *

***Хас-хашак дарёни босгайми сира,
Чанг-ғубор офтобни тўсгайми сира?!***

Олтин билан темир оловга тушса, ўртадаги фарқ янада жиддий аниқлашади.

Не-не эътиқодсизлар, мушриклар ўзларининг ботил ҳаракатлари билан порлоқ қуёшни тўсмоқчи бўладилар. Бу ақли ноқисликдан ўтиб тушувчи фосиқ хаёлдан ўзга нарса эмас. Бинобарин, дарё юзини хору хас қоплагани билан унинг оқими ва шиддатини асло-асло ўзгартиролмайдди. Аксинча, бундай бўзов-тўсиқлар банди-бандидан ўпирилиб, тошқин-нинг кучайишига сабаб бўлади, холос. Эй инсон! Қалбинг ойнасини чанг-ғубордан пок тут. Ақлинг бовар қилмаган нарсалар сенинг машғулотинг эмаслигини англа.

* * *

***Гарчи тупроқ зоҳиран тупроқ эрур,
Ич-ичинг боқсанг, фақат нур ичра нур.***

Тангри сувни пайдо қилди. Унда ерни яратди. Ақл-у ид-рокингни ожиз қолдирувчи нукта шундаки, Парвардигори олам жамики махлуқоту набототни тупроқда — ерда бунёд қилиб, шакл-шамойил ато қилди. Ҳатто одамни ҳам хор тупроқдан яратиб, азиз-у мукаррам қилди. Ерни пайдо қил-гандан то ҳозирги нафасимизгача макон, ризқ, тараққиёт омили қилиб берди. Демак, ҳар зарра тупроқ ҳам эъзозу икромга молик. Уни вайрон қилиш, топташ, булғатиш, афғор қилиш куфрони-неъматдир. Яратган ерни инсон та-сарруфига топширган экан, барча масъулият-жавобгарлиги ҳам одамзод зиммасидадир.

* * *

***Гарчи ўзри айбин инкор айлағай,
Миршабул айбига иқрор айлағай.***

Инсонга берилган соғлом тан — вужуд ва бошқа аъзолар,

ақл-идрок, умр, мол-мулк — ҳамма-ҳаммаси омонатдир. Биз охират куни истаймизми, йўқми юқоридаги неъматларга қандай муносабатда бўлганимиз, сарф-харажатларимиз юзасидан ҳисобот беришга қатъий ҳукм этилганмиз. Оддийгина ўғри ўз қилмишини бўйнига олишда қанчалик саркашлик қилса ҳам оқибат миршаб, қози унинг айбига иқрор қилади ва жазо беради. Охиратда ҳам шундай: заррача қилинган хайрли амалга яраша ажру мукофот, заррача ёмонлик учун ҳам жазо муқаррар.

Беҳуда ўтказилган умр, совурилган ибодатсиз вақт, хайр-ли ишга хизмат қилмаган ихтиро, исроф қилинган мол-ду-нённинг қиммати-даражаси ҳам неъматларга ношукрлик, хиё| нат ўлчовига олинади. Хиёнат ҳам талон-торождан оғирдир. Охиратда ҳамма нарса Адолат мезонида ўлчанади. У кунда таниш-билишчилик йўқ, пора бериб кутулиш йўқ, алдам-чилик, тухмат, тониш йўқ! Ҳаммани буюк Қози ўз қилми-шига ҳеч қандай зулмсиз иқрор қилади. Ўша кундаги шар-мисорлиг-у шарордан асрашни ёлғиз Ўзигина ҳал қилади.

* * *

***Кўлмак ичра айниган сув шўр бўлур,
Ким ичар бўлса ҳамоно кўр бўлур.***

Инсон ақл-идроки ва сезгилари туфайли ҳар нарсанинг яхши ёки ёмонлигини, фойда-зарарнинг фарқини англаб олади. Шунга қарамасдан кишида яна бир ўжар туйғу ҳам борки, масалан чўғ-олов куйдиришини билгани ҳолда уни ушловчилар бор. Улар жиддий фалокатга йўлиққанларида ҳам айбни ўзларидан кўрмай, қандайдир хато, тасодиф содир бўлди, деб ўйлайдилар.

Оқмасдан, тўхтаб қолиб, ранги ҳам ўзгариб, йиғилиб қолган сувни халқ кўлмак дейди. Луғатларда ҳам шундай изоҳланади. Зарарли хоссаларини била туриб бу сувни ис-теъмол қилувчи икки ҳисса кўрдир. Ваҳоланки, шариат ўзгарган сувни таҳорат учун ҳам ман этади.

* * *

***Бўлмаса эрди ганимлик даҳр аро,
Қаҳру кин эл ичра бўлгайди адо.***

Одамзоднинг насли бирдир. Улар аҳилликка, иймон-эътиқодга даъват этилганлар. Улар учун барча шарт-шароит, имкониятлар бир улуғ неъмат сифатида Парвардигори олам томонидан тақдим этилган. Барча ёмон сифатларни мужас-сам қилиб мажозан бир тухум шаклига келтирди. Унга Нафс, деб ном берди. Кўпчилик ана шу тухумга харидор. Унинг толмас, айёр, ҳозир у нозир тожири Шайтони лаиндир! Бу ашённинг муштарийлари ўз гўшаларидан тортиб бутун ер юзига қабоҳат назари билан талпинадилар.

* * *

***Юз қаролик оташ ичра гар ниҳон,
Ўт ёниб битганда бўлгайдир аён.***

Нафснинг энг оғир кули ҳирсдир. Ҳирс куч олганда ҳар нарса жозибали, тотли, роҳатбахш туюлади. Масалан, кўмир қораликнинг энг баланд тимсоли. Унинг оловда ёниши иштиёқ нуқтаи назаридан ўзгача тус, манзара кашф этади. Гарчанд, оловда тиллодек кўзни олгувчи ярқироқлик пайдо бўлса ҳам, оқибатини томоша қил: ёниб битган кўмир-дан кул ва шағалсимон дошқол қолади.

* * *

***Одамий аввал ҳариси нон эрур,
Нон суянчиқдир таниннга, қон эрур.***

Инсон ҳаётининг моясини Раззоқи олам бандаларига нон шаклида ризқ қилди. Ҳамма нон ташвишида яшайди. Нонга муяссарлик етишмагунча орзу-ҳавас, мурод қасрлари нурсиз. Аммо нонга етишгач, ҳою ҳаваснинг галма гал эшиклари очила боради. Очилган сайин қаноат дарбозала-рининг кашак-кесакиларига путур ета бошлайди. Залолатда қолганларга таназзул шамоли ҳам тонгги сабо янглиғ хушлик бағишлайди. Ҳақиқий лаззат қаноат ва шукр аслаҳалари ила қўлга келади.

* * *

***Шоҳни бир нокасни чун доно билур,
Ўзни ҳам, давлатни ҳам расво қилур.***

Шоҳ жоҳил кишиларни ўзига яқин қилса, уларнинг маслаҳати ила иш юритса, ўзини ҳам, мамлакатни ва фу-қорони ҳам ҳалокатга олиб боради. Кўхна тарихда бу ман-зарани акс эттирувчи далил ойналари, шакл-тасвирлари жуда кўп.

Подшоҳнинг вазири доно, тадбиркор бўлса, мамлакат обод, фуқоро тинч, сарҳадлар омон бўлади. Осаф бинни лрҳас Сулаймон алайҳиссаломнинг вазири эди. Унинг зукко ақли салтанатни мустаҳкамлаш, юртни обод қилиш, элни маъмур ва махмур этишга восита бўлди. Аммо Фиръавн ширкнинг устунни эди, вазири Ҳомон бадбахт эди, шоҳини ҳам бадбахт қилди. Негаки, Мусо алайҳиссалом ширинсўз, мантиқли далил ва асослар билан Фиръавнни иймон тахтига яқин қилиб қўйган эди. Фиръавн рози бўлиб: «Оилам, аъёнларим билан кенгашай», деди. Хотини Осиё дарҳол бу бахт-саодатни қабул қил, деди. Аммо бош вазир Ҳомон эса, «Ҳамма нарса ўз кўлингда туриб, бу ёлғон уйдирмани қабул қилма», деб залолатни зиёда қилди ва абадул-абад бадбахтлик чоҳида қолди.

* * *

***Богда зоғлар сайрашаркан эрта-кеч,
Булбул ул хонишини тарк этгайми ҳеч?***

Булбулнинг зидди зоғдир. Лекин боғ-чаманда зоғлар эр-таю кеч сайрагани билан булбул ўз хонишини асло тарк эт-майди. Яъни, ёмонлар бад сўзларини бас қилмаганларидек, яхши (олим)лар ҳам эзгуликка даъватни тўхтатмайдилар.

* * *

***Бул жаҳон жангдирки, кўргил, найлагай,
Зарра бирлан зарра ҳам жанг айлагай.***

Аслида эътибор берсанг, бу дунё бир ҳарбхона — уруш майдонидир. Бунда ҳатто зарра билан зарра ҳам жангдан

тўхтамайди. Кимдир тирикчилик, яна биров илм, кимдир фаҳшу иғво билан овора. Бу машғулотлар замирида ўзига хос муҳораба ётади.

* *

***Тўртта унсур - тўртта устундир, суянч,
Ки жаҳон томига эрмишлар таянч.***

Биз яшаб турган моддий дунё тўрт унсур — ашёдан тар-киб топган (ер, сув, ҳаво, олов) бўлиб, ҳаётнинг асосини ташкил этади. Бироқ бу унсурлар аро ҳам битим нисбий бўлиб, ҳамиша бир-бирига муқобилдирлар.

* * *

***Ул бирига бул биридир беомон,
Сув олов зотига бергайми омон?***

Яъни, бири иккинчисидан омон қолмайди, мисол учун сув билан олов, қўй билан бўри «яқин»лигидай гап.

* * *

***Ҳақ сўзи жангу жадалдин қутқарур,
Амният дунёсига ул еткарур.***

Омонлик, офият истасанг, Ҳақ таоло буюрганини ўзингга вазифа, шиор қилиб ол, шунда жангу-жадал суронларидан қутулсан.

* * *

***Зид ила зиддан тузилгайдир фано,
Зидки йўқ бўлса, қарор топгай бақо.***

Қарама-қаршилик (жанг) туфайли бири иккинчисини маҳв (йўқ) қилади, ана шу жанг (зиддият) барҳам топганда абадият барқарор бўлади. Зеро, куёш ҳарорати мавжуд экан, қаҳратон совуғи ҳам йўқ бўлмайди.

* * *

***Мавжи Жайхунни симирмогинг маҳол,
Яхшимас юрмоқ вале лабташнаҳол.***

Ҳар қанча ташна бўлсанг-да, оқиб турган Жайхунни симириб

юборолмайсан (йўқ қилолмайсан), аммо чанқаш азобида
лабларинг қуруқшаб, ёрилиб кетгунча юриш ҳам инсофдан эмас.

* * *

16

Таъсир этмас пандимиз сенга, бале,

Таъсир этмас бизга ҳам пандинг вале.

Бизнинг насиҳатимиз сенга фойда келтирмаса — таъсир
қилмаса, сенинг валақлашингдан ҳам ҳеч кимсага наф йўқ.

* * *

Кўкда ҳар юлдузга бордир гар макон,

Лек бизим юлдузга тордир ҳар макон.

Осмондаги барча юлдузнинг ўз ўрни бор, фақат биз дои-мий
эмасмиз. Яъни, доимий макон эгаси эмасмиз. Ҳолимиз
кўчманчиларга ўхшайди.

* * *

Ақли халқ дунё ишида — печ-печ,

Тарки шаҳват бобида лек — ҳеч~ҳеч.

Одамлар бу дунёнинг орзу-ҳавасларига эришиш учун бутун
ақл-идрокини ишга солади, ўлгунча бу ишдан толмайди ҳам.
Аммо шаҳвоний ҳирсларини жиловлашга асло ақлларини
ишлатмайдилар, ҳатто истамайдилар.

* * *

Олим ул, илму хунарда худнамо,

Лек ўзи оламга ўхшаб бевафо.

Ўзи илму хунарда олим бўла туриб, табиатида шуҳрат-
парастлик, манманлик, мақтанчоқлик иллатига мубталло бўлса,
халққа ундан бир манфаат етмайди. Бундай олим олам каби
бевафодир.

* * *

Айнигай эрлик суйи ҳам турса тек,

Жони равшандир, туташса жонга лек.

Муттасиллик касб этган ҳаракатсизликдан зиён-заҳмат

етади. Бинобарин, фаолиятсизликдан эрлик суви ҳам айний-ди. Жон-жонга қовушса, билки, пилик ёғни эмгандек бўлади. Ундан равшанлик, ёруғлик узоқ вақт таралиб туради.

* * *

***Хар наботким, бул жаҳонда жон қучар,
Ул Хизрдек оби ҳайвондин ичар.***

Ҳар бир жонзот ўз жуфти (жон)ни топиб бирлашар экан, гўё у Хизр алайҳиссалом етишган оби ҳайвон (тириклик суви)дан ичгандек бўлади.

* * *

***Қуш учар эрса, учар то ошиён,
Болу пар инсонга ҳимматдир, инон.***

Ҳар қандай қуш ўз уясига қараб парвоз қилади, инсон эса юксакликларга ўз ғайрати, ҳиммати билан эришади. Яъни, инсон холис ибодати, дуоси ва ўз ақлу идроки билан кўк (меърож)ка кўтарилади.

* * *

***Одамий бир тос хамирдек қад билан,
Кўкданам юксак, кўёшдан ҳам баланд.***

Инсон қадди бир тоғора хамирча бўлсада, у осмондан ҳам, кўёшдан ҳам юксакдир. Чунки Аллоҳ таоло Ўзининг муқаддас каломида: «Биз (одам)нинг қадрини юксак қилдик, улуғладик», дея марҳамат қилган.

* * *

***Қанд агар мос келса эшшак ройига,
Эгаси шаққар тўқарди пойага.***

Агар эшакнинг тирикчилиги қанд билан ўтадиган бўлган-да эди, эгаси охурга хашак эмас, шаққар тўқарди. Яъни, ҳар бир нарсанинг ўзига мувофиқ ва муносиб асбоби билан муомала қилинади.

* * *

Гул бутоғи қайда ўсса, гул эрур,

Май хуми ҳар қайда жўшса, май турур.

Гулнинг шохлари қайда ўсса, ўша жойда гул очилавера-ди, май хуми қаерда туришининг ҳам аҳамияти йўқ. Қачон хум қайнаса, демак, май ўша жойда тайёр. Инсон қаерда, нима билан комиллик касб этса, ўзлигини шарафлай олади.

* * *

***Гар куёш мағриб тарафдин чиқса, бас,
Айни офтобдир, бўлак офтоб эмас.***

Фикр қил: агар куёш Ғарб тарафдан чиқса ҳам, бу ўша ҳар куни Шарқдан кўтарилаётган куёшнинг ўзидир. Бу бошқа куёш экан, деб бадгумон бўлма. Ривоятда келишича, қиёмат яқинлашганда куёш Ғарбдан чиқиб, тик келгач, яна ботиш томонига қайтар экан. Бу энг оғир ва охирги огоҳлантириш бўлиб, тавба-тазарру эшиги ёпилар экан.

* *

***Хавф ила умид - тараддуд ичра ўт,
Кир-бирига баски солгайдир човут,***

Инсон кўнглида икки туйғу яшайди: кўрқув ва умид. Бу икки ҳис доимо бир-бирига қилич солади. Яъни, умидланиб бир нарсага эришай деганда кўрқув журъатни сўндиради. Ёки, аксинча, кўрқувни бас қилиш асносида умид чорлаб қолади. Дунё ишлари учун кўрқиш ва умидланиш хорликдир.

* * *

***То фано топмас жаҳонда кимса ул,
Топгайдир ҳақ сари бормоққа йўл.***

Инсон дунёдан жисмонан йўқ бўлмагунча (ўлгунча) Аллоҳ сари йўл борлигидан кўпинча шубҳада яшайди. Бу йўлни тириклик чоғида тополмаганлар нақадар залолатда қолиб, зиён ва хатарга дуч келадилар.

* * *

***Ҳеч эрур насли-насаб ҳам бегумон,
Молу-мулкка зарра бўлмоқлик ёмон.***

Мол-мулка, мансабга мағрур бўлмоқликдан ёмон гуноҳ йўк,
эртага - қиёматда Ҳақ хузурида бу босиб йиққанла-рингу насл-
насабингдан тариқча манфаат кўрмайсан.

* * *

***Даҳраро бойваччалар бордир расо,
Ота-она бошига дарду бало.***

Бу дунёда неча бойваччалар (бой болалари) борки, улар ўз
ота-оналарининг бошига фақат кулфат келтирадилар. Неъматга,
уни сенга берувчига ёлворки, солиҳ фарзандлар, диёнатли
зурриётлар насиб этсин.

***Хуш хаёл бирлан таралсин ташвиши,
Хуш хаёл бирлан семиргайдир киши.***

Инсон яхши ўй, ният билан яшаса, ғам-ташвишлардан халос
бўлиб, офиятга етишади. Инсон фақат еб-ичиш, маи-шат
туфайли эмас, ёқимли ўй-фикр, ният боис ҳамиша хо-тиржам
юради, ҳатто этига эт кўшилади.

* * *

***Чун йироқдин сув қурингайдир шу тоб,
Лек яқинроқдин назар солсанг, сароб.***

Ташна киши кўзига узоқда ялтираган нарса сув бўлиб
кўринади. Яқинлашганда эса сароблигини англайди. Ҳали
кўрмаган, билмаган нарсаларини истаб инсон шу қадар
алданадики, надоматга қолади.

* * *

***Учма, кўрсатса бўянган сувратин,
Ичма, гар тутса заҳарли шарбатин.***

Сенга зийнатланган сувратни кўрсатсалар, шошиб қолма,
оғули шарбатни кўлингга олма. Яъни, мулоҳазали бўл,
моҳиятини англагунча сабр қил. Тағин донни кўриб, дом
(тузук)дан ғофил қолган қуш ҳолига тушиб қолма.

* * *

Дони ошқордир, ниҳон доми анинг,

Хуш кўрингай бошда инъоми анинг.

Кўзингни қувонтириб турган инъом кейин йиғлатмасин.
Чунки дон кўриниб тургани билан ортидаги тузоғи бўйнингдан олмасин.

* * *

***Банда бўл, ҳур бўл шу дунё кўйнида,
Мурдадек кезма бировнинг бўйнида.***

Бу дунёда озод яшаб, Яратганга бандалик қил, асло бировнинг миннатли, ғаразли эҳсонига қадр-қимматингни қурбон қилма. Бировга юк бўлма.

* * *

***Бойланиб сувратга бўлгайлар адо,
Сўнгра безгайлар ўшандин мутлақо.***

Ашёларнинг сиртки шаклига махлиё бўлганлар бир кун бешиб, пушаймон бўладилар. Ялтироқ ҳашамлардан ҳаром-дан сақлангандек ўзингни эҳтиёт қил.

* * *

***Ўғриким айрилса қўлдин, йиғлагай,
Қилмишин ўйлаб қўнгилни тиглагай.***

Ўғрилиқ учун қўли кесилишини билгани ҳолда боз ўғри-лик қилиб қўлдан айрилганида кўзи очилади, пушаймон бўлади, афсус энди кеч, жазо ижро этилган. Оҳ-воҳдан фой-да йўқ. Пушаймондан кўра у пайдо бўлмай туриб сақланиш аълодир.

* * *

***Шамга ургай-да, ҳқнотин куйдирар,
Қочса ҳам, қайтар, оловдин эврилар.***

Парвона ўтни нур фаҳмлаб, тинимсиз шамга интилгани интилган. Қаноти куйиб қочади, аммо яна қайтиб келиб ў зини оловга ураверади. Аслида шамдан воз кечса, олам гулистон: ўтдан қутулади. Яъни, сенинг меҳр-муҳаббатингга муносиб жавоб бўлмаса, ўзингни бундай зотлардан торт.

* * *

***Хатни хат қилгувчи котибдир ўшал,
Ўз-ўзича хат ёзилгайму магар?***

Имлони чиройли, ўқишли, манзур қилиб ёзгувчи котибдир. Хеч маҳал ўзича хат битилиб қолмайди. Зеро, рағбат хатга эмас, котибга тегишлидир.

* * *

***Кўли чўлтоқ, кўзи кўр бўлса, сўник,
Ул киши санъат яратгайдир нечук?***

Энг муҳим тана аъзоларида нуқсони бор киши, боз унинг кўзи ожиз бўлса, кўлидан нима келади? Тасаввурини зоҳиран ифодалаб беришдан салоҳияти ночордир.

* *

***Эпласанг, қочгил ўлимдин, турма, ҳов,
Чун қочарсен, илқида жонинг гаров!***

Эй биродар, қўлингдан келса, ажалдан қочиб кўр, нажот топ. Балки қочишнинг уддасидан чиқарсан. Аммо бу ҳаракатингда, билгилки, жонинг барибир ажалнинг қўлида гаровда туради. Донишмандлар қазога даъво йўқ, дебди-лар.

* * *

***Йўқлик ичра олди ул тутқун этиб,
Борлиқ ичра энди қочгайсен нетиб?***

Сени йўқлик (малакут олами)да асир қилиб олганди, энди борлиқ (жабарут олами)да қочиб қаерга етасан? Яъни, сен ҳали дунёга келмасингдан аввал тақдиринг хати битилган эди. Хат (тақдир)даги муддат — муҳлат битганда бўйсунсанг ҳам, саркашлик қилсанг ҳам, ҳукм ўзгармайди.

* * *

***Орзуга интилмогингдир қочганинг,
Ўлдириб тақвони, қонин сочганинг.***

Ажалдан қочишинг ҳали кўнглингда дунёвий ҳавойи нафсинг кучли эканини ошкор қилади. Бу қилмишинг билан сен зиён кўргувчилардан бўласан. Иймон-эътиқодингни бой

берасан, балки уни ўлдириб, қонини оқизган жаллодга айланасан.

* * *

***Бул жаҳон дом эрса, дондир орзу,
Коч ўшал домдин, ёмондир орзу.***

Бу дунё кўзингга жозибали кўриниши билан сени қуршаб олади, кўнглингда туғён ураётган хою ҳаваслар қопқонга қўйилган алдамчи хўракдир. Сен қочадиган бўлсанг, ажалдан эмас, сени охират азоб-уқубатларига улоқтирувчи ҳарис орзу-ҳавасларингдан қоч, қутул.

* * *

***Бўйла йўл босганда, келгайдир мурод,
Тесқари юрганда юз очгай фасод.***

Киши бир жойда эмас, ҳаракатда бўлганида, юрт кез-ганда, одам таниганда ниятларига етади. Бунинг аксини қиладиган бўлса, ҳамма иш чаппасига кетиши тайин.

* * *

***Кўзларинг юмсанг-да, кийсанг гар ҳижоб,
Кўймагай нурлар тарабини офтоб.***

Билиб қўй, сен кўзларингни юмиб, ҳатто пардага ўраниб олганингда ҳам куёш барибир илоҳий изн билан нур сочишни давом эттираверади.

* * *

***Саъвага сингмайди лочин луқмаси,
Мой ила сувни қўшармиз, хулласи.***

Саъвага лочин ейдиган таомни бериш ёғни сувга аралаштириш билан тенгдир. Яъни, бу ишда асло мутаносиблик йўқдир.

* * *

***Мадҳ-таърифдир, магар очмоқ ҳижоб,
Мадҳу таърифдин баланддир офтоб.***

Мақтов таърифлаш бўлиб, пардадан чиқишдир, лекин офтоб

ҳар қандай мадху таърифдан юксакдир.

* * *

***Бас, буюкларга ҳасад этгай киши,
Бир ҳалокат чоҳ ига кетгай киши.***

Улуғ инсонларга ҳасад (ёмон) назар билан қараш ҳалокат билан баробар. Улар Аллоҳнинг дўстларидир.

* * *

***Роз сўйларсен, баён эт аслини,
Айру этгил мағзи бирлан пўстини.***

Сир айтмоқчи бўлсанг, мағиз билан пўчоқни фарқлаб, ҳақиқатни баён қил.

* * *

***Осмон Арш олдида настдир магар,
Ерга нисбат этса, юксакдир ўшал.***

Аллоҳнинг Арши қаршисида Осмон паст бўлса-да, Ердан юксакдир.

* * *

***Нур етгай улки, нурдир матлаби,
Севмаса зулматни гар сичқон каби.***

Мақсад интилгани нур бўлса, албатта ёруғликка етишади, агар кичик жонивор каби қоронғуликни ёктирувчилардан бўлмаса...

***Бир замон осуда турмас ул томоқ,
Билгани ҳар лаҳза ютмоқ, ямламоқ.***

Томоқ (нафс) бир лаҳза тинч турмай, ютиш, ямлашнигина билади, холос.

* * *

***Вақт тангу фурсат оз, деб чонгай ул,
Қўйнига ургай, агарда тонгай ул.***

Вақт-фурсатим етмайди, деб баъзилар елгани-елган, аммо топиб олганини шу заҳоти қўйнига уради (яширади).

* * *

***Сабру бардош — партави Раҳмон эрур,
Бесабрлик — хаззайи шайтон эрур.***

Қаноат - Раҳмон нуридан; ҳовлиқиш, беқарорлик эса юз ўгирилган (ҳазар қилинган) шайтондандир.

* * *

***Гул куларми, йиғламас эрса булут,
Йиғламас эрса гўдаклар, қайда сут?***

Булут йиғламаса (ёмғир ёғмаса), гул яшнаб очилмайди. Зеро, чақалоқ йиғламаса, унга сут (таом) йўқдир. Талаб ва дуода бўлмоқ лозим.

* * *

***Бўлмасайди ёмғиру офтоб, бас,
Ошкор бўлгаймиди жисми араз?***

Агар ёмғир ва офтоб бўлмаса эди, кўриниб турган нар-салар, ер (арз) биздан пинҳон бўларди.

* * *

***Хайру эҳсон қил, камайсин бағри танг,
Токи кўнглинг ичра гул очсин чаман.***

Сен ночор кишилар кўнглини кўтарар экансан, хайрли ишларингдан кўнглинг тоғдек кўтарилади, савобга етиша-сан, нажот топасан.

* * *

***Суфра ёзмоқ, ошу об, нону намак,
Эй азизлар, сизга биз дўстмиз, демак.***

Дастурхон ёзиб, меҳмонларга неъмат бермоқлик — яқин-ликнинг, дўстликнинг нишонидир,

* * *

***Рўза дер: кечди ҳалолдин ул магар,
Бас, ҳаромга энди солгайму назар?***

Рўза пайтида ҳалол таомлардан ўзини тутган киши ҳеч қачон ҳаромга қарамайди.

* * *

***Овчи қуш йўлига этган дон нисор,
Раҳму шафқатдин эмас, баҳри шикор.***

Қуш йулига дон сочаётган овчининг ҳаракати раҳм-шафқатдан эмас, ўлжа таъмасидаги хийласидир.

* * *

***Коқ мушук ҳам рўзадор айлар ўзин,
Ўлжа пойлаб, гоҳи юмгайдир кўзин.***

Мушук ҳам гўё кўзини юмиб, ўзини рўзадордек тутсада, ов илинжида шай туради.

* * *

***Сувки турғун эрса, бас, ул айнигай,
Бўйла сувни ичса, кўнгил айнигай.***

Узоқ туриб қолган сув (кўлмак)нинг хоссаси бузилади, уни истеъмол қилган киши беҳаловатликка дучор бўлади.

* * *

***Бўлмасайди бизга шунча чанг-ғубор,
Қайданам бўлгайди сувга эътибор?***

Чанг-ғуборларни намлаб йўқотиш учун ҳам сув керак. Сув бўлмаса, тўзон ичида йўқолиб кетардик.

* * *

***Хастанинг аҳволи чун сирдир сенга,
С ийдигин кўргил, у сўйлайдир сенга.***

Беморнинг касалини аниқлай олмасанг, сийдигини кўр, рангидан билиб олсанг бўлади.

* * *

***Боқки, ҳар онда ёғочни ейди қурт,
Ваҳки, қандоқ тотли ҳалво, дейди қурт.***

Қуруқ ёғочни кемираётган қурт ўзини тотли ҳолва еяёт-гандек ҳис қилади.

* * *

***Таппи қуртига тезак роҳат эмиш,
Бул жаҳонда унга ахлатдир емиш.***

Таппи курти тезак еб роҳатланади, зеро унинг бу дунё-даги емиши ахлатдир.

* * *

***Йўлтўсар айлайди қочмоқни хаёл,
Дору дармонларни ўйлар хастаҳол.***

Уғрининг фикр-ёди оладиганини олгандан сўнг қочиб қолишдир. Бемор кишининг хаёли эса дори-дармонни ўйлаш билан банд.

* * *

***Ул товуским, рангда кўрсатгай кучин,
Жилва этгайдир нуқул шуҳрат учун.***

Товус шуҳрат дардида турфа рангда товланаётган парларини ёзиш, кўз-кўз қилиш билан овора.

* * *

***Даҳр аро чун тўнғиз овлайдир авом,
Заҳмати кўпдир, ўзи буткул ҳаром.***

Оддий халқ хавф-хатари кўп бўлса-да, тўнғиз овлаш билан овора, ваҳоланки, у бутунлай ҳаром қилинган махлуқдир.

* * *

***Ҳўш, демиш қандоқ Расули дилнавоз:
Зарра ақлинг садқаси савму намоз.***

***Жавҳаринг — ақлинг, ул иккидир — араз,
Ақли комил бирладир ул икки фарз.***

Расул алайҳиссалом дедилар: «Заррача ақл эгалари учун рўза ва намоз етукликка элтувчи улуғ икки фарздир».

* * *

***Ойна эрса магар аслан бузуқ,
Нур-жилолар бирла бўлмайдир тузуқ.***

Кўзгу аслида хира бўлса, уни нур тимсоллар билан ҳам равшан қилиб бўлмайди.

***Терс ўйинда бандидир фарзин киши,
Ҳийла кам-кам қил, ишинг иқбол иши.***

Фарзиндай истаган томонига юраверадиган кишилар хийла-найрангдан йироқ бўлсаларгина, бахт-саодатга ети-шадилар.

* * *

***Бойлама хийла, хаёлдин торни,
Ки ганий кўп хушламас маккорни.***

Хийла-найрангни ҳаддидан оширганларни давлатманд-лар асло хушламайдилар.

* * *

***Макр этарсен, айла хуш хизмат аро,
То нубувват топгайсен уммат аро.***

Тадбир билан одамларга яхши хизмат қилишга киришсанг набийларга хос мақомга етишасан.

* * *

***Бўри эрсанг, тулкиликлар айлама,
Соҳибу сарвар бўлишни ўйлама.***

Бўридай ёвуз, тулкидай маккор феълли кишилар элу ҳалққа бош бўлишни ўйламасин.

* * *

***Ўзни чун парвона янглиз ўтга ур,
Ўйнасанг, гирромлик этмай ўйнагил.***

Бир ишга киришсанг, астойдил бўл, гирромлик (қинғирлик) билан мақсадга етмайсан. Парвонага қара, куйса ҳам, яна ўзини ўтга ургани-урган.

* * *

***Сен шикаста дил била этгил дуо,
Ки шикаста дилдадир фазли Худо.***

Сен хокисорлик билан Аллоҳга муножот (дуо) қил, нега-ки, Худонинг марҳамати шикаста кўнгилларда барқарордир.

* * *

***Ҳақ макрин кўр-да, макринг ташлагил,
Эй, кўриб макрингни маккорлар хижил.***

Сен ҳар қанча маккор (тадбирли) бўлсанг-да, Яратган-нинг

тақдири олдида ҳечсан. Демак, иложсизлигингни тан олиб,
Ҳаққа таслим бўл.

* * *

***Кўз била ҳаттоки шерни тиглагай,
Тигланиб кўздин арслон йиглагай.***

Кўз тегиши шундай офатки, шерни ағдаради, кўзиккан
арслон йиғлайди.

***Сув ниҳон эрса, чигирдир ошкор,
Лек чигир тортишида сувдир эътибор.***

Сув яширин (кудукда) бўлса ҳам, чигир унинг борли-гидан
далолатдир. Чигирга эҳтиёж эса сув сабабидандир.

* * *

***Яхши кўзлар лутфу раҳматдин келур,
Лек ёмон кўз қаҳру лаънатдин келур.***

Яхши кўз Аллоҳ раҳматидан бир лутфу марҳаматдир. Ёмони
эса қаҳр-лаънатдан куч олади.

* * *

***Гарчи ғоз ҳирсини дерсан зарра кўп,
Мансаб ҳирси лек йигирма карра кўп.***

Сен ғознинг ҳирси (шаҳвоний)га ҳайрон бўлма, ман-
сабпарастлик орзуси ундан неча баробар ортиқдир.

* * *

***Зиллати одам эрур — нафси бало,
Зиллати Иблис — такаббурлик ва жоҳ.***

Инсондаги ичиқоралик илллати нафс туфайли бўлиб, турган-
битгани бошга кулфат келтирувчидир. Шайтонни йўлдан
тойдирган (залолат) эса унинг такаббурлиги ва жоҳиллигидир.

* * *

***Шайтанат — саркашлик асли, дер луғат,
Неча минг лаънатга лойиқ бул сифат.***

Луғатларда шайтанат — саркашлик (исён) деб эълон
килинган. Одам алайҳиссалом вақтларида тавқи лаънатга

сазовор бўлган шайтондан кейин ҳам унинг феълига тақлид қилувчилар беҳисоб лаънатланишга лойиқдирлар.

* * *

***Юз киши бир суфрадин нон ейди, ҳай,
Икки подшо бир жаҳонга сиғмагай.***

Юз киши бир дастурхондан нон егани (муроса, бағри кенглик) ҳолда очкўзлиги туфайли икки подшо бир жаҳонга сиғмайдилар.

* * *

***Эл сўзи бордирки, подшолик — қисир,
Тоғу тахт деб асли наслин ҳам кесур.***

Эл наздида подшолик ҳеч кимга мангу эмас, вақт-соат етганда тамом бўлади (қисир — наслдан қолиш), аслида тоғу тахт деб ворис (насл)лик ҳам ҳалокатга учрайди.

* * *

***Нозлиниш гарчи ширин эрмиш, шакар,
Айлагил кам-камки, келтиргай зарар.***

Эркалик шакардай тотли бўлса ҳам, аммо ўз ҳаддидан ошса, яхшилиқ келтирмайди.

* * *

***Қаҳратон қиш бўл, баҳорни кўзлагил,
Кеча бўл, субҳу наҳорни кўзлагил.***

Гарчанд қаттиққўл бўлсанг ҳам, меҳрибонликни йўқотиб қўйма, ҳар қандай ҳолатда ҳам яхшилиққа яхшилиқ қайтишидан ноумид бўлма.

* * *

***Гар адув йўқдир, жиҳод эрмиш маҳол,
Шаҳватинг йўқса, не эрмиш имтисол?***

Душманинг йўқ бўлгани ҳолда урушга ҳозирлик кўри-1111 I юдоплиқдир, кўнглингда чин иштиёқ уйғонмагунча псқуда интилиш ундан ҳам баттар.

* * *

***Аношқу, дедиши, этгил касби кор,
Касби корсиз хайру эҳсон кимда бор?***

Касби кори йўқ киши ҳеч қачон хайру-эҳсон қилмайди. Бшюбарин, касб эгаси бўлиш мўмин киши учун фарз даражасидадир. Расулуллоҳ (с.а.в.) анфику, муҳтожларни тўйдилинг, деб марҳамат қилганлар. Бунинг учун соҳиби касб бўлмоқ лозим.

* * *

***Анфику, демиш агарчи мутлақ у,
Сен ўқи чун: аксабусам анфику.***

Хайру эҳсон қилиш, муҳтож (оч)ларни тўйдириш ҳар кишига амр қилинган бўлса ҳам, энг аввал ўз аҳлинг эҳти-ёжини таъминлаб қўй. Муҳтожнинг муҳтожга қиладиган эҳсонида хайр йўқдир.

* * *

***Бас, қулу -гар далдаи шаҳват эрур,
Лекин ул ло тусрафу-иффат эрур.***

Еб-ичиш саломатликни сақлаб, шодликка сабаб бўлади, аммо у неъматни исроф қилмай тежаш, эҳтиёт ва меъёрни билиш одобдандир. Одоб эса иймоннинг ўзагидир.

* * *

***Сабру бардош айламоқ заҳмат эрур,
Лекин ул хайрул жазога шарт эрур.***

Қаноатли, сабрли бўлиш энг оғир иш бўлса-да, оқибати эзгу мукофотга сазовор қилади.

* * *

***Жон аро гар иллат эрса яширин,
Ул асал бирлан баса бўлмас ширин.***

Жону жисмингда хасталик мавжуд бўлса, таъм билиш-дан ожиз бўласан. Оғзингдаги аччиқликни асал еб ҳам ўзгар-тира олмайсан.

* * *

***Қушки асло ичмамиш оби зилол,
Шўр, тахир сувларга ургай парру бол.***

Паррандалар тиниқ сув ичмайди, аммо шўр, айниган сувларга қанотини уриб намлаш (тозалаш)дан қолмайди.

* * *

***Зидни зид ёнида билгайсен, аё,
Дарди келгай, унга изларсен даво.***

Сен бирор нарсанинг оғир-енгиллигини, паст-баландини фарқлаш учун ўз муқобилига назар сол, дарднинг зидди даводир. Бедардларнинг давога эҳтиёжи йўқ.

* * *

***Ҳирс ила этма қаноатни адо,
Қилма камтарликка дуч кибру ҳаво.***

Нафс ихтиёрини ўзига қўйиб берсанг, қаноатсиз касга айланасан, камтарлик инсондаги олий фазилат, уни кибр қилиб йўқотиб қўйма.

* * *

***Ухлаган итдир магар майлу ҳавас,
Хайру шар ҳам шул ҳаваслар ичра, бас.***

Инсондаги хоҳиш, ҳавас (нафс) бамисоли ухлаб ётган ит кабидир. Зеро, яхшилик ҳам, ёмонлик ҳам ана шу ҳою ҳавас билан биргадир.

* * *

***Ўртага тушса ўлимтик, бир ҳаром,
Нафсу ҳирс итларда қўзгалгай ҳамон.***

Бирор ерда ҳаром ўлиб ётган ҳайвонни итлар қўриб қолса, бас, жон-жаҳди билан ташланади.

* * *

***Кучада ўлса бирорта эишак ул,
Кўз очиб, юз битта кўппак қўзгалур.***

Ухлаб ётган итнинг ногоҳ кўчада ўлиб ётган эшакка кўзи тушса борми, ортидан юзта кўппак югуради.

* * *

***Бўйла юз кўппак ниҳондир тан аро,
Ўлжа пойлаб ётгай ул маскан аро.***

Унутма, инсон танида ҳам юзта кўппак ўлжасини кутиб, ҳар сония яшириниб ётади.

* *

***Йўқса сабринг, уз кўзингни нарсадин,
Йўқса қалқонинг, йироқ тур найзадин.***

Сабр-қаноатинг етмаса, кўзингдан ўтиб турган нарсага қарама, яъни кўлингда ўзингни ҳимоя қилгани қалқонинг бўлмаса, найзали душмандан узоқроқда тур.

***Мен қочармен, қочмаган инсонми, ҳай,
Ўз-ўзингдан қочмогинг осонми, ҳай?***

Мен ўзгадан қочиб бораман, аммо ўз-ўзингдан қочиш осонмас. Барибир бир куни қўлга тушмоғинг муқаррар.

* * *

***Шамки ул зулматда эрмиш ошкор,
Тунда мум борича бўлгай пойдор.***

Шам ёниб адо бўлгунча унинг борлиги қоронғуда равшан кўриниб туради. Унинг нур сочиши учун кечаси билан мум ўзини фидо қилади.

* * *

***Соя тушгайдир булутдан ерга чин,
Лекин ул ой бирла бўлмас ҳамнишин.***

Ерга булутнинг сояси росмана тушса ҳам, аммо Ойнинг у билан яқинлиги йўқдир.

* * *

***Доя уч-тўрт кун эрур парвонамиз,
Ол ўзинг бағрингга бизни, онамиз.***

Энага чақалоқ туғилгач, уч-тўрт кун бизни парвариш қилади, холос. Сўнг она бағрида улғаямиз.

* *

***Тўтилар олдида шаккар бўлмагил,
Озу бўл, захму зиёнга тўлмагил.***

Сен меҳрибонлик, мулоимликни ҳаддан оширма, захар бўлиб, барчани ўзингдан бездириб ҳам юборма.

* * *

***Майса ўтлар ҳам дамо-дам сув ичар,
Сўнгра ҳайвон деб тирикликдин кечар.***

Ўт-ўланлар парвариш топиш учун сувга қонгани сайин ўсиб, кейин ҳайвонларга ўзини фидо қилади.

* * *

***Кекса идрокинг гўдак ўйлардадир,
Нафсинг ул ақлинг юзига нардадир.***

Нафсинг ақлингни енгса, ёши улуғ кекса бўлсанг ҳам, фикру хаёлинг гўдак идрокидан фарқ қилмайди.

***Ақли комилга яқин бўл боз-боз,
Токи топгайсен ёмон феълдин халос.***

Донишманд, етук инсонлар билан қанча яқинликда бўлсанг, феълдингдаги ёмонликлардан осон қутуласан.

* * *

***Ҳам забунсен, ҳам забунгарсен, ажаб,
Сайд бўлиб, сайёдлик этгайсен талаб.***

Ўзинг хор бўлиб ётганинг ҳолда ўзгаларни ҳам хор қилишга интиласан. Яъни, ўзинг ўлжа (ов) бўлганинг етмай, овчилик (сайёд) даъвосини қиласан.

* * *

***Нобакорлар қиссаси ҳикмат сенга,
Дўсту ёрлар қисмати ибрат сенга.***

ЁМОН одамларнинг аҳволидан ўзингга сабоқ олиб, яхшиларнинг чиройли ҳаётидан ўрнак ол.

* * *

***Кас, уларниким ажал этди ҳалок,
Навбатинг келгай, этар кўксингни чок.***

Яхши-ю ёмоннинг куни битгач, ажал ҳалок қилади, хушёр бўлгинки, навбатинг келганда сен ҳам омон қолмайсан.

* * *

***Ҳақки сенга бир жазосин шайлағай,
Зарбини қўлсиз, оёқсиз айлағай.***

Ҳақ таоло яхши-ёмон қилмишинг учун жазо (мукофот)ни тайёр қилиб қўйган. У шундай Зотки, Ўз зарбини қўлсиз, оёқсиз қудрати билан етказишга қодир.

* * *

***Бор эса Ҳақ, қайда? — деб сўргувчи ул,
Тушса қийноққа, Худо дер муттасил.***

«Ўша Худойинг қайда?» деб шаккоклик қилувчи Мулҳидлар бошига кулфат тушганда «Эй, Худойим!» деб нидо қилиб юборганини ўзи билмай қолади.

* * *

***Умри бетавба баса меҳнат эрур,
Ногаҳон келган ўлим гафлат эрур.***

Тўсатдан келган ўлим кўпчиликни гафлатда қолдиради, аммо бетавба умри тугаганларнинг охиратдаги уқубатлари ҳаммасидан ҳам даҳшатлироқдир.

* * *

***Восита кўп эрса, васл эрмиш йироқ,
Восита кам эрса, ортар иштиёқ.***

Бирор нарсага интилиш ёки бажаришнинг имконияти (восита) қанча чекланган бўлса, ундаги иштиёқ шунча зиёда бўлади. Аммо имкони кўп нарсага эришишда инсон табиатида сусткашлик, залолат кўпроқ.

* * *

***Барча борлиқлар фанодин келди чун,
Бас, фанодин юз ўгиргайсен нечун?***

Эй биродар! Аллоҳ таоло бу дунёю мавжудотни йўқлик-дан бино қилгани ҳолда сен нега фано (йўқ бўлиш)дан юз ўгирасан?

Истайсанми-йўқми, аслиятга қайтиш ҳақ, му-қаррар.

* * *

*Сақланур соҳилда излар, чизгилар,
Денгиз ичра лек йўқолгайдир улар.*

Боқ, денгиз қирғоғида турли из, шаклларни кўрасан, аммо улар денгизда ҳеч қандай асорат қолдирмайди.

* * *

*Не эмиш денгизда манзил, дамба-дам
Урса тўлқин, саҳна қолмас, шифти ҳам.*

Денгизни кўя тур, тўлқин мавж урса, кудратидан из тугул унча-мунча манзилу мамлакатдан ном-нишон қолмай-ди.

* * *

*Гар учар қуш ерда учмасдан қолур,
Ғуссаю дарду аламдин дод солур.*

Ерда парвоз қилиб юрган қуш ногоҳ учолмай қолса, қичқириб фарёд солади.

*Деди Аҳмад: хўрламанг, сийланг ани,
Тушса йўқсилликка давлатманд, гани.*

Расулуллоҳ (с.а.в.) марҳамат қилдиларки, давлатманд, киши қашшоқликка тушиб қолса, уни хўрламай, кўмак беринг.

* * *

*Итки омборни кўриқлар эрта-кеч,
Ҳирси султонлик бўлурми унда ҳеч?*

Ит эртадан кечгача баҳайбат омборни кўриқлагани билан унинг бу ҳолатини султонликка йўйиб бўлмайди.

* * *

*Кимки ножинс бирла ҳамдам бўлгуси,
Тонг эмаским, ул тириклай ўлгуси.*

Кимнинг улфати номуносиб бўлса, тириклигидаёқ ўлгани шу.

* * *

Майли, ортинг бирла масжидни сунур,

Саждага бош қўймасанг, бефойда ул.

Сен ҳар қанча масжидни озода, обод қилганинг билан пешонангни саждага қўймасанг, охират савобини ҳосил қилолмайсан.

* * *

***Деди: юрсам, бунда мен тургаймидим,
Шул қаро бурчакда ўлтиргаймидим?!***

Агар юрсам, мен бу ерда, қара бурчакда турармидим, дейдиган вақт келмасдан туриб тадорингни пухта қил.

* * *

***Ҳидлагувчи йўқ бу атримни тамом,
Ҳангийи тезакпарастга ул ҳаром.***

Хушбўй атирни ҳидлагувчи муносиблар йўқ, тезак ҳидлаб юргувчи эшакларга эса мушк-ифор ҳаромдир.

* * *

***Нури Ҳақсиз кимса — боғи бесамар,
Кучда этгайлар уни зеру забар.***

Ҳақнинг нури етишмаган боғдан мева кутма, уни кузда остин-устун қилиб ташлайдилар.

* * *

***Офтоб нури не чандон урмагай,
Кетгай ул, деворда мангу турмагай.***

Кўёшнинг нури ҳар қанча тушгани билан деворнинг ус-тида мангу қолмайди. Яъни, жоҳилни ҳар қанча маърифатга етаклаганинг билан заҳматинг зоедир.

* * *

***Майни кам ичсанг магар, нетай санга,
Ҳавзи кавсар — ул насиб этгай сенга.***

Сен дунё майдан воз кечсанг, охиратнинг Ҳавзи кавсарига етишасан.

* * *

Кўз солиб кўпик кўрарсен эрта-кеч,

Бўлмаса, денгиз кўпик бўлгайму ҳеч?

Сен эрта-ю кеч фақат кўпикни кўрасан, ақлингни ишлат, агар денгиз бўлмасайди, кўпикдан нишон ҳам топол-масдинг.

* * *

***Тўғри йўлда кимса этгайдир амал,
Йўқ эса устози, топгайму самар?***

Ҳар ким ўз йўлидан тўғри кетаётган, ишини бажараётган бўлса-да, устози, яъни етакчиси бўлмаган киши мақсад ҳосилига етиша олмайди.

* * *

***Майда иш ҳам бул жаҳонда даҳмаза,
Гар биров заҳмат чекиб ўргатмаса.***

Билмаган кишига энг содда иш ҳам мураккаб туюлади. Унга кимдир ўргатиши, тарбиялаши зарур.

* * *

***Аввали илм, сўнг амалдин наф келур,
Ёки муҳлат, ё ажалдин сўнгра ул.***

Энг аввал илмни эгаллаб, сўнг унга тўла риоя қилинса, фойдаси бўлади. Аксинча, амал қилинмайдиган илмнинг тирикка-ю ўликка нафи йўқдир.

***Илм истарсен, кибр тўнини еч,
Камтаринлик жомасин кий эрта-кеч.***

Илм истаган киши беодоблик, кибр-ҳаводан нари бўлиб, камтарликни ўзига либос қилиб ОЛИШИ зарур.

* * *

***Илм ўрганмоқ йўли — сўздир магар,
Иш била комил бўлур касбу ҳунар.***

Илмни эгаллаш учун сўз — мантиқни пухта билмоқ зарур. Касбу ҳунар эса кўп машғул бўлиш билан такомиллашиб боради.

* * *

Жон билимни жондин олгай дамба-дам,

Тилдин олмайдир, магар дафтарданам.

Жонни қийнамасдан (меҳнат қилмасдан) билим эгаси бўлолмайсан. Сен уни тил (эшитиб) ёки дафтар (ўқиш)

орқали эмас, ўзингнинг саъй-ҳаракатинг туфайли топасан.

* * *

***Бошинг узра бир сават нондир магар,
Сен эса нон излаурсен дарбадар.***

Бошидаги саватда нон туриб нон изловчилар бамисоли нодир истеъдод эгаси бўла туриб ночор ҳолда қолган (ношуд кимсалар)га ўхшайди.

* * *

***Чулгамиш бошингни андоқ бир зубор,
Ҳар эшикка борма, сен кўнглингга бор.***

Хаёлинга ўрнашиб қолган номувофиқ ўй таъсирида ҳар кимга арз қилавермасдан сен уни кўнгил тарозиси (ўз ақлинга солиб кўр.

* * *

***Боқ, суворий кам юрар от устида,
От сурар ул отни топмоқ қасдида.***

От минган киши яна бир от (мол-дунё) топиш қасдида жиловни силташини унутма.

***Ташиналаб сув деб югургай ҳар томон,
Бехабардир, олдида оби равон...***

Ақлингни ишлатсанг, сен узоклардан ахтараётган нар-сани шундоққина олдингда ҳам топа оласан. Сенинг аҳволинг чанқаган киши рўпарасидаги оқар сувни кўрмай, аллақаяқлардан чашма излаётган ғофилга ўхшайди.

* * *

***Сен қўлингга болта ол, кес бачкини,
Сув қуйиб яшнат бутоқда новдани.***

Сен майда-чуйда ҳою ҳаваслардан воз кечиб, бугун диқ-қат-этиборингни, ғайратингни энг асосий нарсага етишиш, хал

қилишга қарат. Яъни, болтани маҳкам ушлаб, майда шохларни
чошиб ташла, ўзак новда парвариши билан машғул бўл.

* * *

***Не эмишдир адл? Оғочга сув қўйиш,
Не эмишдир зулм? Тиканга сув қўйиш.***

Адолат ниҳолга сув қуйиб яшнатиш, зулм эса сувни
инсонларга озор етказувчи тиканга қуйиб парвариш қилиш-нинг
ўзидир. Нимага сув қуйишни фарқлаб ол.

* * *

***Ғам юкин сен жонгамас, жисминга орт,
Орт уни жисминга, кўрсатсин сабот.***

Сен ҳасратни юрагингга олаверсанг, адойи тамом бўла-сан.
Яъни, ҳасратингда ичингда эмас, ташингда кўтариб юрсанг,
синовлардан ўта оласан. Бинобарин, ақлни эҳтиёт қил, керакли
жойда ишлат.

* * *

***Деди: ноним бўлса, ғам ютгаймидим,
Мен Набий, деб можаро этгаймидим?***

Ривоятлардан бирида айтилишича, оч қолган фақир киши
ўзини пайғамбарман, деб овоза қилади. Уни тутиб султонга олиб
келишганда юқоридаги гапни айтади. Яъни. эҳтиёж ҳаддан
ошганида гоҳо сабр-қаноат кўлдан кетиб, куфрона ҳаракатга
мажбур бўлгувчилар пайдо бўлиши мумкин.

***Бир оғочдир — одамий, илдизи — аҳд,
Илдизингни эҳтиёт қил, айла жаҳд.***

Инсон бир дарахтга ўхшайди, унинг ҳаётбахшлик манбаси
илдиздир. Илдиз — қалбдаги иймон, олий мақсаддир. Уни
эҳтиёт қилмаган кишининг жисмоний-маънавий дунёси барбод
бўлади.

* * *

***Аҳди фосид бир чирик илдиз магар,
Ул сабабдин мева бермас, бесамар.***

Ёмон ниятли кишилар бамисоли илдизи чириган дарахт-дирки, ундан мева кутиш ақл эгаларига муносиб эмас.

* * *

*Гарчи япроги яшилдир, ранги тўқ,
Илдизи суст эрса, андин фойда йўқ.*

Боқ, баъзи дарахтларнинг барги ям-яшил бўлгани билан илдизи озук олишга ожиз бўлса, бундай дарахтдан умидингни уз.

* * *

*Бўлма сен илмингга мағрур, изла аҳд,
Аҳд мағз эрса, илмлар нўст фақат.*

Сен илмингга мағрурланиб аҳдингни, берган сўзингни унитиб қуйма. Яъни, Аллоҳ энг аввал одамларнинг руҳини (арвоҳ) яратиб, «Мен сизларнинг Раббингиз эмасманми?» дея нидо қилди. Рухлар: «Сен бизнинг Парвардигоримизсан дея жавоб беришди. Бу ерда ўша аҳд эслатилмоқда. Ҳа, аҳд — мағз, илм — унинг пўчоғи.

* * *

*Тилга келган сўзки топгайдир абас,
Хиржла кам -кам, дилда қолсин мағзи мағз.*

Ҳар бир айтилган сўз вақти келиб йўқолади, шунинг учун камроқ гапиргинки, унинг гўзал маънолари дилга нақш каби ўрнашиб қолсин.

* * *

*Не эмишдир бевафолик, бехабар,
Бу ивитмай донни сочмогинг магар.*

Ўз сўзида, ваъдасида турмайдиган кишилар ҳаммани алдайди, инсон бошига кулфатлар солади. Бундай субутсиз кишиларга ишониш — қуруқ ерга дон (уруғ)ни ивитмай сочган деҳқонга ўхшайди.

* * *

Пўст қалинлашганда кичрайгай уруғ,

Юпқа эрса пўсти, билким, мағзи тўқ.

Ҳар қандай меванинг пўст-пўчоғи қалинлашса, билгил-ки, вазни ортса-да, уруғ-мағзи кичик бўлади. Пўст нафис бўлса, мағзи тўқ, тотлидир. Яъни, кўп гапдан маъно тополмайсан. Озида эса ҳикмат бор.

* * *

***Сен дуойинг намлагил, эй некбахт,
Дона сочган кимса кўзлайдир дарахт.***

Эй саодатманд киши, дуойингни чин ихлос-у кўзда ёшинг билан қил, уруғ экаётган киши ҳам шунчаки ўт-ўланни эмас, эккани дарахтга айланиб кетишини истайди.

* * *

***Гар уруғ йўқ эрса, сен этгил дуо,
Сенга кўркам бир оғоч бергай Худо.***

Бордию экишга уруғинг бўлмаса, ноумид бўлмай Ярат-ганга илтижо қил. У Раҳмон, У Раҳимдир — Ўзидаи сўра-ганларга бермасликдан шарм қилади. Шоядки, сенга ҳам яшнаган ниҳол насиб этса...

* * *

***Подшолар неча лашкар тортадир,
Бир-бир бошига кулфат ортадир.***

Подшолар бир-бирига қарши сонсиз лашкар тортиб, оқибатда беҳисоб кишилар ҳалок бўлади, мусибат етади.

* * *

***Гар хотинни меҳрибон, дерлар баса,
Икки кундош бир-бирин ерлар баса.***

Аёл кишини меҳрибон, деб кадрлайдилар, аммо улар-ни яқинроқдан таниб олайин, десанг, икки кундошнинг можаросини томоша қил.

***Чун шарият шаръни даф айлагай,
Девни хужжат шишасига жойлагай,***

Шарият ҳукми ҳар қандай ёмонликни йўқ қилади. Яъни,

ёмонлик деб бўлса, уни ўзига муносиб шишага жойлаб, мухрлайди.

* * *

***Бир тарозуким, сира янглишмайин,
Тортадир бирдек ҳамма ёлғону чин.***

Маҳшаргоҳда шундайин бир тарозу борки, яхши-ёмонни рост-ёлғонни ҳеч янглишмай тартади. Ўша тарозуга тириклигингда тўплаган яхши-ёмон аъмолларингнинг ҳисо-би ўтади.

* * *

***Қирланурму ой нури, эй муҳтарам,
Гарчи ул яхши-ёмонга тушса ҳам?***

Эътибор бер: ой нури паст-баландга, тозаю-ифлосга, яхшию-ёмонга тушгани билан булғаниб қолмайди. Яъни, қалби пок иймонли киши ҳар қандай ғараз ва бўҳтонларга учраса-да, асл феълига нуқсон зинҳор таъсир қилмайди.

* * *

***Соғ киши бир қарра этгай эътибор,
Қар киши қулгай ҳазилга икки бор.***

Соғлом киши ҳар қандай нарсага бир мартадаёқ тушунади. Аммо қар киши ҳазилга икки марта кулади. Яъни, аввал ҳамма қулганларга қўшилиб, тақлидан кулади. Қулги сабабини ўзгалардан сўраб билгандан кейин у яна кулади.

Бу ерда тақлидчилар, асл моҳиятга етолмай кўр-кўрона иш тутувчиларга танбеҳ берилмоқда.

* * *

***Шиша нақ найдир, тушиб ой шуъласи,
Ой ботиб кетган, қаро тортгай баса.***

Оқшомда баъзи жисмлар, жумладан, шишага ой шуъласи тушса, чакнаб кетади. Лекин ой ботгандан кейин ярқираш йўқолиб, ўз ҳолига қайтади. Улар гўё ҳовузга саватни солиб сув олдим, дегувчиларга ўхшайди.

***Ёш бола йўлларда ҳар дам сут дегай,
Ёки ёнгоқ, ё магиз деб гингшигай.***

Қаерда бўлмасин, гўдакларнинг хархашаси она кўксини эмишдир. Ёки ўзга бир нарсаларни кўнгли тилаб гинг-шигани-гингшиган,

* * *

***Пашша қонгай, ел эсаркан эрта-кеч,
Пашша еллар завқини билгайму ҳеч?***

Шамол эсса, кишилар роҳат оладилар, аммо пашша эрта-ю кеч елдан қочади. Бу мурдор жонивор шамолдан завқ-роҳат олишни асло билмайди.

* * *

***Кўкдаги ой нонга ўхшайдир, бироқ,
Аслида андоқ тасаввурдин йироқ.***

Осмонда сузиб юрган ой нонга ўхшаса-да, бундай фикр (хаёл) га бориш хатодир. Чунки ўхшаш нарсалар моҳияти-да мутлақо қарама-қарши, зид хоссалар мавжуд.

* * *

***Кимса излар эрса, чопгайдир магар,
Излабон, охирда топгайдир магар.***

Мақсад қилган киши, албатта, ҳаракат қилиб излаганига етишади.

* * *

***Еб-ичиш тортар ҳаромга бешумор,
Чунки кирган нарсанинг чиқмоғи бор.***

Томоғингдан ўтган еб-ичганларинг, шубҳасиз, ҳаромга яқинлашади. Ахир кирган нарса чиқаркан, аслига жиддий тағйир етади.

* * *

***Уйланиш асрар балолардан сени,
Йўқ, десанг, мушукка бергунг думбани.***

Уйлансанг, турли-туман ёмонликлардан халос бўласан,

ўзингни босиб оласан, аксинча, навқирон умрингни ҳаром-ҳаришда барбод берасан. Яъни, думбани мушук еб кетади

***Нехабарсен обу оташдин магар,
На қозон қолгай, на шўрводин асар.***

Сен тирикчилик ташвишларидан ўзингни тортсанг, бе-парво юрсанг, очингдан ўлиб кетишинг ҳеч гап эмас.

* * *

***Ғофил эрсанг, борма оҳангар томон,
Куйдирар сочу соқолингни ҳамон.***

Темирчининг иши, ишхонасидаги аҳволдан беҳабар бўлсанг, у ерга қадам босма. Босқондан сачраган учқун-олов сенга мусибат келтириши мумкин.

* * *

***Нафским ҳанги эшак, нархар эрур,
Остида ётган киши баттар эрур.***

11н<|)сиинг ҳанграйдиган эшакдан фарқи йўқ, бамисоли 'Ч.ик нпак (нархар)дек кутуради. Унингостидаги киши эса ..... ҳам баттар ҳайвондир.

* * *

***>ишак эрмиш нафсимизнинг суврати,
(‘увратиға монанд эрмиш сийрати.***

11;|фс қанақа бўлади?» деб ўйлаб ўтирма, унинг сувра-н Гмшқи кўриниши) эшакнинг ўзидир. Унинг сийрати ичкп кўриниши) ҳам асло фарқ қилмайди.

* * *

***Луқмани меъёрда олгин, эй ҳарис,
Олганинг ул гарчи ҳалводир, майиз.***

>й очкўз, тўймас, беқаноат киши, ҳар бир луқмангни ц |.(рида егин. Қўлингдаги ҳалвоми, майизми — истеъмол-ш хлдингдан ошма.

* * *

Ҳирсни қўй, меъёрни тутгил ҳар маҳал,

Хирс, таъма жонингга душмандир азал.

(VII ҳар қачон сабрли бўлиб, нафсингни тия олсанг, нр1 гаъмагирликдан омон бўласан. Бу иккиси азалдан «чшпгминг душмани эканини унутма.

***Ишни беустоз этишни истадинг,
Бўйлаким, ўзни ажалга қистадинг,***

Устоздан беижозат бирор ишга қўл уришга интилма, оқибати жуда хунук бўлади. Ўзбошимча бўлма.

* * *

***Неъматни дунёни ер оқил, не гам,
Жоҳил афсусу надомат дамба-дам.***

Ақлли киши дунё неъматларига шукр қилиб яшайди, жоҳиллар ношукрликка берилиб, қачон қарасанг, оҳ-воҳ чекиб юрадилар.

***Дон егайму домга тушган қуш магар,
Егани дон унга бўлмасму захар?***

Тузоққа илинган қуш ҳеч қачон рўпарасидаги донга қара майди.

* * *

***Ақли гофил дон егай, бўйнида дом,
Доми дунё ичра андоқдир авом.***

Нодонларгина бўйнида тузоқ бўлса ҳам, дон чўқийди Қарагинки, авом ҳам шу қушга ўхшаб дунё тузоғига бандлигидан беҳабар ҳолда ўзини дон (емиш, мол-дунё)га уради.

* * *

***Дон агар дом ичра бўлса, оғудир,
Бўйла донни истаган эрмасму кўр?***

Дон излаганнинг кўзи кўр бўлмаса, тузоқ ичида турган донга — оғуга ўзини урмайди.

* * *

***Сиртини билдинг, ичи қолди ниҳон,
Уста кўрмасдин нечун очдинг дўкон?***

Ҳамма нарсанинг ташқи кўринишига маҳлиё бўлиб ичидагилардан беҳабарсан. Шу ҳолингда уста (устоз)дан фат-во олмай, дўкон очган нодонга ўхшайсан.

* * *

***Сўйламоқни ўрганур тўти магар,
Сирру маъноси не эрмиш, беҳабар.***

Тўти ҳам одамга ўхшаб гапиришни ўрганса-да, нимани гапираётганининг маъносидан беҳабардир.

* * *

***Баъзи инсонлар-да қушдек сайрашар,
Сайрашиб қушларга тақлид айлашар.***

Баъзи одамлар ҳам эшитганини дуч келган жойда валақлаб қушга тақлид қилишади.

* * *

***Ойни кўрмасдин, нишонин сўйлашар,
Соддадилларни наришон айлашар.***

Шундай зотлар борки, улар ўзлари кўрмаган-билмаган нарсалар ҳақида «билимдон»лик қилишиб, ўзга кишиларни лақиллатишга, уларни ҳайрон қолдиришга ҳаракат қилишади.

* * *

***Қўл чўзиб, ҳар муштарийни сайлама,
Икки ёрга ишқибозлик айлама.***

Дуч келган кишининг қўлини тутиб, харидорликка чорлама, икки ёрга кўнгил очувчи, интилувчи каслардан бўлма аросатда қоласан.

* * *

***Ҳирс сени кўздин-да маҳрум айлагай,
Дев сени олчоғу маржум айлагай.***

Нафсингни енгиб, қаноат қилувчилардан бўлмасанг, у бамисоли девга айланиб, аввал кўзларингни кўр қилади, сўнг дунёдаги энг пасткаш, разил одамга айлантириб қўйганини ссзмай қоласан.

* * *

***Баски, мискинларга эҳсон берганинг,
Ишни ул суду самарга берганинг.***

Сен эҳсонингни ҳожатталаб ночорларга ҳадя қилолсанг,
ўзинг учун фойдали.

***Донни сочсанг гар унумсиз ерга сен,
Донни сочгайсен ҳавога, елга сен.***

Унумсиз ерга дон сочиш - уруғни ҳавога сочиш билан тенг,
яъни ҳар бир ишни билиб, пухта бажармасанг, меҳ-натингдан
самара кўрмайсан, магар азоб-уқубатда қола-сан.

* * *

***Ҳаққа юзлан, ўзгасин тарк эт ҳамон,
Бўл ўзинг шул вориси мулки жаҳон.***

Сен жаҳон мулки (охират)нинг соҳиби бўлай, десанг, ёлғиз
Ҳақ таолога сиғин, ўзгалардан сақлан. Чунки охиратда на дунё,
мол-мулк, на оға-ининг сенга кўмак беришдан ожиздир. Ёлғиз
Аллоҳгина марҳамат қилса, нажот топгувчисан.

* * *

***Кун келарким, дўстларинг дилтанг бўлур,
Юз буриб сендин, баче душман бўлур.***

Вақти келиб сен биргаликда кайфу-сафо қилиб, даври-даврон
сурганларингнинг қўлидан ҳеч нарса келмайди, улар ўзлари
билан ўзлари овора-ю сарсон бўлганлари ҳолда сен-дан воз
кечарлар, балки бир душманинг мақомига ўтарлар.

* * *

***Минг шукрларким, шу умрим ўтмайин,
Сийқа пулнинг қиймати бўлди тайин.***

Мавлононинг қалблари жўш уриб, минг шукрки, охират
савдосига ярамайдиган (ўтмайдиган) бу дунёнинг сийқа
тангасининг қийматини ўлмаи туриб билиб қолдим, де-
моқдалар.

* * *

***Не ажаб дўстдирки, сен топач мамот,
Дўстлиги уч карра бўлгайдир зиёд.***

Дўстларингнинг дўстлиги сен вафот этгандан сўнг уч карра ортади, асло тириклигингда эмас.

* * *

***Тингламас эрса атайлаб кимса ул,
Юз насиҳатпеша ҳам ожиз қолур.***

Юз нафар насиҳат қилувчи ўртага тушиб йўл-йўриқ кўрсатса-да, қулоғига гап кирмайдиган (насиҳатни қабул қилмайдиган) кишининг табиатини ўзгартиришдан ожиздир.

* * *

***Қайси кўнгил ичраким кибру ҳаво,
Келди, ул тошдин-да қаттиқ, деб нидо.***

Кимнинг кўнглида кибр бўлса, унинг қалби тошданда қаттиқроқдир. Бундай каслар тошбағрдирки, сен улардан торт.

* * *

***Кўз керак ҳар не сабабни кўргали,
Ул ҳижобларни ёқиб куйдиргали.***

Ҳар бир бўлаётган воқеа-ҳодисаларни тўғри идрок қилиш учун инсонга аввало кўз зарур. Шундагина сир-асрорлар пардаси кўтарилиб, ҳақиқий моҳиятни англайсан.

* * *

***Ул расули ҳақ, қуловузи сулук,
Деди: ан-носу динул мулук.***

Ҳақ таолонинг элчиси, пайғамбари дедиларки: «Барча инсонлар ўз подшоларининг динидадирлар».

* * *

***То надоматлар кўнгилни ёқмагай,
Кимсанинг кўз ёши юздин оқмагай.***

Кўнглинг афсус-надоматга тўлмагунча кўзингдан ёш оқмайди. Яъни, пушаймонлигингни тўла англаб, хатолар ҳалокатини идрок қилсангина, сен ҳақиқий тавба-тазарруга

яқинлашасан.

* * *

***Бўлмагил деб токи ранжиру касал,
Арилардин сенга етказди асал.***

Яна бедармон, касалликларда қолмагин, деб аридан шифобахш болни сенга неъмат қилиб берди.

***Ҳар касалга бир даво бор ростин,
Чун шамоллашнинг давоси пўстин.***

Ҳар бир дарднинг шифосини Ўзи белгилаб қўйган, чу-нончи шамоллаган кишини пўстинга ўраб қўйиш даводир.

* * *

***Лутфи Ҳақ йўқ эрса, бўлмас бартараф,
Юзта пўстиндин етишмас зарра наф.***

Аммо унутмагинки, агар Аллоҳнинг лутф-марҳамати бўлмаса, юзта пўстинга ўранганинг билан заррача шифо тополмайсан.

* * *

***Оз есанг, феълу хуйинг бўлгай ёмон,
Кўп есанг, меъданг бузилгайдир ҳамон.***

Овқатни ҳаддан ташқари оз есанг, аҳволинг танг бўлади, кўп еб қўйсанг, ҳазм бузилиб юз дардга мубтало бўласан. Сен суннатга амал қилиб, ўртача миқдорни унутма.

* * *

***Тўқ киши овқат сари боқгайму ҳен,
Эрта келгайму таоминг ёки кеч.***

Қорни тўқ кишининг овқатга эҳтиёжи йўқ, таомни эр-тароқ келтириш керакми ё кечроқми, унга фарқи йўқ.

* * *

***Чин тириклик топгали омада бўл,
Қолди уч-тўрт сония, мардона бўл.***

Тирикчилигингни ҳалол ўтказишда сабрли бўл, чунки уч-тўрт кунлик ўткинчи умр учун ўзингни ҳар томон (харом-

ҳариш)га урмай, эътиқодингда собит тур.

* * *

***Кафшини тонгай оёқ тунларда ҳам,
Жон нечук тонгай баданни, эй санам.***

Ақл-ҳуши жойида бўлган одам қоронғуда ҳам кавушини ечган жойидан топа олади, аммо жон Яратгандан беизн баданни тополмайди.

* * *

***Ҳар кишики топса ишқда зиндалик,
Кофир ўлгай, этса ғайри бандалик.***

Ишқдан ҳаётбахшлик топган инсон ўзга, ёт нарсаларга банда (қул)лик қилиши баайни кофирликдир.

* * *

***Изла орифлар зиёсин, кўзга сурт,
Кўзларинг ирмоқ эса, дгрё бўлур.***

Сен маърифат эгаларининг барини маҳкам тут, уларни излаб тавоф қил, кўзларингга сурт. Шунда оламини, одамни Яратганни топасан, кичгина жилдираган ирмоқ эсанг, дарёлик касб этасан.

* * *

***Сувли эрса кўзайи чубин ичи,
Сиртига етгай фақат ўтнинг кучи.***

Агар ёғочдан қилинган кўзанинг ичи сувга тўла бўлса, оловнинг таъсири унинг сиртига етади, холос, ўзини қуйдириб юборолмайди. Курук ёғочларгина ёниб кул бўлади.

* * *

***Кимса хат узра қалам чеккайму ҳеч,
Ё ниҳолзорга кўчат эккайму ҳеч?***

Ҳеч ким ёзилган хат устидан иккинчи дафъа қалам тортмайди. Бирор боғбон ниҳолзорга яна кўчат ўтказмайди. Сен тайёр нарсаларни бузувчи, ислоҳчи бўлма.

* * *

Кимки ранж кўргай, етар сарватга ул,

Кимки жаҳд этгай, етар давлатга ул.

Муҳнат қилган кишигина бойликка эга бўлади, ҳеч нарса ғайрат, саботсиз қўлга муяссар бўлмайди. Сен ақл-идрокингни ишга солиб очкўзлик, хасислик сари қадам ташлама саховатли бўл.

* * *

***Пашшаҳам айронга ургай ўзни чун,
Сўнгра ул айронда ўлгай нафс учун.***

Ибрат ол, пашша айронни кўргач, ўзини унга уради. Нафсининг шитобидан ҳалок бўлишини ўйлаб ҳам кўрмайди. Ўзингни тий, сабрли бўл.

***Гарчи илдизлар яшар ер остида,
Новда, япроқ яшнагай ер устида.***

Ер устида яшнаб турган ўт-ўланни, дов-дарахтни кўргангда унга сабаб-восита қилиб қўйилган ер остидаги ил дизни унутма. Илдиз кўринмаса-да. нарданинг авжи ундан озикдандир. Сенга ризқ бергувчини зоҳиран кўрмасанг-да идрок кўзини очсанг, беҳисоб тажаллийдан ҳайратда қола сан.

* * *

***Бир ҳовуч буғдойни деҳқон кўрсатур,
Токи бил деб, не эмиш омборда ул.***

Сенга бир ҳовуч буғдойни деҳқон кўрсатар экан, ом-борда нима, қанча борлигини ҳис қил.

* * *

***Меъда ҳалвойи эса, ҳалво сўрар,
Меъда сафройи эса, сирко суар.***

Ҳар кимнинг феъл-атвори ҳар хил: агар меъда иссиқта-лаб бўлса, ҳалво еб таскин топади. Меъдаси сафро (ўт)ли бўлса, унинг ҳароратини сирка босади.

* * *

***Жун тўшак танга ҳарорат бергуси,
Бўз тўшак оташларинг сўндиргуси.***

Жун тўшакка ўраниб ётсанг иссиқ сақлайди, бўз тўшак эса баданингдаги ҳароратни пасайтиради.

* * *

*Дўстни кўрсанг, дилда меҳринг бир жаҳон,
Ёвни учратганда қаҳринг ончунон.*

Ўзинг суйган ёронларингни кўрганингда бир олам се винчга фарқ бўласан. Душманинг рўбарў келса, ғазаб нафратинг кучаяди.

* * *

*Сувга тушган кимсалар ҳўл бўлгувси,
Қай балиқ дарёга исён қилгуви?*

Сувга тушиб кетган кишининг ивиб кетиши аниқ, бироқ бирон-бир балиқсувга нисбатан норозилик билдирадими.

*Боққи, ёнғоқ пўсти шовқинлар нуқул,
Мағзи хомушдир, суқунат ичра ул.*

Ёнғоқнинг пўчоғи бир-бирига урилиб доим шовқин чиқаради. Мағизлардан ибрат ол, пўчоқ ичида доим тинчтуради.

* * *

*Пахтани отаиға отдим мен нечун,
Қўйни қўчқорға жўнатдим мен нечун?*

Пахтани асрамоқчи бўлсанг, оловга отма, қўйни эҳтиёт қилай, десанг, қўчқорға яқинлаштирама.

* * *

*Зарра кўрқув бўлмағай ишқ сўйида,
Барча қурбондир муҳаббат куйида.*

Ишқ томон қадам ташлаганларнинг қалбида заррача кўрқув бўлмайди, улар муҳаббат йўлида қурбон булишдан ҳам қайтмайдилар.

* * *

*Ишқнинг беш юз қаноти бор, ўшал,
Авжи Аридин то қорнгу ер қадар.*

Ишқнинг адноси йўқ. Унга мажозий тасниф берадиган

бўлсак, беш юз қаноти бор бўлиб, энг юксак жойи Арш-дан бошланиб, ерда қарор топади. Ишқ мубталоси ана шу ораликда ўзини фидо қилади.

* * *

*Рўзи маҳшар ҳар ниҳон пайдо бўлур,
Ҳар гуноҳкор бир йўла расво бўлур,*

Маҳшар куни энг улкан мавжудотдан тортиб, энг кичик заррагача бўлган яширин ашёлар ошкор бўлади. Ўшандок чорасиз кунда журму исёнга ботган кишилар ҳар қанча хорузабун бўлса-да, боз ҳақиқий жазодан қочиб қутула олмайди.

* * *

*Накди умринг кечди, ҳушни жамлагил,
Илдизинг тавба суйи-ла намлагил.*

Эй биродари азиз, умрингнинг навқирон дамларини елга совурдинг, энди ақл-ҳушни жамлаб, сени яшнатиб турган илдизингга чириш иллоти етишмай туриб, уни тавба суви билан покла. Аллоҳ раҳм-шафқати, мағфирати ғазабида ортиқ бўлган Зотдир.

* * *

*Майда зарра каттайиб арбоб бўлур,
Шўр қаро тупроқ ипак, кимхоб бўлур.*

Хохласа, қудратидан майда нарсаларни қориштириб улуғлик бағишлайди. Ишлов (меҳнат) боис шўр, қора туп-роқда ипак етиштириб, кимхоб тўқийди. Сен ҳеч қачон но-умид бўлма, хорликдан эзгу мартабага ноил бўлсанг, ажаб эмас.

* * *

*Халқда не эрса, қутбдин ортгани,
Кўнглинг ов истарса, англа, бил ани.*

Халойиқ нима яхши нарсага эришган бўлса, у ашёлар валийуллоҳларнинг ҳақ-ҳурматидан насибадир. Кўнглинг қандай эзгулик (ўлжа) истаса, унда Аллоҳ дўстларининг ботиний хоҳишлари мужассам эканидан ғофил қолма.

* * *

***Нонни деб орттирма заҳмат, чекма ўй,
Офият истар эсанг, дунёни қўй.***

Ўлдошинг сабр-қаноат бўлса, нон деб ўзингга зулм қилмайсан. Мақсадинг осойишталик, тинчлик-хотиржамлик бўлса, дунё ғавғоларидан кеч. Зеро, бошингга келадиган барча можаро-ю кулфатлар дунё (мол-мулк) орзу-ҳавас-ларидан туғилади.

* * *

***Кўрганинг дунё — сабаблар маскани,
Бесабаб келмайди ризқ, ахтар ани.***

Сен кўриб турган бу дунёнинг ишларига хушёр бўлиб разм солсанг, ҳамма мавжудот бир-бири билан чатишиб кетган сабаблар силсиласи эканини илғаб оласан. Ҳеч нарса тайёр ҳолда сенга осмондан тушмайди. Мақсад ҳосил

бўлиши учун ҳаракатда бўл. Мақсадга интилган сайин қанча-қанча хожатталабларнинг ҳам орзуси ушалишига сени во-ситачи қилиб қўйганини ўзинг ҳам сезмай қоласан.

* * *

***Сабр ила бир кимса бежон бўлмади,
Хирсга тутқин банда султон бўлмади.***

Сабр қилган киши асло камлик кўрмади, нафсига қул кимсалардан эса асло султон чиқмаган.

* * *

***Теп-текин ейман, дема, иллат эрур,
Касби рўзи айламоқ суннат эрур.***

Аҳли аёлингни, рўзгорингни тебратиш учун муносиб касб эгаси бўлсанг, аввало ҳалол маош топасан, қолаверса, суннатни адо этган бўласан. Текинхўрлик иллатдир. Иллат эса ҳамма балоларнинг бошидир.

* * *

Ул чаманни мақтадинг, этдинг баён,

Бир нишона борму сенда, эй фалон?

Мақтанчоқ кишиларнинг гапига учган киши доимо алданади. Яъни, далил-исботсиз сўзловчи кишиларнинг мад-ҳида шахсий ғаразга чулғанган макр ётади.

* * *

***Сен қабул этма мунофиқ узрини,
Тилда сўйлаб, кўнглида айтмас уни.***

Ваъда бериб, омонат олиб сўзида турмаган ёлғончиларнинг мингта узридан бири чин эмас. Тил бошқа, кўнгли бошқалар кофирдан баттардир. Аллоҳ тавфиқ берса, кофир иймонга келади, аммо мунофиқнинг дили асло очилмай-ди.

* * *

***Гар аёл майдонга тушса, қийналуру,
Сафни ёрмас, иш ҳама хуржун бўлуру.***

Аёл киши жасоратланиб майдон (жанг)га тушса, душман сафини ёриб ўтиши оғир, ҳамма иш чаппасига кетиши мумкин.

***Бахтлидир ул кимса, ақлли эр эса,
Нафси камтарликда мисли ер эса.***

Ақлли, бунинг устига сабрли, камтарин эркаклар бахтли кишилардир. Эркак шаънини кадрлай олган кишиларгина марддир.

* * *

***Васфи ҳайвонлик аёлда анча мўл,
Ранги бўйга кўнгли кетгайдир нуқул.***

Ҳайвонларга хос бўлган феъл-атвор айрим аёлларда ҳам кўп учрайди. Бир пасда кўнгли минг хил фосид хаёлларга банд бўлади.

* * *

***Мушкка айлангунча ахлат, эй мурид,
Бог аро йиллар керакдир кетма-кет.***

Ахлат кишини беҳузур қилувчи ҳаром чиқиндидир. Уни чиритиб, ерга қўшгунча анча йиллар ўтиши лозим.

* * *

***Меъдайти тан арпаю сомон тилар,
Меъдайти дил гул била райҳон тилар.***

Кўнги́л ҳам меъдага, ҳам нафсга ўхшаб кетади. Шунинг учун ҳам танлашларда фарқ бор. Тан меъдаси ҳамма нарса-ни хоҳлайди, унинг учун фарқи йўқ. Аммо дил меъдаси нозик: у хушбўйликни тилайди. Гул ва райҳонни ҳар лаҳза кўмсайди.

* * *

***Неча йиллик сирка ширин бўлгуси,
Тошу мрамар лаълу заррин бўлгуси.***

Хумга босиб узоқ вақт сақланган мевалар ачитқиси оқибат кишига тотимли бўлган сиркага айланади. Зеро, тош-қумлар ҳам кўп йиллар ўтгач, лаъл ва зарга айланади.

* * *

***Неча нарвонлар жаҳон ичра ниҳон,
Поя-поя юксалур то осмон.***

Дунёда сен билган, билмаган нарвонлар бор, унинг ҳар поясидан аста-секин осмон қадар кўтарилиш мумкин. Ҳар бир кишининг, қавмнинг ўз нарвони бор. Ҳар ким ўз нарво-нидан ўз осмонига кўтарилади.

* * *

***Озуга тўлган чаён ҳам бўйламиш,
Бир сабабсиз ургай ул одамга ниш.***

Чаённинг найзаси заҳарга тўлган заҳоти дуч келган тирикжонга бесабаб ниш уришга ташланади. Зеро, душман кўнглида қасос иштиёқи кучаяр экан, ҳеч кимни аяб ўтир-майди. Илтимос-у жарималар, сулҳлар қасос ўрнига ўтмай қолади.

* * *

***Гар илон чирмашса — жонинг душмани,
Лек ёмон дўст ўтда ёндиргай сени.***

Илон сенга ташланиб қолса, жонингнинг душмани эканини фаҳмлаб, муҳофазага ҳозирланасан. Афсуски, ёмон дўст

илондан-да баттар. Илон бир бор чақади. Ёмон дўст эса сени тириклайин ўтда ёндиради.

* * *

***Меҳрибонинг этса жабру имтиҳон,
Сен суян ақлингга, бўлма бадгумон.***

Яқинларингдан сенга ногоҳ азият етишса, дарҳол бадгумон бўлмай, ақлингга суяниб иш тут. Сабаб ошкор бўлгунча мулоҳазангни адл тут.

* * *

***Гар хатолик этса дўст, не бўлгуси,
Шафқат айлаб, дўст уни кечиргуси.***

Биродарингнинг адашганини билиб қолсанг, уни дўст сифатида шафқат юзасидан гуноҳидан ўт. Чунки одамзод ,хато-ю гуноҳдан, нуқсондан холи эмас.

* *

***Ақлу идрок шарбати ҳайвонга зид,
Яхшиларнинг яхшиси ёмонга зид.***

Ҳайвонлар инсон каби ақд-идрок соҳиби эмас. Улар ўзларича «фикр» билан яшашга маҳкум. Ҳар бир нарсанинг муқобили бўлганидек, яхши кишилар ёмон одамларнинг зиддидир.

***Тошюрак деб гоҳи бергайлар сифат,
Тош юрак бўлмас, мисолдир ул фақат.***

Одамлар кўпинча меҳри қаттиқ, беоқибат кишиларга нисбатан тошюрак сифатини берадилар, Аслида ҳеч қачон тош юрак бўлмайди, бу мажоз ўрнидадир.

* * *

***Бўлса эрди менда зарра ҳарси нон,
Тиг чекиб қорним ёрардим бегумон.***

Нон (мол-дунё) учун нафсни ғолиб қилгандан кўра, у (хирс)ни ўлдирган афзалдир. Магар нафс ғолиб келаркан, оқибат бир кун у сенинг бошингга етажак.

* * *

***Суврати гарчи ариқда, сувдадир,
Соҳиби суврат вале соҳилдадир.***

Сувда кўринган акс (суврат)нинг соҳиби соҳилда ту-рибди. Борди-ю, ариқдан хору хас билан лойқа оқса, сувда аксинг жилва қилмайди. Бинобарин, сен танангдаги ариқни тоза тут. Шунда аксингни эмас, аслингни, ўзингни кўрасан.

* * *

***Тингла Аҳмаддин, бу ҳақда не демиш,
Йўқчиликнинг сўнги кофирлик эмиш.***

Пайғамбар алайҳиссалом дедиларки, йўқчилик (қашшоқлик)нинг оқибати охирида кофирликка олиб боради. Чунки ҳаёти мунтазам машаққатда қолган кишидан сабр-бардош кетганида қўлини ноҳақликка чўзиши мумкин. Ноҳақ ҳаракат эса куфрдир.

* * *

***Ҳирс бировни кўру нодон айлағай,
Ўйлаким, ўлмоқни осон айлағай.***

Ҳирс шу қадар оғир туйғуки, у инсонни ақл-хушдан бегона қилади, кўзларни қонга тўлдириб, фақат қабих ниятни амалга оширмагунча ҳовуридан тушмайди. Ушбу интилиш, зўриқиш оқибатида ўзи ҳам ҳалокатга юз тутади.

***Бўлмаса очлик, бало урғай эди,
Юз касаллик танда юз берғай эди.***

Гоҳо кишининг оч қолиши ёки юриши ҳам бесабаб эмас. I Бу ҳолатда турли касалликларнинг олдини олиш мумкин.

* * *

***Хасталикдан очлик афзалдир, ўшал
Етказур сенга неча лутфу самар.***

Унутмагилки, беморликдан кўра очлик юз карра афзал, очликда бадан ўзидаги турли тикилма ва бегона хилт (модда)ларни чиқаради, сиҳатинг мустаҳкамланади.

* * *

***Ранжи поклайдир, тамизлайдир фақат,
Хуллас, очлик ичра юз бир манфаат.***

Очлик боис танингадаги оғриқлардан халос бўласан, меъданг покланиб, ақл-хушинг, фаросатинг, хотиранг ях-шиланади. Ундан келадиган ва топадиган манфаатинг беҳисобдир.

* * *

***Хасталиклар бўлгуси андин абас,
Бўлмаса очлик, таоминг хуш эмас'.***

Ҳар қандай касалликдан очлик туфайли қутуласан. Ош-қозон-меъданг тозалангач, таом тотини ҳам сезасан.

* * *

***Баски, мен ҳалво егаймен бардавом,
Келса очлик, бўлмагай сабрим тамом.***

Очлик туфайли сабр-қаноатинг янада куч олади, бу ҳар куни ҳалво егандан ҳам аъло лаззат бағишлаши табиий.

* * *

***Қон тўқар Тошмат, газаб Эшматгаму,
Май ичар Эшмат, жазо Тошматгаму?***

Ҳар кимса ўз қилмишига яраша ўзи жазо ёки ажр олади. Асло қон тўккан Тошмат бу ёқда қолиб, Эшматга ўдагайланмайди ёки май ичиб олган Эшмат учун Тошмат жазога сазовор эмас. Заррача эзулик, заррача дилозорлик беҳисоб қолмас. Бу Аллоҳ таолонинг ҳақ ваъдасидир.

***Боқ ўзингга, излама ҳамсоядин,
Кўр ўзингдин ишни, кўрма соядин.***

Бошингга оғир иш тушса, кўшнингни айбдор қилма, ўз феъл-атворингни, қилмишингни ўйлаб, хатойингни топ. Дуч келган кишидан, нарсадан кўргулигинг учун даъвогарлик қилма.

* * *

***Бол есанг, андин ҳарорат сендадир,
Кундуз иш, оқшом ҳаловат сендадир.***

Бол еган кишининг сихати, куч-қуввати яхши бўлади,
кундузи иш билан банд бўлиб, оқшомда хузур-ҳаловат то-пади.

* * *

***Ишладинг, фойда-зиёнин кўрмадинг,
Ғалла экдинг, кузда ҳосил ўрмадинг.***

Ишнинг орқа-олдини, фойда-зиёнини ҳисобга олмай, ўз
билганидан қолмайдиганлар кўпинча ғалла сочиб, кузда хирмон
кўтаролмаган деҳқонга ўхшайдилар.

* * *

***Ғайб аро ҳар ишга суврат бойланур,
Ўзрини осмоқ учун дор шайланур.***

Ғайб Аллоҳнинг илмидир. Ўзи хоҳлаган пайтда у махфи-ят
шакл касб этади. Дорнинг қурилмаси дастлаб махфий эди.
Адолат ҳимояси, тантанаси учун Ўзи шариат ҳукамоларига
дорни илҳом қилди. Уни адл учун катта майдонга қуриб, оғир
гуноҳкорни осишга буюрадилар.

* * *

***Арна эксанг, арна ўргайсен, жўра,
Қарз олибдирсен, гаровни ҳам тўла.***

Эй биродар, холи ҳаётингда нима эккан бўлсанг, ўшани
йиғиштириб оласан. Қарз олган гаровини ҳам беришга маж-бур.
Худои таоло бу дунёни ва тирик жонни синов учун яратди. Ақл-
хуш, мукамал аъзолар, беҳисоб неъматларини сену менга
қарзга берди. Эвазига Ўзини танишликни бандаларга гаров
қилди.

***Сен ўзинг экдинг гуноҳни, унди ул,
Энди Ҳақ берган жазойинг эт қабул.***

Сен учун ҳеч ким гуноҳ қилмайди, уни билиб-билмай
тухуми (уруғ)ни ўзинг эккан экдинг. Энди у униб чиққан экан,
Ҳақ жазосини олишдан бошқа чоранг йўқ.

* * *

Тавба қил, мардона бош қўй йўлга, вах,

Ки фаман яъмал би мисқолин ярах.

Ҳар кимса хайр учун ҳам, шаръ учун ҳам жавоб олади, Шундай экан, гуноҳларни ювувчи энг кучли аслаҳа сидқи-дилдан қилинган тавбадир. Аллоҳ таоло қаттиқ пушаймон-ликда тавба қилаётган бандасини ҳар қанча гуноҳи бўлса кечиб, раҳматини юборишга ваъда қилган.

* * *

***Нафсни тийгил, кўй зуруру заррани,
Офтоби Ҳақ яширмас заррани.***

Бас, шундай экан, нафс залолатида қолиб мақтаниш кибр ва дунёвий фахр туйғуларидан ўзингни халос қил. Ҳамма нарсани, ҳатто кўз илғамас заррани ҳам Ҳақ офтоби яширин қолдирмай, ошкор қилишга қодир.

* * *

***Бас, иякни бойлагайлар, эй санам,
Яхшимасму Мен тилимни бойласам.***

Эй ёр, жасадни жон тарк этгач, марҳумнинг иягини боғлайдилар. Қазо фурсати етиб келмасидан туриб тилни боғлаш (сукут сақлаш) баридан аълороқ.

* * *

***Эйки, зарбоф тўн киярсен қатма-қат,
Бир кафан бўлгай либосинг оқибат.***

Сен бурканиб кияётган қимматбаҳо кийимларинг му-ваққат нарсадир. Муваққатга кўнгили боғлаш нодонлик. Аслинг(тупроқ)га қайтаркансан, у бино кўйган кийимларинг буюрса, охир-оқибат кафан бўлади.

* * *

***Тавбани жабдуқла, от сол тўғридин,
Ет қувиб, тўнингни олгин ўғридин.***

Ҳар нафас, сония ғаниматлигида тавба-тазарруга шошил, беҳуда ўтган зиёнли кунларингнинг ўрнини яхши амаллар билан тўлдириб, охират бадалини ундириб қолишга тириш. Ўғри —

сенинг дунёвий ҳою ҳавасларинг, уни қувиб тутмасанг,
ҳаққинг(тўн)ни олмасанг — яланғоч ҳолингда шарманда
бўласан.

* * *

***Тавба тулпори ажаб тулпор эрур,
Лаҳзада авжи фалакка юксалур.***

Сен чин тавбанг билан хокисор бўлиб ётган ерингдан бир
лаҳзада баланд осмонга етишасан. Яъни, пок фариштага
айланасан.

* * *

***Етса ранж, сабр айла, олма дилга сен,
Манфаат ёғдир булутдек элга сен.***

Сенга машаққат етишса, нолимасдан шукр қилгувчи лардан
бўлсанг, Аллоҳнинг гўзал мукофотларига эришасан. Шунинг
учун ҳам ранжимай, эзгу ишларингни давом эттир, балки уни
кўпайтир, кам бўлмайсан.

* * *

***Ҳақдинўзга барчаси кетгусидир,
Ҳар неки етгай сенга етгусидир.***

Биродарим, пешонангга нима ёзилган бўлса, барини кўрасан,
алал-оқибат кўнгил кўйганинг бу дунёдан бир кун йўқлик сари
йўл оласан. Ҳамма жонлию-жонсиз фурсат етган дамда фанога
қоришади. Ёлғиз Аллоҳгина аввалию охиридир, Угина қолади.

* * *

***Дўст бўл, топ дўсту ёринг беадад,
Йўқса, қолгайсен жаҳонда беадад.***

Сен одамлар билан самимий биродар бўл, дўстлик
ришталарини мустаҳкамлаб, уларни кўпайтир, зеро дўст-ёрлар
билан киши бардам-бахтиёр яшайди.

***Қузичоқким ул сурувдин айрилур,
Оқибат қашқирга учраб ем бўлур.***

Эътибор бер: подадан ажралиб чикқан кўзичоқ қашқир-

нинг ўлжаси бўлади.

* * *

***Гар эшшак карвондан айро юргувси,
Йўл анга юз карра оғир келгуси.***

Карвондан четга чиқиб кетган эшакнинг машаққати юз карра оғирлашади. Яъни, кўпчилик (жамоат) билан ҳар турли иш осон кўчади, манфаати кўп бўлади.

* * *

***Гар суянчиқ бўлмаса деворлар,
Типа-тик тургайму уй, амборлар.***

Қара, деворларнинг суянчиғи (синчи) борлиги учун ҳам барча бинолар тик туради, кўпчиликнинг бирлашуви ҳам бири-бирига суянчиқлик — мадад ўрнига ўтади.

* * *

***Тутмаса устун деворлар, гишту ганч,
Шифт нечук тургай муаллақ, бесуянч?***

Ахир девор устунлик қилмаса, гишт, лой мустаҳкам турмаса, бинонинг шифти муаллақ ҳолатда тура олмайди-ку!

* * *

***Олмаса гар илкига котиб қалам,
Саҳфага тушгайму ҳеч хату рақам?***

Котиб кўлига қалам тутмагунча саҳифага бирон сўз ёзи-либ қолмайди. Жонингни койитмасдан асло мақсадга эриша олмайсан.

* * *

***Деву шайтон йўлни тўсмасдин бурун,
Сурайи Ёсин ўқи, эй бағри хун.***

Иш дорга (осилишга) етмасдан аввал муҳофаза ғамини қилиш керак. Қачонки дев, шайтон (нафс) йўлдан оздир-масдан туриб паноҳ тилаш, тадбирини ўйлаш аълороқдир.

Яъни, йўловчи қоронғуда адашиб қолмаслиги учун бар-вақт уловини тезлатиши лозим.

* * *

***Изласа, топгай, яна нетгай киши,
Сабр этолса, орзуга етгай киши.***

Ният қилган нарсага сабр-қаноат билан интилан киши албатта, эришади.

* * *

***Тош ила гавҳарни фарқ этмас эшишак,
Дурга ҳам, дарёга ҳам этгусви шак.***

Эшак учун тош билан гавҳарнинг фарқи йўқ. У дурга, дурни етиштирган дарёга ҳам бепарводир.

* * *

***Билмагай чун дурни ҳам, дарёни ҳам,
Улки ҳайвон эрса, билсин қайданам?***

Сабаби у ҳайвон. Аммо инсон бўла туриб эшакдек бе-фаҳм нодонлар ҳам йўқ эмас. Ваҳоланки, у (инсон)ни Аллоҳ таоло ҳамма махлуқотлардан мукааррам яратган.

* * *

***Сабр этиб шер йўлни пойлайдир неча,
Ўлжа бўлгай сўнгра унга тевача,***

Шер кунлаб оч қолса-да, сабр қилиб йўл бўйида яши-риниб ётади. Эвазига туя боласи унга ўлжа бўлади.

* * *

***Сенга ҳамдам бўлса жоҳил, найлагай,
Оқибат бир кун жаҳолат айлагай.***

Сен жоҳил кишини ўзингга ҳамдам (сухбатдош) қилиб олсанг, вақти келиб, ўз жаҳолатини сенга намойиш қилади. Улардан яхшилик кутма.

* * *

***Чангни кўрдинг, элни ҳам кўр, муҳтарам,
Кўрдинг ул кўпикни, кўр денгизни ҳам.***

Эй муҳтарам зот, чанг-ғуборни кўрган кўзинг элни ҳам кўрсин, кўпикни кўриб бас қилма, кўпикни пайдо қилган

денгизни ҳам, пўртанани ҳам эътиборингдан қочирма.

***Йўқлик ул денгиз эмишдир, англадинг,
Суз шу денгизда мудом, жаҳд айлагил.***

Сен қачонки денгизни кўпикдан холи топсанг, яққол кўзга ташланади. Бу денгиз йўқлик — фанодир. Сен шу денгизга етишдинг, энди ортга қайтма, ўзингни унга ташла.

* * *

***Ҳар киши ҳам сўзни уқмоғи қайин,
Қадди бастни кўр-да, тўн бичгин кейин.***

Ҳамма ҳам айтилган сўз маъносини дарҳол тушуниб олиши қийин. Шунинг учун ҳам ҳар кишининг ҳолига, ёшига, қизиқишига қараб муомала қил. Яъни, аввал бўй-бастини яхшилаб чамалаб ол, сўнг кийим бичишга кириш.

* * *

***Ел-да кўзларга кўринмасдин асар,
Зоҳир ўлғай чангу тўзондин магар.***

Шамол кўзга кўринмайди, уни дов-дарахт тебранишидан, чанг-тўзон кўтарилиши туфайли ҳис қиламиз.

* * *

***Туйғулар бергай чу таъсирдин хабар,
Ул асоратлар — муассирдин хабар.***

Туйғулар номаълум нарсалар асоратидан таъсирланиши туфайли ҳаракатга келади. Ўша номаълум ашёнинг моҳияти, негизи нимада эканини топа олсак, сезгиларимизни ҳаракатга келтирган сабаб равшанлашади.

* * *

***Эйки, ургайсен гуноҳсизни бу дам,
Мушт туширгайлар сенинг бошингга ҳам.***

Сен гуноҳсиз кишига қўл кўтариб зулм қилсанг, билки, бир кун ўз бошингда мушт ўйнаб, қасос қайтади.

* * *

Баски, дор узра юролмас сен дадил,

Ерда юрмогингга сен шукр айлагил.

Дор устида юришга юрагинг бетламас экан, сени ерда юрадиган қилиб қўйганига шукр қил, хурсанд бўл. Дорда юришни ҳавас қилма.

***Дарду ранжинг ин шикоят этма, ҳов,
Ул сени йўқликка элтгувчи бедов.***

Беморлик оғриғидан ҳасрат қилма, зеро сени фано, йўқликка элтувчи улов шудир. Бу йўқликка етишиш марта-басини ҳеч қаердан тополмайсан. Чунки мана шу манзил-дагина Ҳаққа етишасан.

* * *

***Шуўлик одамга истаб мен завол,
Кундага бошимни қўймогим увол.***

Ҳақни танимаган одам ўлик қаторидадир, ундайлар учун жонфидолик қилиш увол, хайф!

* * *

***Донада хирмонни кўрсайди магар,
Титрамас эрди чумоли бунчалар.***

Чумоли бир дона донни зўрға судраб бораркан, захира дардида тинмайди. У донни кўради-ю, хирмонни тасаввур қилолмайди, ҳарислик ақл-идрокни кўр қилиб, доимо кўрқувда яшашга мажбур қилади.

* * *

***Ҳар дўконда ўзга савдо ҳар маҳал,
Маснавий — йўқлик дўконидир азал.***

Қайси дўконга кирсанг, ўзингга керакли молни харид қиласан. Маснавий (бу китоб) эса йўқлик дўконидир. Ун-дан нафс учун эмас, руҳ ва иймон учун тасалли бергувчи Ҳақдан ўзга нарсани тополмайсаи.

* * *

***Айла хомушликни ўзга чин макон,
Ўзгаларга айлама ўзни нишон.***

Сен бўлар-бўлмас гапларни вайсаб, бировларнинг нафратига учрама. Яхшиси, жим ўтиришни ихтиёр қил-ганинг маъкул.

* * *

***Тўғри сўзни айтмоқ истарсен ёниб,
Эгри сўзга ёндошурсен тийганиб.***

Сенинг мақсадинг тўғри сўзни айтиш эди-ю, барибир ёлғон қўшиб юбораётганингни билмай қоласан.

* * *

***Ғунчага бергай тикондин қувват ул,
Мухрага бергай илондин зийнат ул.***

Гул қаёқда-ю тикон қаёқда? Ҳақ кудратини томоша қил: очилмаган ғунчага ана шу тикон орқали ҳаёт бахш этиб, чаман қилади. Мухра илоннинг захридан олинади. Илон чақ-қан киши захарланиши, ҳатто ҳалок бўлиши мумкин. Аммо ўша ўлдирувчи оғудан олинган, тайёрланган модда (мухра) захарни қайтарувчи шифобахш доридир.

* * *

***Тотмадим гарчи қозондин луқма, оҳ,
Куйди оғзим, қўлларим бўлди қаро.***

Қозондан бир луқма олиб емаган бўлсам ҳам, оғзим куйиб, икки қўлим қора бўлди. Яъни, ўзи йўқ молга ҳақ тўладим.

* * *

***Ранжитиб устозни очгайсен дўкон,
Топганинг унда илон бўлгай, чаён.***

Устоз отангдек улуғдир. Унинг рози-ризолигини, фатво-сини олмасдан иш бошлаб, мартабанг юксалиб кетса ҳам, се-нинг топганларинг илону чаёндир. Яъни, ҳаромдир. Мол эга- си розилигини олмай туриб қилинган савдода ҳалоллик йўқдир.

* * *

***Боқма кофирга баланддин бесабаб,
Бир кун и бўлса мусулмон, не ажаб.***

Ўзга кишилар ва диндагиларга ҳам хушмуомалада бўл,

уларни ранжитиб, адоватни баланд қилма. Эҳтимол, вақти келиб, дўстлашиб қоларсан, маслакдош бўларсан, балки у мусулмон бўлар.

* * *

***Чин ҳунар бу — ўтни қўрмакдир аён,
Ки тутун бор жойда ўт бўлгай ҳамон.***

Ҳақиқий ҳунар эгаси, билим соҳиби нарса ва ҳодисаларнинг моҳиятини англаган ҳамда фойда-зиённи аж-рган ҳолда иш тутади. Яъни, тутунни кўрган билан иш битмайди. Уни пайдо қилаётган оловни назардан қочир-маслик лозим.

* * *

***Чақмагунча тош била пўстини, ҳай,
Писта-ёнғоқ ҳам ичин кўрсатмагай.***

Писта-ёнғоқни тош билан чақмагунча ичида мағз бор-йўқлигини билиб бўлмайди. Ким нима деса ишониб, қабул қилаверма: паст-баландига, ўнгу сўлига яхшилаб эътибор бер.

* * *

***Юзда акс этган кўнгил тўйғусидир,
Юз, демишларким, кўнгил кўзғусидир.***

Кишининг юзидаги аҳвол (кайфияти) кўнглидан нима кечаётганини ошкор қилади. Инсоннинг юзи кўнгил ойна-си, деб бекорга айтишмаган. Ёмон, баджаҳл, тунд башара-лардан хайрлик кутма.

* * *

***Тўғри сўз — нурдир, кўнглингни тинчитар,
Ҳар нечук ёлғон уни нотинч этар.***

Ёлғон сўзлар кўнгил ҳаловатини бузади, алдайди, тўғри (чин) сўз бамисоли нур каби бўлиб, кўнгил безовталигини, гашликни, қоронғуликни маҳв этади.

* * *

***Рухга гал келганда шоҳ сурмоқ — хато,
Шоҳга гал келганда от юрмоқ — бало.***

Шахматда ҳар бир донанинг ўз ўрни, вазифаси бор. Ўйин-чи бу доналарни ҳаракатга келтираркан, ҳаммасини ҳисоб-китоб қилиши керак. Янглиш юриш катта хато. Хато эса мағлубиятга олиб келади.

* * *

***Лутф бор жойда жазо ҳам бўлгувчи,
Шоҳ саройга, от охирга боргувси.***

Шуни унутмагинки, ҳар бир яхши ёки ёмон нарсанинг ортида рағбат ёки нафрат мавжуд. Яъни, марҳамат, саховат бор жойда жазо ҳам бўлиши табиий. Ҳамма нарса ўз жойини топмагунча тинмайди. Ўрнини топмагунча адолат ҳам тикланмайди.

* * *

***Гоҳи калтак дору-дармондир анга,
Гоҳи ҳалво офатижондир анга.***

Ҳалво ширин бўлса-да, гоҳо соғлиққа путур етказиши мумкин, калтак зоҳиран жазо асбобидек кўринса-да, бе-морга сихатлик етказиши мумкин. Ҳукм чиқаришда асло шошилмай таҳаммул эт.

* * *

***Тибда ҳам аввал ёрилгайдир яро,
Сўнгра бир малҳам сурилгайдир анго.***

Ёмон нарсанинг оқибатидан оҳ-воҳ тортавермай, унинг сабабини аниқлаб, сабоқ ол. Табобатда ҳам аввал яра ёрилгандан кейин малҳам қўйиб муолажага киришилади.

* * *

***Дил кўриб дилбарни ўлтиргайму жим,
Гулни ул булбул кўриб тургайму жим?***

Мақсадга етишишнинг аниқ ва рост йўли кўриниб турган-да тек қолиш (туриш) имконият (нақд)ни бой бериш билан баробар. Ҳаракат муддаони ҳосил қилади. Излаб юрган дил-барига ошиқ дуч келганда висолнинг ғамини ейди. Булбул очилаётган гулни

кўрганда сабру қарори нест бўлади.

* * *

***Юрсалар, нон йўлда нешрав бўлгувси,
Ўлсалар, ўлдиргуси нон қайгуси.***

Йўловчига нон ҳамроҳдир. Унинг шарофатидан манзилга етиш ва йўл захмати енгиллашади. Аммо озуқасиз олисга отланиш ўлим билан тенг.

* * *

***Ою йиллар еб-ичарсан кўпу хўп,
Эртани деб чекма ғам, қайгурма кўп.***

Сен кўп йиллардан бери керагича еб-ичиб келяпсан, энди эртага нима ейман, деб ўзингни ғам-андухга ташлама. Эр-тагача сенга ризқ етказувчи Раззоқи оламга таваккал қил ва умидвор бўл.

* * *

***Айланур, кўрдинг тегирмон тошини,
Энди кўргил сувнинг ҳам қайношини.***

Сен фақат тегирмон тошининг айланаётганини кўриб, лол бўлиб турибсан. Энди пастда тошни ҳаракатга келтираётган парракка шитоб билан урилаётган сувнинг тўлиб-тоши шишини ҳам томоша қил.

* * *

***Тошга бир кимса дегайму, кел, аё,
Ё кесакдин кимса кутгайму вафо?***

Ақлингни ишга сол: ҳеч ким тошга бери кел, демайди, керак бўлса, ўзи эгилиб қўлига олади. Ҳеч ким кесакдан аҳд-вафо кутишга ҳақли эмас. Ахир бу мантиққа зид. Бинобарин нимани ўзига чорлаш, нимадан вафо кутишни ўзинг бил.

* * *

***Уч, дегайму одамийга бир киши,
Кўр мени, деб кўрга айтарму киши?***

Бирор киши ўзгага қараб парвоз қил, демайди ёки кўз ожиз

кишига ҳеч ким мени кўр, демайди. Ҳар ишни ақл-хуш тарозусида ўлчаб, бовар қил.

* * *

***Нафсадир майлу тилак, ул ихтиёр,
Истагил кўрганда бўлгай беқарор.***

Нафсининг майл-хоҳиши ўз истаганини кўрганда беқарор бўлади, ихтиёри измидан кетади.

* * *

***Ит ётаркан, ихтиёри эрди гум,
Кўрди чун ишкамба, ул ўйнатди дум.***

Ит жимгина ётганда гўё ихтиёр ўзида тургандек бўлади Аммо қорин, ичак-чавоққа кўзи тушаркан, ўз-ўзидан думи ликиллаб, ўзини унутади.

***Арпани кўрганда от кишнар нечук,
Итни кўрганда миёвлайди мушук.***

Очикқан от арпани кўрганда кишнаб юборади, мушук эса итни кўрганда кўрққанидан миёвлай бошлайди, аслида дод солиб бақиради. Отнинг кишнаши-ю, мушукнинг миёвлашида фарқ шуки, бириники очликдан, иккинчиси эса кўрқиш туфайлидир.

* * *

***Гоҳо устозлар гўдақларни урар,
Бир қаро тошни урарларму улар?***

Баъзи қаттиққўл устозлар гўдақларни савалаб, гўё шу йўл билан тўғри йўлга солмоқчи бўладилар. Бола тош эмас, тарбия ва ибратга муҳтож навниҳолдир.

* * *

***Ҳиссига мункир эмас марди қадар,
Ҳақ иши туйғга сиғмас, эй жигар,***

Қадарга ишонувчи мард ўз туйғуларига қарши бормайди. Эй биродар, Ҳақ таолонинг ишини жўнгина ҳолда асло тасаввурга сиғдириб бўлмайди.

* * *

**Ўз-ўзингни англашинг туйғу эрур,
Бир ариқда икки тўлқин мавж ланур.**

«Туйғу нима?» деган саволга донишмандлар турлича тал-қин берадилар. Кўнгилдан кечаётган фикрлар, таассуротлар туйғудан туғилади, дейдилар. Мавлоно эса ҳар ким ўзини ўзи англари экан, бу туйғу ҳосиласидир, дейдилар. Битта ариқда икки тўлқин мавжуради. Бинобарин, инсон кўнгли-да ҳам бир-бирига қарши икки ҳис туғёнга келади.

* * *

**Ҳеч дегайму ул, буюрдим сизга чун,
Эй ўлиқлар, этмадингиз сиз нечун?**

Ҳеч ким марҳумларга «Менинг буюрганимни нега ба-жармадингиз?» деб танбеҳ бермайди.

**Ақлу хуш амр айлағайму тахтага,
Нақш — душман, деб ўтарму ҳамлага?**

Ақл-хушли киши тахтага фармон бермайди, нақш (сурат) - душман, деб ҳеч киши унга қилич солмайди.

* * *

**Қўл-оёғи боғли қулга, келди ёв,
Жангга кир, деб буйруқ айларму биров?**

Ёв босса, қўл-оёғи боғланган қулга қараб ким ҳам «Жангга кир!» деб буюради?!

* * *

**Йўқ қадар, деб айтса, ҳақ эрмас фалон,
Ҳаммадан лекин билимсизлик ёмон.**

Бирон киши қадар йўқ нарса, деб айтса, унинг гапи ҳақ эмас, бундай гаплар онгсизликдан, билимсизликдан келиб чиқади.

* * *

**Сен келарсен ит ва ё тулки била,
Ҳар ўтовдин ит чиқар шиддат ила.**

Сен ёнингда ит ёки тулки билан келсанг, ҳамма ўтов

(хонадон)дан итлар хуриб чиқади.

* *

***Тахтага қахру газаб айлармисен,
Шум рақибим, деб уни ўйлармисен?***

Сен ҳеч қачон «Рақибим мана шу», деб тахтага газаб қиласанми? Шу ақлга муносиб феълми?

* * *

***Нега ургайсен гўдакни, эй фалон,
Катталарга қўл қўтармогинг гумон?!***

Катталарга қўл қўтаролмаслигинг кичикларни уришингга сабаб бўлмаслиги керак.

* * *

***Хотинингга кўз олайтирса биров,
Ўт кетиб жонингга чирмашгай олов.***

Бегона киши хотинингга кўз олайтирса, жонинг ҳалқу-мингга келиб, ташланишга тайёрсан.

***Сел ювиб, гарқ этса молингни агар,
Этмагайсен унга қахру ҳийналар.***

Кучли сел келиб, молингни оқизиб кетса, гарқ қилса, бу кўргулик учун кимдан ўч оласан?

* * *

***Не дегайсен, юлса дасторингни ел,
Кўзгатарму бир нафар орингни ел?***

Саллангни шамол учириб кетса, аламингни елдан ола-санми?

* * *

***Тевачи гар тевасини урса, ҳай,
Тева ҳам ургувчига қасд айлагай.***

Хушёр бўл, туякаш туясини урса, туя ҳам ургувчига бир кун қасд қилмоғи бор.

* * *

***Итга тош отгил-да, кўргил, нетгай ул,
Тошга эрмас, сенга ҳамла этгай ул.***

Фаросатингни ишга сол: сен итга тош отсанг, ит тошга ҳамла қиладимми ё сенгами?!

* * *

***Бир туруп олса дўкондин бир киши,
Десақим гар, бу Худонинг хоҳиши.***

Дўкондан бир дона туруп олган киши бу Худонинг амри-хоҳиши билан бўлди, деса...

***Мушт урарсен бошига, эй бесабак,
Ўрнига кўйгилки, бул ҳам ҳукми Ҳақ.***

...дўкондор ҳам туруп олгувчининг бошига бир мушт уриб, ўрнига кўй, бу ҳам Худонинг ҳукми, демоғи аниқ. Кимни, нимани айбдор ҳисоблаймиз? «Бу Яратганнинг амри билан бўлди», дейиш билангина ҳал бўлмайди.

* * *

***Бўйла узрим бор, десанг, эй соддадил,
Молу жонинг барчаси қолгай сабил.***

Бу дунёда ҳар қанча узринг борлигини баҳона қилганинг билан топганинг, тўплаганинг ордона қолиши ҳақ, гап.

* * *

***Жонда гар нафсу ҳавойинг кўзгалур*,
Дилдаги бир ихтиёринг юз бўлур.***

Жонингда тинч ётган нафсинг кўзғолгудек бўлса, бир талабинг юз чандон бўлади. Ҳою-ҳаваснинг чек-чегараси йўқ. Сен эса унинг ҳаддига етаман, деб жонинг ҳалак.

* * *

***Эгри бўлсанг гар, қабоҳатдир насиб,
Тўғри бўлсанг гар, саодатдир насиб.***

Ноҳақликни қўллагувчи бўлсанг, топганинг, албатта, қабоҳатдир. Саодатга фақат тўғри йўлдан борувчиларгина, етишадилар.

* * *

Қул не эрмиш, ит агар этса вафо,

Соҳибии ит андин ўлгайдир ризо.

Қулнинг садоқатини қўя тур, агар ит эгасига вафо қилса, эгаси ҳам итдан рози бўлади.

* * *

Ҳар неким тиксанг, киярсен йил бўйиш,

Ҳар неким эксанг, еярсен йил бўйи.

Нима тиккан бўлсанг, йил бўйи устинг бут, нима эккан бўлсанг, йил сайин қорнинг тўқдир.

* * *

Созғанда барча дўсту ошно,

Хасталик етганда дўстинг бир Худо.

Қуч-қувватинг, мансабинг, бойлигинг бўлганда ҳамма сенга дўстлик изҳор қилади. Аммо бошингга, танингга хас-талиқ етганда ҳамма сендан юз ўгиради, қочади. Ёлғиз Ал-лоҳгина сен билан қолади.

* * *

Қўзу тишлар оғриси, жонинг ҳалак,

Меҳрибонинг йўқ Худойингдин бўлак.

Қасринг оғриси, жонинг ҳам ўша ерда бўлади, унутма, мана шундай ночор ҳолатингда энг меҳрибон зот — Аллоҳ-дир,

* * *

Етмиш икки мазҳаб ул айлаб давом,

Етгуси маҳшарга, то явмул-қиём.

Етмиш икки мазҳаб ўртасидаги баҳсу мунозаралар бу дунёда тўхтаб қолмайди, балки қиёматгача, маҳшаргоҳга етгунча давом этади.

* * *

Ҳеч машаққатсиз бўлурму яхши йўл,

Бемашаққат йўл жаҳонда қайда ул?

Бу дунёда риёзат тортмай юриладиган яхши йўл ҳам борми? Бор бўлса, ўша машаққатсиз йўл қаерда, менга кўрсатинг?!

* * *

***Ишқ чизар ҳижронда сувратлар талай,
Лек висол чоғида суврат чизмагай,***

Ишқ айрилиқ дамларидагина оҳ-воҳларини турли шаклларда акс эттиради. Аммо висол дамларида бундай шаклшамойиллар чизиш унут бўлади.

* * *

***Ул тегирмон тошиким эврилгуси,
Айқириқ сувдин шаҳодат бергуси.***

Тегирмон тошининг ғувиллаб айланиши — кучли сув оқимидан гувоҳлик беради.

* * *

***Тушса учкун бир бутоққа, нетгуси,
Ўт кетиб, ўрмонни абгор этгуси.***

Бир учкуннинг дарахт шоҳига тушиши бутун ўрмонни култепага айлантиради. Учкун — ишқдир, учкун - эзгулик-дир, учкун — фитнадир.

* * *

***Бир хаёл сургай чу подшоҳу сипоҳ,
Ул хаёл сўнг ёвни янчар жанг аро.***

Подшоҳ ва лашкар бир фикр (ғоя), мақсадга келганда гина ёвни жангда мағлуб қилади. Ҳардамхаёллик парокан далик бўлиб, умумий манфаатга хизмат қилмайди.

* * *

***Иккиси ҳам ул, экиннинг асли — дон,
Дону дунга эргашиб келгай сомон.***

Билгилки, дон экиннинг ҳақиқий маҳсули бўлса-да, у билан сомон ҳам келади. Уларни хоссатан ажратиш мумкин. Аммо бири иккинчисиз вужудга келмайди. Яъни, дон бўлмаса, сомон йўқ. Сомон (поя) бўй тортмаса, дон йўқ.

* * *

Бошга соч тупроқни, тупроқ ёрмагай,

Бошга қўйгил сувни, мутлоқ ёрмагай,

Бошингга тупроқ сочсанг ёки сув қўйсанг, калланг ёрилмайди. Борди-ю, бошингни ёрмоқчи бўлсанг, ўша тупроқни сувга қўшиб лой қил. Бу бирлаштириш (қўшиш)дан гишт ёки гувалак яса. Қуригач, бошга ур...

* * *

***Бошни ёрсанг, сув кетар ўз аслига,
Тандаги тупроқ-да тупроқ васлига.***

Ўшанда бошинг ёрилиб, баданингдаги сув аслига оқиб, танингдаги тупроқ ҳам ўз жинси (ер)га қўшилиб кетади Яъни, бу дунёни тарк этасан, ҳамма нарса ўз аслига қай-тади.

* * *

***Сен ямоқли тўнга боқма эл аро,
Гоҳи зар сиртин этгайлар қаро.***

Сен эл орасида турган кишининг бечораҳоллигига ал-даниб қолма, билсанг, тиллонинг сиртини ҳам гоҳо қорай-тириб олиб юрадилар. Яъни, ҳамма нарсанинг сиртига эмас, сийратига қараб аслиятни изла.

* * *

***Майки, ул шўришув ғавғолар солур,
Ки ўшал шоҳларга қуллар қотилур.***

Унутма, барча ғавғою балоларнинг сабабчиси майдир. Уни нўш этган мастлар ҳеч нарсадан қайтмаслар. Ҳатто қуллар ўз хожаларига хужум қиладилар.

* * *

***Бўйла хушёрликда бошдин хуш учар,
Сархуш ўлган чоғда ҳолинг не кечар?***

Ғафлатда қолма, гоҳо хушёр туриб ҳам кишининг ақл-хуши панд беради, энди маст бўлган пайтингда ҳолинг не кечишини ўзинг кўз олдингга келтир.

* * *

Кўнглинг ичра қилча нур йўқдир, ажаб,

Боз нечун зулматни этгай сен талаб?

Баъзиларнинг кўнглида заррача яхшилик йўқ, боз устига излагани ҳам ёмонликдан бошқа нарса эмас. Яъни, ўзинг нурга зор бўлганинг ҳолда нега яна қоронғуликни талаб қиласан?

* * *

***Соя излангай қуёшли кун аро,
Соя изларму булутли тун аро?***

Қуёшли кунда соя-салқинни излаб қоласан, кўкни булут қоплаб турганда, тунда ким соя излайди?

* * *

***На табиб келгай ғарибнинг бошига,
На ғариб боргай табибнинг қошига.***

Ночор киши бемор бўлса, у бечоранинг ҳолини сўраб на табиб боради, на бемор табибга бора олади. Шундай лаҳзада беморнинг ёлғиз умиди Худодандир.

* * *

***Кўп йироқдир дўст сари элтгувчи йўл,
Изламай бош, бош бўлишни истар ул.***

Дунёда чин дўстга етишишдан оғир йўл йўқ — бу йўл жуда машаққатли, олисдир. Сабру матонат керак. Баъзилар ўзларига раҳнамо (бош) топмай туриб ўзи раҳбар (бош) бўлиш иштиёқида созурилади.

* * *

***Кеч гуноҳу айбидин, авф эт ани,
Тангри ҳам кечгай гуноҳингдан сани.***

Айбдор кишининг гуноҳидан кечиб, авф этсанг, Худойи таоло ҳам сенинг гуноҳингни мағфират этади.

* * *

***Сенки дарёсен, қуруқлик сенга не,
Сенки борлиқсену йўқлик сенга не?***

Сен дарё бўла туриб қуруқликни нима қиласан? Бутун

борлиқ ўзинг бўла туриб йўқликни нима қиласан? Эй инсон, сен муҳтож эмас, тождорсан ахир!

* * *

***Жавҳар — инсондирки, осмондир қафас,
Барча майда-чуйдадин инсон гараз.***

Оламнинг жавҳар — мағзи инсондир, осмону юлдузлар барча майда-чуйдаларни яратишдан бош ғараз ҳам инсондир. Ҳамма яралмишлар ҳам инсон хизматидадирлар. Сен эса ношудлик гирдобада ўзингни чорасиз, муҳтож қилиб кўрсатасан, ҳайф!

* * *

***Қизчалар жонсиз қўғирчоқ ўйнагай,
Чунки жонлини ишониб бўлмагай.***

Биласанки, жажжи қизалоклар қўғирчоқ ўйнаб, кўнглини шод қиладилар. Уларга жонли «қўғирчоқ» олиб берил-маслиги сабабини ўзинг яхши биласан.

* * *

***Сув тиниқ тортганда шундоқ бўлгуси,
Остида лойу губорлар қолгуси.***

Айқириб оқувчи сув тинганда остига боқсанг, барча лой-хашакларнинг чўкиб ётганига кўзинг тушади. Сен эзгу мақ-сад йўлида захматлар чекар экансан, эвазига муносиб тақдирланасан.

* * *

***Бир кунинг аввалги кунга ўхшамас,
Бир ариқдирким оқаркан, тўхтамас.***

Ҳар бир ўтаётган кунинг асло бир-бирига ўхшамайди ариқ ўша, лекин унда оқаётган сув ҳар сония ўзгариб, ўти борувчидир. Яъни, сен ҳам бамисоли ўринда турган ариқдайсан. Умринг эса оқиб кетаётган сув. Унда қазо ҳукми ўтгунча тўхташ йўқ.

* * *

***Шу танинг — меҳмон уйидир, эй ўзил,
Ҳар саҳар бир янги меҳмонинг келур.***

Эй фарзанд, тан бамисоли меҳмонхона, жон эса меҳмондир. Бу жон ҳар куннинг тонггида янги меҳмон каби ташриф буюради. Унинг иззат-икромини, ҳаққини адо этиш сенинг зиммангдадир.

* * *

***Сур булутлар кўкда гоҳи бадқовок,
Ерни намлаб, шўрни ювайлар бироқ.***

Кўкдаги қорамтир булутлар сенга ваҳимали туюлса-да, ерпни намлаб шўрини ювадилар. Экин-тикинлар яшнаб, сенга ризқ пайдо қиладилар.

* * *

***Фикри гамни сен булутдин кам дема,
Келган ул аччиққа аччиқ айлама.***

Баъзан дилни ғаш қилувчи фикрлар ҳам булутга ўхшайди, ғам аччиғига сен ҳам жавоб қилишга ҳозирланма. Унинг ортидан сенга хайрли ажр бор эса, ажаб эмас.

* * *

***Бас, қовун пишгач, уни сўймоқ керак,
Таъми айнаб, йўқса, бўлгай ҳандалак.***

Ҳамма нарсанинг вақт-соати бор. Чунончи, қовун пишгандан кейин уни сақлаб ўтирмай сўйиш керак. Яъни, фурсатни ўтказиб юборганингдан кейин яхши нарсаларга ҳам тағйир етишади.

* * *

***Пахта оташни нечук сўндиргуси,
Ўт магар ўтдирки, ул ёндиргуси.***

Билки, ҳеч қачон пахта оловни сўндиргувчи эмас, ўт ўтдир, у ёндириб кул қилади.

***Ҳар ақл ҳам устувормас тоғида,
Ҳирс, ғазаб, жангу жадаллар чоғида.***

Ҳар қандай ақл ҳам нафс, ғазаб, жангу жадал кучлаган

онларида ожиз қолади, ўз измидан чиқиб кетади.

* * *

***Бир кичик дўнгдин ошиш ҳам сенга юк,
Йўлда ошгайсен доволардин нечук?***

Арзимас ишларни бажаришдан бўйин товлайдиган бўлсанг, ҳаётда сен дуч келишинг мумкин бўлган оғир машаққатли ишларга қандай ярайсан?

* * *

***Сидқ не, аслида жон бермоқдир у,
Бор ўқи оят рижалун содақу.***

Берган ваъдасида, сўзида собит туриш жон бермоқ билан баробардир. Қуръони каримдаги «Шундай эрлар борки, Аллоҳга берган сўзларида қатъий туриб, сиддиқ (содиқ, садоқат, вафо, ростгўй) бўлдилар» оятини ўқи. Бу оят Абу Бакр Сиддиқ (р.а.) сифатларига нозил бўлгандир.

* *

***Айланур гардун, бу ишқандур ҳамон,
Бўлмаса ишқ, балки бўлмасди жаҳон,***

Ер куррасининг айланиб туриши ишқ туфайлидир. Агар ишқ бўлмасайди, бу жаҳон аллақачон талотумлардан омон қолмасди. Яъни, инсонларни бир-бирига боғлаб турувчи восита меҳр-муҳаббат, дўстликдир. Бинобарин, ишқ кали-масининг маъноси чекланмаган.

* * *

***Кимки ошиқ, унга хоҳишдир камол,
Бўй чўзиб, кўкларга талпингай ниҳол,***

Кимнинг қалбида ишқ пайдо бўлибди, у камолот йўлига етишибди. Ниҳол бўй чўзиб, кўкка интилгани каби ошиқлар ҳам балоғатга эришадилар.

* * *

***Кимсани хотинга маҳрам этма, ҳов,
Ул бири пахта, бири эрмиш олов.***

Аёл зотига бегонани маҳрам (яқин) қила кўрма, унинг бири пахта бўлса, иккинчиси оловдир. Яъни, ёш эркаклар назаридан аёлингни эҳтиёт қил. Маҳрамликка эса умуман яқинлаштирма, бу борада шариат аҳкомларини ёдингда тут.

* * *

***Жанг хаёли кўрқитолмас кимсани,
Жангдан олдин ким дегай ботир сани.***

Ҳеч ким жанг тўғрисида ўйлаётиб, кўркув, ваҳимага тушмайди, жангга тушмаган кимсани эса ҳеч ким ботир де-майди.

* * *

***Ғарбу шарқ мулкин эгалла, шоҳ бўл,
Қолмагай илқингда ул, огоҳ бўл.***

Эй биродар, ғарбу шарқ мамлакатларини эгаллаб подшоҳ бўлганинда ҳам қазо етишганда улардан биронтаси кўлингда қолмайди, билиб қўй.

* *

***Киш ўтиб, барглар яна бўлгай яшил,
Бир қиёмат кечганига бу далил.***

Сен фаслларнинг айланишига назар сол: киш совуғи тугагач, баҳор бошланиб, яна дарахтлар, ўт-ўланлар кўка-ради. Ақлингни ишлатсанг, бу айланишда қиёматнинг бир

узвини кўрасан.

* * *

***Ким тилайдир ўзгаларнинг ёрини,
Ўзгаларга эш этар дилдорини.***

Ўзганинг жуфти ҳалолани хоҳлаган киши — ўз хотинини бегонага кўшган кимса қаторидадир. Ҳадиси шарифда марҳамат қилинганки: «Ким ўзганинг ота-онасини сўкса, ўзининг ота-онасини ҳақорат қилибди».

* * *

***Гар жаҳоннинг устуни тақлид эрур,
Лек муқаллид охири расво бўлур.***

Бу дунёнинг ишлари тақлид — такрорлаш, қайтаришдан иборат бўлса ҳам, уни касб қилиб олган киши — муқал-лиднинг келажигида яхшилик йўқдир. Яъни, ўзини, ўз ўрнини кашф этолмаган кишининг ҳаёти бесамардир.

* * *

***Кимгаким бўлгай муяссар васли ёр,
Кўрқмагай, бўлса фалокатга дучор.***

Ҳар қандай ошиқ кишига ёр васли муяссар бўлса, у ҳар қандай қаршилиқлардан асло кўрқмайди.

* * *

***Мот бўлиш эрса муқаррар, дамба-дам,
Отни қурбон айлагайсен, филни ҳам.***

Шахматда енгилиши муқаррар эканини билган киши дарҳол таслим бўлишдан кўра исталган тош (пиёда, от, фил)ни қурбон қилаверади.

* * *

***Бўйлаким маст ҳам жиноятлар қилур,
Маст эдим, деб ўзни сўнг маъзур билур.***

Маст киши қилғуликни қилиб қўйиб, маст эдим, деб узр сўрайди. Аслида айб майдами, нафсдами? Шариатда мастликнинг ўзи жиноят. Бир жиноят ортидан содир этилган иккинчи жиноят мастлиги учун авф этиладими?

* * *

***Халқ авфи худди ирмоқ. худди сел,
Талпинур дарёсига, бўлмоққа эл.***

Кўпчилик авф этган, кечирган гуноҳ дуо ўрнидадир. У бамисоли ирмоқ, сел кабидир. Ирмоқ ва сел ҳаминша дарёга талпинади. Яъни, халқ авф этган киши ўз гуноҳини ювиш, оқлаш учун эл хизматига бел боғлайди.

* * *

***Мавжи денгиз жонга жо бўлгайму ҳеч,
Кўзичоқ йўлбарсга тенг келгайму ҳеч?!***

Денгиз тўлкини унча-мунчага сиғадиган нарсамас, хайбати,
бор, бу кўзичоқ йўлбарсга тенг келолмайдигандек гап.

* * *

***Берса эрди ҳақ менга беш юз даҳон,
Шарҳинг айтар эдим, эй жону жиҳон.***

Ҳақ таоло менга беш юзта оғиз берганида эди, ҳамма-| сида
Унинг васфи, шарҳини сўйлаган бўлардим.

* 1 *

***Чанг-ғубор учгайму еллар юрмаса,
Кема йўл босгайму елкан сурмаса.***

Ел (шамол) бўлмаса, чанг-ғуборлар кўкка учмасди. Елканни
сурмаса, кема ҳам жадаллашмас эди.

* * *

***Ақлу хуш титрар ажалдин, ишққа не,
Кўрқитар ёмғир кесакни, тошга не?***

Қалбида ишқ жўш урган киши ўлимга бепарводир. Ажал
келса, ақл-хуш ваҳимага тушади, эйтибор бер, ёмғир кесакка
таъсир этади, асло тошни уватиб ташлай олмайди.

* * *

***Хут гумроҳликни абгор айлагай,
Савр пайкалларни шудгор айлагай.***

Хут (март) ойи адашганларни, яъни дехқончиликда фурсатни
бой берганларнинг таъзирини беради (экин-тикини кечикиб
кетиб, хирмон қуруқ қолади), савр (апрел)да пайкал (экин
майдони)ни шудгор қилиб ташлайди (деҳқон эин-тикинга
ҳозирлик кўради).

* * *

***Ҳовлимас, қўшни олишни кўзлагил,
Дил, кўнгил бор, энди дилдор излагил.,***

Данғиллама кўш айвонли ҳовлига интилгандан кўра, ўзингга
муносиб яхши кўшни топсанг, осуда-хотиржам-ликка етишасан.
Ундан кейинги мақсадинг дилиннга мос Дилдор (ёр) излаш

бўлсин.

* * *

***Тулки гар ортида арслон тургуси,
Бир уриб йўлбарсни ҳам аздаргуси.***

Тулкининг ҳомий (қўлловчи)си арслон бўлса, у бир ҳамла билан йўлбарсдан ҳам ғолиб чиқишига ишон.

***Не қилур бирлик у сичқон жониди,
Гар мушукдин титраса ҳар ониди?***

Мушукқан хуркиб яшайдиган сичқонларда аҳиллик нима қилсин?! Сен асло ўзингга ҳаммаслак бўла олмайдиганларга яқин борма.

* * *

***Подадин қассобга етгайму малол,
Уйқуни тўсқайму ҳеч ақлу хаёл?***

Қассобнинг хунари ҳайвонни бўғизлаш. Шундай бўлгач, унинг қаршисида якка ҳайвон турибдими, подами, фарқи йўқ. Уйқу (ғафлат) шу даражада кучлики, ақл билан уни енгиб бўлмайди.

* * *

***Бўяса ҳамки юз туман шохдор кийик,
Шер ҳужум этганда, бас, келгай нечук?***

Кийикнинг шохи юз мингта бўлса-да, шер ташланганда ожиздир.

* * *

***Ишқ деган ул дарча очмоқдир, ўгил,
Дўст жамоли урса, дил равшан бўлур.***

Эй ўгил, ишқ илоҳий неъматдир. У кўнглингга жо бўлса, оламни ва уни яратган Ҳақ таолони танишга дарча (йўл) топасан. Энг яқин дўстингни кўрганингда дўст жамолига етишган каби ишқ туфайли дилинг мунаввар бўлиб кетади.

* * *

Кимёнг бордир, давоийи нўст қил,

Йўл топиб, душманларингни дўст қил.

Кимё (ақл-идрок, меҳр ва севги) билан машғуллинг бўлса, сен ҳамма билан эзгу муносабат боғла. Ҳатто душ-манларинг гуноҳларидан ўтиб, ўзингга яқин қилсанг, сен ҳам Аллоҳнинг авфу мағфиратига етишасан.

* * *

***Ул адоватким рақибингдин етар,
Тангрининг қаҳри сифотин акс етар.***

Адоват туфайли сенга рақибингдан азият етса, билгилки, бу Тангри таоло ғзабидан бир учкун миқдорида ҳам эмас. Феъл-атворингни мулойим қилиб, Аллоҳ қаҳридан сақланиш шиоринг бўлсин.

* * *

***Не асрлар кечди, келди янги, бас,
Ой ўшал ой, сув вале ул сув эмас.***

Олам яралгандан бери беҳисоб муддатлар ўтди. Келди-лар, кетдилар ўрнига янги-янгилари келди. Ва бу то маҳ-шаргача давом этувчи иродаи Ҳақдир. Эътибор бер: ой ўша қадим ва танҳо шамсдир. Аммо сув ҳам қадимдай туюлса-да, у сув эмас. Сув ҳар лаҳза янгиланиб оқади.

* * *

***Гар булут тўсса қуёшни барчадин,
Шуълалар тотгай ҳамоно дарчадин.***

Булут қуёшни тўсгани билан бу ҳолатда абадият йўқ. Унинг шуълалари булут қопламаган жойлардан порлаб кўринади. Яъни, ноумид бўлма, захматингга, эътиқодингга яраша Аллоҳ раҳматига эришасан.

* * *

***Икки билсанг қиблани, гам бўлгуси,
Ҳар оёқ боссанг, олов куйдургуси.***

Ким қибла (ибодат қилинадиган томон)ни икки билса, яъни ягона Аллоҳга ширк (шерик) изласа, икки дунёдаги умрини

азоб-укубатга сотгусидир.

* * *

***Она меҳри гарчи ул лутфи Худо,
Онага хизмат сенга фарзу сазо.***

Меҳрни қалбга жо қилгувчи Худованди Каримдир. Бинобарин, меҳри ҳам Унинг фазлидир, Бундан кўринадики, она хизматига шай туриш барча фарзандлар учун муқаддас фарздир.

* * *

***Симу зар тупроққа тушгайму сира,
Осмон ерга қоришгайму сира?***

Ақлингни ишлат, олтин ҳеч қачон ерда қолмайди. Осмон Исрофил сурнайи чалинмагунча ерга қоришмайди. Ҳақ амр-фармони ҳам то қиёмат ўз ҳукмида собитдир.

***Тан — бу кўнгил саясининг сояси,
Дилга ҳеч етгайму қурби пояси?***

Тана (вужуд) бу бамисоли кўнгил (руҳ)нинг уловидир. Аслият руҳдадир. Шунинг учун ҳам тан сояси руҳ эмас, руҳ сояси тандадир. Руҳсиз тана ўлик жасаддан ўзга нарса эмас. Тана асло руҳга кўмак етказолмайди.

* * *

***Тошди сув, соҳилни босди денгизи,
Қайтди сув, соҳил узра қолди изи.***

Сув тошқини денгиз қирғоғини босди, қайтар экан, соҳилда сув асорати қолади. Билгилки, ҳеч бир нарса изсиз йўқолиб кетмайди. Холиқи кудрат ўзини танитмоқ, ошкор қилмоқ учун Одамни яратди, бинобарин, Одам ҳам ўз Холиқи олдида тайин қилинган кунда жавоб беришга масъул.

* * *

***Тақлид этмасдин боқишни неша қил,
Ўз тиниқ ақлинг била андиша қил.***

Сен нимаики ҳаракатга разм солиб, ўрганишни одат қил-санг ҳам, аммо уни такрорловчиси бўлиб қолмасдан, олди-орқасини

яхшилаб ўйла, фикр қил. Яхши ёки ёмон хисла-тини фарқлашга интиЛ.

* * *

***Офтобким, нур сочиб куйдургуси,
Душмани қорнини ҳам тўйдиргуси.***

Эътибор бер: гарчанд куёш оламини ёндиргудек ҳарорат нур сочса ҳам, ҳаёт мояси ундандир. Борлиқ ноз-неъмат унинг ўша ҳароратидан вояга етади. Яхши-ю ёмоннинг тирикчилиги учун манба, асос ҳосил қилади.

* * *

***Аҳли дунё, боқки, маҳбусдир ҳамма,
Интизордирлар ўлимга ҳар дама.***

Эй дунё кишилари, ёдингда бўлсинки, бу синов оламида ҳамма бир маҳбус кабидир. Ҳар нафасда улар ўз устидан ўқилажак ҳукми эшитишга мунтазирдир. Улар ўз қилмишларининг мукофотини, албатта, оладилар.

* * *

***Ўзгадин ёрдам ўтинди Юсуф ул,
Шул сабаб зиндонда қолди етти йил.***

Юсуф алайҳиссаломдек зот маҳбусликдан қутулган кишидан подшоҳга ўз ҳолидан хабар бериб, озодликка чиқишига кўмаклашишини илтимос қилдилар. Шу аснода нажот Аллоҳдан эканидан ғофил қолдилар. Эвазига яна етти йил зиндонда истиғфор тиладилар.

* * *

***Кўрди ким эшак қулоқда сирга ҳеч?
Эс-ҳуши ўтлоқда бўлгай эрта-кеч.***

Ҳеч ким эшакнинг қулоғида сирга кўрганми? Йўқ! Не-гаки, Яратгувчи эшакда орзу-ҳавас ҳиссини пайдо қилган эмас. Унинг фикр-ёди яйловда ўтлашдир.

* * *

Ҳар синиқ тош бергувчи ганждин хабар,

Бадгумонлик этма, йўлдан чалгитар.

Ҳар бир синиқ тош хазина борлигидан дарак беради.
Ҳақиқатга етишаман, десанг, безътибор, бадгумон бўлма.
Шунда тўғри йўлдан чиқиб кетмайсан.

* * *

***Зид деган зидди била тургайму ҳеч,
Бир имом маймун-ла ўлтиргайму ҳеч?***

Қарама-қарши томонлар асло бирликни пайдо қилмайди. Ҳеч
қачон имомнинг маймун билан ўтирганини кўрган-мисан?

* * *

***Бир бутоқ кессанг оючдин, эй гулом,
Бошқа новда гуркираб ўсгай тамом.***

Сен дарахтдаги бирор шохни кесиб ташлагудек бўлсанг,
бошқа новдалари гуркираб ўса бошлайди. Яъни, инсондаги
нохуш феъл-ахлоқни бартараф этолсайдинг, ундаги хуш
фазилатлар комилликка яқинлашарди.

***Текса ит, дарё ҳаром бўлгайму ҳеч,
Пуфласа, ул офтоб сўнгайму ҳеч?***

Дарёга ит теккани билан суви ҳаром бўлиб қолмайди.
Офтобни пуфлаган билан сўнадими?!

* * *

***Чашма ким денгизга пайваст эрта-кеч,
Бир ҳовуч тупроқ ила тўлгайму ҳеч?***

Денгизга тугаш булоқнинг кўзига бир ҳовуч тупроқ таш-
лаган билан тўсилиб қолмайди, тошиб оқаверади.

* * *

***Гарчи Од қавмига қаттол бўлди эл,
Лек Сулаймон шоҳга ҳаммол бўлди эл,***

Од қавми куфр-шаккокликда Аллоҳ ғазабига учраб, ел
(бўрон) туфайли ҳалок бўлди. Аммо ўша шамол Аллоҳ изни
билан Сулаймон пайғамбарга улов нисбатида хизматда бўлди.

* * *

***Ерни қиздирди қуёш ул эр эди,
Ҳар нечук бор эрса ахлат, ер эди.***

Аллоҳ қудратига иймон келтиргилки, қуёш ерни қизди-ради. Бу ҳарорат туфайли беҳисоб пок-нопок нарсалар, ах-латлар чириб тупрокқа қўшилиб кетади. Яъни, нажосат ҳола-тидан чиқиб, ерга аралашар экан, яна ҳалол, мусаффо даражани олади.

* * *

***Мўмин улдир, чўкса ҳам, юксалса ҳам,
Кўзгалур иймонидин кофирда гам.***

Мўмин киши ҳар қандай вазиятда ҳам сабр қилиб, иймон-эътиқодида собит туриши билан ғайридиннинг алам-изтиробини оширади.

* * *

***Бир бало юз бир балони даф қилур,
Бир йиқилган ерда юз бор юксалур.***

Аллоҳдан сенга бир мусибат етишса, фарёд қилма. Не-чукким, ўша бир балони сабаб қилиб, ундан кўра юз бор оғирроқ бўлган кўп захматлардан асраган бўлади. Ахир бир бор йиқилган юз бор қаддини тиклайди.

* * *

***Мева эски бўлса-ю, гар бўлса хом,
Ким пишиқ дер, ғўра бўлгай унга ном.***

Мева қанчалик эски бўлса-ю, пишмаган бўлса, уни ғўра, хом дейишади. Яъни, баъзи кишиларнинг ёшлари улуғ бўлса-да, камолга етишмаган бўлади. Ундайлардан ёши кичик бўлса ҳам, илму ҳунар касб қилган ақлли йигит афзалдир.

* * *

***Бўлмасин инсонда янги жома, бас,
Тўрга ўтгайдир ҳамон сабр айламас.***

Баъзи одамлар янги кийим кийса, бас, сабрни унутиб, давралардан илтифотсиз ҳолда юқори жойларга чиқиб ўтиришга ҳовлиқадилар. Бу билан улар ўзларини одоб-ахлоқда паст,

андишасиз, нодон эканларини фош этадилар.

* * *

***Берди устоз адаб дарсин анго,
Этмагил деб сен чирик чўндин асо.***

Устоз ўз шогирдига чириган таёқдан ҳасса кўтариб юрмагин, деб илк адаб сабоғини берди. Яъни, ҳаётингга ҳақиқий таянч бўла олмайдиган, ишончсиз ҳаракатлар билан азиз умрингни зое этма.

* * *

***Завқни дилда изла, сиртдан излама,
Бўлма нодон, қасру кўрғон кўзлама.***

Завқ (қалбий интилиш, моҳиятга эришиш)ни ташқари-даги ҳол-ҳаракатлардан топа олмайсан. У кўнглингда пайдо бўлмагунча ва асл мақсадинг мазмунига айланмагунча барча талпинишларинг енгил ҳою ҳавасдан ўзга нарса эмасдир.

* * *

***Лутфи Ҳақ, офтоби урса, йўқ тараф,
Итмидир ул, отмидир тонгай шараф.***

Ҳақ офтоби марҳаматидан қайсики тирик мавжудотга насиб этаркан, сўзсиз шараф (эзгу эътибор) топади. Сен ана шу марҳамат жавоҳирларига муяссар бўлиш йўлидаги укубатлардан ортга чекинма.

* * *

***Тўла гийбатга қулоқнинг тешиги,
Ланг очилгайдир жаҳаннам эшиги.,***

Гийбат кишининг барча эзгу ишларини бир лаҳзада елга созуриб, йўққилувчи даҳшатли гуноҳдир. Уни сўзлагувчи-ларга ҳам, тинглагувчиларга ҳам жаҳаннам эшиклари ланг очикдир.

* * *

***Ўзриким чалди, матоҳи бир куни,
Дор оғочи остига элтар уни.***

Ўғри ўмарган матоҳ бир куни унинг бошини дорёғочга

рўбарў қилади.

* * *

***Не омонатдир, уни кўрмоқ керак,
Неки олдинг, қайтариб бермоқ керак***

Кишидан омонат олишга қодир бўлсанг, уни яхшилаб у ёқ-бу ёғини текшириб, кўриб ол. Энди олдингми, уни эгаси сўраса-ю сўрамаса, қайтариб бериш лозим. Омонатга хиёнат қилиш диндан чиқиш билан баробардир. Пайғамбар алайҳиссалом омонатга хиёнат қилиш мунофиқлик нишонидир, деганлар.

* * *

***Ҳар аслнинг асли қандоқ яхшидир,
Этмаса мавжизга чанқоқ, яхшидир.***

Ҳар бир нарсанинг ҳақиқийси (асл) аълодир. Ташналик ҳам кучайиб кетмаса, хотиржамликка путур етмайди.

* * *

***Гар ҳавас йўлдин адаштира, ёмон,
Сиз шақоват ичра қолгайсиз тамом.***

Ҳою ҳаваслар гирдобида қолиб кетган киши Ҳақ йўлидан озиши турган гап. Шақоват хатарлигина эмас, ҳатто ҳалокатлидир.

***Тинглангиз мендин бу панди безараз,
Хавф-хатарлардин тийилмоқ сизга фарз,***

Эй инсонлар! Беғараз насихатим шуки хавф-хатарлардан ўзингизни ҳимоя қилинг, асраш сизга фарздир. Ўз ҳалокатингизга ўзингиз йўл очманг.

* * *

***Ман этилса, бас, анга дучдир киши,
Ман этилган нарсага ўчдир киши.***

Инсон табиати шундайки, ман этилган нарса ортида қатъий жавобгарлик бўлса-да, унга интилаверади, ишқи-бозлиги ортиб, ўз оёғига болта ураётганини жуда кеч англайди.

* * *

***Неча йўллардин мурод бир хонадир,
Минг бошоқнинг илдизи бир донадир.***

Кўрилаётган барча чора-тадбирлар, сарфланаётган сар-
моялар, меҳнатлар бир мақсадга йўналтирилсагина, мурод ҳосил
бўлади. Эътибор бер: ерга сочилган бир дона буғдой минг
бошоққа айланади.

* * *

***Яхшилик этсанг, келур навбат сенга,
Юзланур юз ҳикмату роҳат сенга.***

Сен миннатдан холи яхшиликлар соҳиби бўлсанг, қал-бинг
илоҳий осойишталик топади. Яхшилик туфайли инсон юз
ҳикматга сазовор бўлади. Рухий шодлик, саломатлик, кут-барака
ва хотиржамлик, ибодатлар ижобати ана шу юз ҳикматдан
бештасидир.

* * *

***Олма нокаслар нигоҳу наздини
Лошга судрайлар у калхатлар сени.***

Сен саховатдан йироқ кишилардан нарса-мол таъмаси тугул
назар-эътиборидан ҳам нари тур. Уларга яқинлашар экансан,
сени тириклайин одамкуш калхатларга ем қила-дилар.

***Борма ҳеч кибру ҳавонинг қошига,
Ул ҳаво ёприлди Однинг бошига.***

Ҳеч қачон ўзингни баланд ва катта тутма. Улуғлик (Киб-риё)
ёлғиз Аллоҳга хосдир. Билиб-билмай шериклик даъ-восини
қилиб қўймаки, мислсиз кулфатлар остида қоласан. Од қавми
ўзларини баҳайбат куч-қудрат соҳиби деб билиб, бошларига
ҳалокатли шамолни чорладилар.

* * *

***Берганинг бер, деб киши айтарму ҳеч,
Сут оқаркан маммадин, қайтармуҳеч?***

Бирон киши берадиганингни бер, деб кимсага ёлвор-майди.
Мақсадинг бериш эдими — бер, ортга қайтма, ди-лингдаги

наздан кутул. Қачон она кўксидан оқаётган сут-нинг ортга қайтиб кетганини кўргансан?!

* * *

***Кимки олса берганин, деди Расул,
Қусқисин боз оғзига олувчи ул.***

Пайғамбар алайҳиссалом дедилар: «Кимки ўзгага берганини қайтиб олса, оғиздан қусиб отилган луқмани ўз оғзига қайта олган билан баробардир». Бинобарин, қилинган эҳсон миннати ёхуд қайтариб олиш ана шу ҳукм мақомини олади.

* * *

***Зидни зид ичра ниҳон қургувчи сен,
Сувга оташ тафтини ургувчи сен.***

Ё Аллоҳ, Сен барча яширин ҳолларни кўрувчи, қарама-қарши буюмлараро мутаносиблик пайдо қилгувчи Зотсан. Сувга олов тафтини бера оласан. Олов ичида боғу бўстон яратувчи, ўликдан тирикни, тирикдан ўликни чиқаргувчи Зотсан.

* * *

***Касб-ҳунар айлаб биров ҳоқон эрур,
Лек биров касб айласа, урён эрур.***

Ўз касб-ҳунарини пухта билган киши ҳеч қачон хор бўлмайди. Фаровонликда яшайди. Муҳтожлик кўрмайди.

Аммо баъзилар кўп ҳунарни наридан-бери билиб олиб, ўзларини ҳар ёққа урадилар — ишларида унум, барака бўлмайди.

* *

***Сенда сендин ўзга сенлик бор, кўзим,
Ўзлигин билганга ман қурбон ўзим.***

Ҳар бир инсонда ўзига яраша ор-номус, ички эзгу туйғу бор. Бу туйғу қадрини, ўзлигини, аслини яхши англаб етиш-ни талаб қилади. Бу мезонларнинг баҳосини билганлар юксак эҳтиромга сазовор.

* * *

***Сояйи пир Ҳақни эслашдин азиз,
Бир қаноат юз табақ ошдин азиз.***

Сени тўғри йўлга, ҳақиқатга йўлловчи пир-устозни ҳами-ша эҳтиром билан ёд қил, насиҳатларига кулоқ тут. (Зеро, у сенга Ҳақдан хабар беради, Уни севдиради.) Қаноатли бўлсанг, ўзгаларнинг миннатидан халос бўласан ва ўз қад-рингни баланд тутган бўласан.

* * *

***Бир кўрар кўз юз асодин яхшидир,
Тош ила гавҳарни чунки ажратур.***

Кўзи ожиз кишиларнинг ҳассага муҳтожлиги бор. Аллоҳ сенга кўриш неъматини берган экан, бу басират юзта чи-ройли ҳассадан минг бор аълодир. Кўриш туфайли яхши ва ёмонни, қайси бири тош, қайси бири гавҳар эканини ажрата оласан.

* * *

***«Ўлмасингдин олдин ўл»нинг сирри бўл,
Чун ўлимдин сўнг ганиматлар келур.***

Банданинг ҳаёти охират тадоригини кўришдан иборат. Ўлгач, ҳамма фаолият тўхтайтиди. Имконият тирикликда. Билсанг, ўлимда ваҳшат эмас, роҳат бор.

* * *

***Юзта қулф ургай эшикка гайратинг,
Биттаси очгай, ўмаргай давлатинг.***

Сен мол-дунё тўплаб, омборга юзта қулф осганинг билан ўз насибангнинг буюрганинигина истифода эта оласан. Эҳтиёткор бўлсанг-да, ўғрининг қасдига рўбарў бўлганда яширганингни ўмариб кетса, ажаб эмас.

* * *

***Яхшидир тоатдин олим уйқуси,
Чунки бедорликни билгай билгиси.***

Уламанинг уйқуси чала мулланинг тунги ибодатидан афзал. Чунки олим қачон нима билан, қандай машғул бўлиш илмини

билади.

* * *

***Илму фан — денгиз, кўринмас унга ҳад,
Толиби илмунда ғаввосдир абад.***

Билсанг, илм-фан чегара билмайдиган бепоеён денгиз. Уни ҳеч ким тўлалигича қамраб ололмайди. Шундай бўлса-да, инсон умр бўйи илмга интилиши фарз қилинган. Илм ўрганувчилар ғаввосга муқояса қилинмоқда. Ғаввосликдан мурод жавоҳир — маржон олиб чиқишдир. Зеро, ҳар бир ғаввос денгизга бир шўнғиш билан ҳамма жавоҳирни олиб чиқолмайди.

* * *

***Сабру бардош эрса сарбонинг сенинг,
Аршу курсига етар жонинг сенинг.***

Сабру бардош сенинг етакчинг бўлса, бу азиз жонинг Аршу курсига етади. Негаки, Яратганнинг «Мен сабр қилув-чилар билан биргаман», деган ҳақ ваъдаси бор.

* * *

***Ишқ — улуғларга асар, ёшларга — сунт,
Кемага энг сўнғи ортилгувчи юк.***

Ишқ қалби пок улуғ инсонлар учун катта бир сабоқ ки-тоби бўлса, ёшларни камолотга етказувчи, руҳий-маънавий қувват берувчи озиқдир. Ишқ ҳар кимга ҳам насиб эта-вермайдиган ноёб илоҳий туйғу. Ишқ домига тушган ошиқлар, бас, энди ўзга орзу-ҳаваслардан воз кечиб, фақат висолга интиладилар.

***Ишқ туйғайли қанча султон, қанча шоҳ
Бўлдилар чун мулку давлатдин жудо.***

Ишқ йўлида қанча султонун шоҳлар мулк-давлатидан жудо бўлиб, ёр жамолидан ўзгасини унутганлар.

* * *

***Дема, ишқ хушнудлар айлаб, кулдирар,
Истаса, хушнудлик ичра ўлдирар.***

Сен ишқ кишига шодумонлик бахш этади, деб таъма-гирлик

қилма. Аксинча, у сенга ҳузур бағишлаб туриб ҳалок ҳам қила олади.

* * *

***Ботса кема, не эмиш ўрдакка гам,
Талпиниб сув узра ташлайдир қадам.***

Саёз жойда кеманинг ботиб қолишидан ўрдак учун ҳеч қандай ташвиш йўқ. У истаса — кўкда учади, истаса - ерда юради, истаса сувда сузади. Кема — мол-давлатига машғул бўлиб қолган сарватдир. Ўрдак — дунё хою ҳавасларидан озод художўй инсон.

* * *

***Ақлу идрокдир сенга болу паринг,
Йўқса ақлинг, изла оқил раҳбаринг.***

Сенинг қанотинг ақлу идрокингдир. Модомики, дунё ишларига, сирларига ақлинг ожизлик қилса, ор қилмасдан ўзингга кўпни кўрган донишманд кишини йўл бошловчи қилиб ол.

* * *

***Сен калитсиз ҳам эшик очгум, дема,
Кибр ила мақсадга ёндошгум, дема.***

Сен ўзингча эшикни калитсиз ҳам оча оламан, деб калтабинлик қилма. Кучингга ишониб, мақсадимга ета оламан, деб ўйласанг, янглишасан. Ҳеч қачон ўзингни катта ола кўрма.

* * *

***Қушчалар гужгон у қуртларни кўриб,
Ризқ билурлар, бирма-бир ерлар териб.***

Паррандалар қуртлар тўпини кўриб, ўзлари учун ризқ деб биладилар.

* * *

***Жумла лаззат остида макру ҳавас,
Худди чақмоқдек чарақлаб бир нафас***

Сен етишган ногоҳоний лаззат бир нафас кўнглингни

шодликка етиштиради. Аммо унинг ортидаги макр-ҳийлани ҳар доим ҳам ҳушёр туриб фаҳмлай олмайсан.

* * *

***От суриб чун ўзни айларсен ҳалак,
Ишни силжитмоққа чин усто керак.***

Сен отга миниб ҳар томон жавлон урганинг билан бирон ишни уддаламоғинг маҳол. Мақсадга етмоқ, ҳал қилмоқ учун билим, тадбир эгаси бўлиш лозим.

* * *

***Тузма майдонда яроқсиз маърака,
Ҳовлиқиб жонингга солма таҳлика...***

Майдонга қуролсиз тушган одамга ғалабадан кўра мағлубият — ҳалокат нақдроқ. Зеро, ҳар бир ишга керакли бўлган асбоб-анжомни ҳозирлаган ҳолда киришмоқ эзгу натижа беради.

* * *

***Бошини кесганда қуш ҳам чирпинар,
Чирпинар то жони чиққунга қадар.***

Боши кесилган қуш ҳам жони чиққунча ўзини ҳар томонга уради, аммо парвоз қила олмайди. Яъни, ниҳоясига етган ҳар бир нарсага қайта киришмоқдан самара йўқдир.

* * *

***Билмагай ворис-да молнинг қадрини,
Чунки заҳмат чекмайин топмиш ани***

Меросхўр заҳмат чекмасдан эга бўлган мол-давлат кад-рига ҳамиша ҳам етавермайди. Билиб-билмай, ўнгу сўлига қарамай совуришни билади, холос.

* * *

***Бас, малаклар ҳам Худога ёлборур:
Эй дуолар этса, этгувчи қабул***

Фаришталар Аллоҳ итоатидаги энг маъсум хилқат бўлса-ларда: «Дуо қилиб Сендан тилагувчиларнинг орзусини ижо-бат қил!» дея тун-кун Худога муножот қиладилар.

* * *

***Можаросин гарчи сўйлар ёлвориб,
Ишни битказгач, яна бергай фириб.***

Шундай бадфеъл кишилар борки, бошига оғир иш тушиб қолса, дуч келган кишидан кўмак сўрайди. Ёрдам бермагунингча ёлвориб туриб олади. Иши битгандан кейин эса яна найрангбозликни бас қилмай, сенга азоб етказишга, алдашга интилаверади.

* * *

***Тўтию булбулга боқким, хуш саси,
Шул сабабдин ҳам қафасга тушгуси.***

Тўти ва булбул ёқимли сайраши билан одамларни маҳлиё қилади. Шунинг учун ҳам уларни кишилар қафасга солиш учун турли найранглар ишлатиб, унга тузоқ қўядилар, тўр соладилар.

* * *

***Сув ичиб тинчийди ташна, ўйлагил,
Тўғри сўзни тингласа, яйрайди дил.***

Инсон ташна ҳолатида сувга дуч келиб қолса, қанчалик кувониб кетишини биласан. У тўғри сўз, ҳақиқатни эшитганида ҳам шу қадар қониқиш топади.

* *

***Неча карра нон егайсен, неча, ҳай,
Нон ҳамон нондир, меъдангга тегмагай.***

Таомингнинг асосини нон ташкил этади. Уни қанча еганинг билан меъдангга тегмайди. Нон ҳамон ўша-ўша, ўзга-риб қолмаган нондир. Сен эса уни неъмат қилиб берган Зотни унутишдан шарм қил.

* * *

***Етди чун олтмишга умри муҳлатинг,
Айт, малол келмасму эмди гийбатинг?***

Умр инсонга гўзал яшаш учун берилган. Энди ёш олтмишдан ўтгач, одам ўзидаги ёмон феъл, хислатлардан қуту-

лиши лозим. Айниқса, ғийбат бу ёшдаги кишилар учун шармандали гунохдир.

* *

***Босмагай чанқовни шўр сув, эй ўғил,
Гарчи ичган чоғда хушдир сенга ул.***

Эй ўғил! Чанқоғингни қондириш учун ноилож шўр сувни ичиб, бир нафас нафсинг ором топгандай туюлса ҳам аслида бу алдоқчи туйғудир. Ташналик бундай ҳолатда зиёда бўлиб, сиҳатинг ҳам хатарга учрайди.

* * *

***Аҳли мункир сўрмаса исботни то,
Қайданам қози чақиргайди гувоҳ?***

Мункир (Худога шак келтирувчи) кишилар ҳар бир нар-сага исбот-далил талаб қилиб саркашлик этадилар. Улар бу хулқ-атворларидан қайтсайди, қози гувоҳ, далил излаб юрмасди.

* * *

***Истеъдодсиз конга борсанг, эй фалон,
Эплабон бир зарра олмогинг гумон.***

Етарли билим ва тажрибага эга бўлмаган шахс конга етишгани билан ундан бир зарра ҳам ўзлаштира олмайди.

* * *

***Гар чироқда бўлмаса мою пилик,
Нур таратмас ул, қаро шамдир, сўник.***

Чироқнинг ёғи, пилиги бўлмаса, қандай нур тарата ола-ди? Унинг сўниб ётган қора шамдан фарқи йўқ.

* * *

***Бурни ҳид билмас на билсин қадрини,
Бозкезиб сезмайди райҳон атрини.***

Бурни ҳид билмайдиган киши боғ кезгани билан гул, райҳон қадрини билмайди. Яъни, сенинг меҳнаткашли-гингни, сўзингни, илтифотингни билмайдиганлардан қўлингни торт.

* * *

***Ер куши денгизга тушса, не бўлур,
Ул сузолмайди, муқарраким, ўлур.***

Ердаги парранда, айтайлик, товуқ денгизга тушса, ҳалок бўлиши аниқ. Бинобарин, ҳар бир пар-пати бор куш су-зишни билавермайди.

* * *

***Ғалласиз тушса тегирмонга киши,
Соч-соқолини оқартирмоқдир иши.***

Тегирмонга ғалласиз тушган киши ҳамма ёғини гардга булғаб чиқади, холос. Яъни, мақсадсиз, безарурияг ҳолда ишга киришган киши ўзига ташвиш орттиради ёхуд вақти-ни зое кетказади.

* *

***Ҳар киши шоҳлик, амирлик истагай,
Аввало қуллик, асирлик истагай.***

Ким мансаб-амалга интилса, у ўз ҳаловатини, эркини бой беради. Халқнинг арзу додини, талабини бажаришга мажбур бўлган хизматкор-кул ҳолатига тушади.

* * *

***Илм — мўминнинг йўқотган молидир,
Яхши билгай ул нечук аҳволидир.***

Ҳамма нарса охир-оқибат барбод бўлади, аммо илм боқийдир. Мўмин кишининг фазилати илм ахтаришдир. У ўз изланишида бирор эзгу кашфиётга етишса, бағоят катта давлатга эришган кишидек хушнуд бўлади. Ўзини ойнада кўргандек шодланади.

* *

***Парда бўлсанг, нарда бўлгайлар сенга,
Сенга қулгайлар, магар кулсанг анга.***

Сен кимнинг айбини яширмоқчи, маломатдан сақла-моқчи бўлсанг, Аллоҳ ҳам яширади, сақлайди. Кимни мас-хара қилсанг, оқибат ўзинг ҳам ана шу ҳолатда қулгига қоласан.

* * *

***Йўқ, фақат маҳшарда эрмасдир жазо,
Ундан олдинроқ келур дарду бало.***

Эй, биродар! Гуноҳу маъсият учун фақат маҳшарда жазо берилади, деб ўйлама. Аввал шу дунёдаёқ беҳисоб шар-мандали укубат, дардга мубтало бўласан. Яъни, жазо оласан.

* * *

***Кўзгалур фитна хотин гаммозидин,
Бир эса, юз бир бўлур овозидин.***

Аёлнинг ишва, ноз-карашмасидан фитна уйғонади. Минг хил оҳангда ялҳақлик қилиб сени ўз доирасига ўйнатади.

* * *

***Неча минглаб мард ниҳон бир кимсада,
Неча юзлаб ўқ ниҳон бир найзада.***

Бир кишида беҳисоб марднинг куч-куввати яширинга-нидай, бир найзада юзлаб камон ўқининг зарби мавжуд.

* * *

***От керак денгизга етгунча, ўгил,
Минганинг сўнг тахтадин, чўбин бўлур.***

От манзилга етгунча керакдир. Кейин ёғоч от мианасан. Яъни, тана-вужудинг бир отдир. У руҳингни кўтариб юради. Сен сўнгги манзилга етиб келганингдан сўнг отни от кўтаради. Билсанг, тананг тобутда лаҳадга боради.

* *

***Гулишани гул мавсуми бир дам эрур,
Гулишани дил то абад хуррам эрур.***

Гарчанд гулзордаги гуллар мавсуми ўтқинчи бўлса ҳам, дил гулзорига эга бўлганлар учун ҳаёт шодонлик билан давом этаверади.

* * *

***Нонга етдинг, бўлди савдойинг бўлак,
Энди хотинларни деб жонинг ҳалак.***

Нон деб ҳалокат ёқасига етиб келгандинг. Унга етишгач, энди кўнглинг хотин тусаб қолди. Яъни, инсоннинг нафси хилма-хил орзу-ҳавасларга интилаваради. Бирига эришгач, иккинчисини, учинчисини... ва ҳоказо тин билмайди.

* * *

***Бир илон эрдинг бу ишратлар аро,
Бўлдинг охир икки бошли аждаҳо.***

Айш-ишратга берилиб, нафсинг илон бўлди, одатинг хуружи бора-бора ортиб, охири икки бошли аждарҳога айландинг.

* * *

***Ўз-ўзича тоғ сира бергайму сас,
Ул фақат акс садодир, ўзгамас.***

Билгилки, ҳеч қачон тоғ ўз-ўзидан товуш чиқармайди. Ҳақиқий овоз янграгандагина тоғдан акс-садо чиқади. Яъни, ҳеч бир нарса сабабсиз иккинчи бир ҳодисани пайдо қил-майди.

* * *

***Бул кабобу бул шаробу бул шакар,
Аслида тупроқ эмишдир, эй жигар.***

Дунёдаги мавжуд барча жисмлар - дов-дарахт, тош, ноз-неъмат ва ҳайвонот аслида тупроқдир. Яъни, ҳамма нарса тупроқ — Ерда туғилади, ўсади, ўлади. Оқибат аслига тупроққа айланади.

* * *

***Ҳиндию қипчоғу румию ҳабаш,
Қабраро ҳамранг эрурлар, хокваш.***

Жамики одамзод ирқию жинси, рангию миллати, ди-нидан қатъий назар, қабрда бир хил ҳолда тупроққа қори-шиб кетадилар.

* * *

***Оч қорин Аллоҳ лофин урмагай,
Оташи настдир, ўтни ёндирмагай.***

Қорни оч кишининг фикр-ёди Худо эмас, овқатдадир. У

Ўтинни ёндиришга ярамайдиган, сўниб бораётган оташ, холос. Яъни, қашшоқлик инсонни иймон-эътиқоддан узоқ-лаштириб юборади.

* * *

***Оч қорин — шайтону дев зиндонидир,
Нон гами макрига доим монедир.***

Билсанг, оч қолган кишининг қорни шайтон-девнинг зиндони. Унда емак ташвиши ҳар қандай залолатга тайёрдир.

* * *

***Ит ҳамиша ит бўлиб қолгуси, бас,
Не учунким, асли тубан, зоти наст.***

Ҳар бир тирик махлуқ, зот ўз даражасидан кўтарилиб кетмайди. Насли унинг аслини акс эттиради. Чунончи, ит қанчалар зийрак ва вафодор бўлса ҳам, итлигича қолади.

* * *

***Жисми зоҳир кетгусидир оқибат,
Маъни қолгайдир жаҳонда то абад.***

Ҳар бир нарса ташқи кўринишдан жудо бўлиши муқар-рар. Унинг асл мағзигина қолади.

* * *

***Тингласанг сўзни, бировнинг нутқини,
Ростми-ёлғонми, атри билдиргай уни.***

Сўзловчининг гапини эътибор билан тингласанг, ёлғон-ми, ростми, фаҳмлаб оласан. Ўз ақлингни ишлатиб, беҳу-да гапларга алданиб қолмасликка ҳаракат қил.

* * *

***Тулки чийиллаб, магар ҳайқирса шер,
Эр киму ургочи ким, маълум бўлур.***

Тулки дағдаға билан чийиллаб турганда шернинг бир наъраси кифоя. Ким ботир, ким кўрқоқ — маълум бўлади,

* * *

Тил — қозон устида қопқоқдир мудом,

Ўйнаса қопқоқ, билингайдир таом.

Билгилки, қозон — оғиз, тил эса унинг устидаги қопқоқ-дир. Қозондаги таомнинг қанақа эканини билиш учун қопқоқни кўғариш кифоя. Бинобарин, инсоннинг феъл-атворини оғзини очганда — сўзлашидан билиб оласан.

* * *

***Кўзани чертиб кўрарлар не учун,
Билмоқ истарлар, синиқми ё бутун?***

Одамлар кўзани ёқимли овоз чиқади, деб чертиб кўрмайдилар. Бутун бўлса, жаранглашидан, синиқ бўлса, чертганда тақиллашидан биладилар. Эътибор берсанг, гапи бутун кишининг овози ҳам эркин, самимий бўлади.

* * *

***Оқмаган сув оқибат нохуш бўлур,
Рангу бўю тоту таъмдин айрилур.***

Оқар сувларнинг таъмида ёқимсизлик бўлмайди. Мабодо, сув бир жойда узоқ вақт оқмай, кўлмак ҳолатида қолса ёки хумда туриб қолса, унинг тотли хоссасига нохушлик етади.

* * *

***Касбу санъат айламоқликдир қийин,
Касб аро устози комил кўрмайин.***

Ҳар нарсани идрок қилиш — тўғри бажариш ёки паст баланд (фойда-зиён)ни англаш учун Аллоҳ инсонга бемисл неъмат — Ақл ато этган. Касб-ҳунарнинг барча сир-асрор-ларидан хабардор бўлмоқ учун, албатта, ўргатувчи устоз керак. Илм, ҳунар шунчаки мустақил ўрганиш мумкин бўлган машғулот эмас. Зеро, илм-ҳунар устоз таълими ва танбеҳи билан камолот ҳосил қилади.

Алломаларимиз нақл қилибдурларки, устозсиз олинган таълим, ўрганилган илм ва ҳунарда хайр йўқ. Ундай кишиларнинг устози шайтондир. Чунки шайтон алайҳлаъна ҳар ишни ўзича, такаббур зеҳини қобилият ҳис қилиб ижро этади.

Устоз ҳаёт йўлингдаги пир-у раҳнамо, балки бир муқо-фаза ва баракот устидаги дуо қилувчингдир. Улар ҳаққини, обрў-иззатларини ҳамиша баланд тут.

* * *

***Кимса боргай, қайга тортгайдир дили,
Жазби содиқ, жазби козиб бор бале.***

Инсон умр бўйи хатодан холи бўлолмайди. Гоҳ тўғри, гоҳ эгри қадам ташлаб кўяди. Кўнгил истаган томонга ке-тавериш ақлли кишиларга хос ҳаракат ҳисобланмайди. Ҳамма нарсанинг икки томони бор.

Ваҳоланки, сен кўпинча туянинг бурундуғ (жилов)ини кўрасан, холос. Эътибор бериб, бурундукни истаган томо-нига тортаётгани кўр.

* * *

***Мол деган қассобни ҳен билгаймиди,
Билса гар, қушхонага юргаймиди?!***

Мавлоно бу байтда ақл-идроки сушт кишиларга нисбатан аччиқ киноя изҳор қилмоқдалар. Қисқароғи, ўйламай-нетмай иш тутувчиларнинг ҳайвондан фарқи йўқлиги таъ-кидланмоқда. Аллоҳ ҳайвонларни шундоқ яратган. Бордию мол қассобнинг муддаосини билганида эди, не урушлар содир бўлмасди.

* * *

***Бир қусур бор дирдаги ҳар орзуда,
Сен ўшал айбу қусурнинг ортида.***

Кўнглингда битмас-туганмас орзу-иштиёқ жўш уради. Хаёлий нарсаларга жиддий аҳамият беришнинг ўзи ақл бовар қилмас ҳаракат. Енгилроқ айтсак, нодонлик. Орзу нафс режаси. Оқибатини гоҳо унутиб, умрни барбод қил-ганимизни сезмаймиз. Биз ўз нафсимиз хоҳишига интили-шимиз бошимизга келажак ноқулайликни орттиришимизга хизмат қилади. Игнадек нуқсонимиз миҳга айланади.

Биз қачонки беҳуда орзулар ортидан келажак ноқулай-

ликларни идрок эта олганимизда эди, рағбатимиз сўнарди.
Афсуски...

* * *

***Дўстки нодўст бўлди, кўнгил бойлама,
Қон нари, сўзлашма, суҳбат айлама.***

Ваъдага вафо қилмайдиган, сотқин, хиёнаткор, кўрқоқ кишилар ҳамма-ҳаммага азият етказади. Дўстлик ўртасида юқоридаги иллатлар пайдо бўлганда, андишани йиғиштир, тавба-тазаррусига, сохта меҳрибончилигига асло ишонма. Муносабатга ўрин қолдирма. Одамларни ўз қилмишларидан қайтариб бўлмади.

* * *

***Кимки бошсиз йўлга тушгай, дум бўлур,
Феълү атвори унинг гажедум бўлур.***

Ҳар ким ўз ҳолича иш титувчи бўлса, қилмишида хатою пушаймонлик кўп учрайди. Бундай кишилар ўзгаларга ҳам халақит берадилар, вақтларини совуради. Бундайларнинг таъзирини бериб кўйиш айна савобдир.

* * *

***Телбанинг қўлини боғла, йўқса ул —
Тинчимас, юз бир фалокат келтирур.***

Байтнинг зоҳирий маъноси ақли заиф кишининг қўлини боғлаб қўймасанг, ҳар лаҳзада бир ташвиш туғдириши аниқ. Ботиний мантиқ ҳам кучли: ишни қўлидан келадиган мардга топширсанг, асло ютқазмайсан. Уятга қолмайсан. «Мен бажараман», деб кўксига уриб валақлаганлардан нари юр, қоч!

* * *

***Маст этар жоҳилни мансаб, симу зар,
Юз арслон ҳам қутурмас мунчалар.***

Жоҳил (илмсиз, нодон) кимсалар мансаб ва бойликка етишиб қолсалар, қутуриб кетади. Ўзини босолмай, халқ бошига турли кулфат ва мусибатлар солади. Зулм ва адо-латсизлик ривож

топади.

* * *

***Молу мансаб тегса нокасга ёмон,
Хар нафас расволик айлар бегумон.***

Одамгарчиликдан йироқ кимсаларнинг молу мансабга эришишлари уларни баттар очкўз қилади. Улар хайр-эҳсонни барбод қиладилар. Ўзларининг чиркин, ифлос хоҳишлари йўлида беҳисоб мухтожларга маош бўлиши мумкин бўлган ашёни аямай исроф қиладилар, мақтанадилар.

* * *

***Гар тушовга кўнмаса эшшак жўшиб,
Бошини нойига бойларлар кўшиб.***

Агар эшакни оёғидан тушов солсалар ҳам тик турмаса, арқонни тортиб, бошини оёғига кўшиб боғлайдилар. Шун-да ортиқча ҳаракат қилолмай бурни ерга тегиб туради. Сар кашлик қилувчиларга асло юмшоқ кўнгил бўлиш ярамайди. Тартибга тушгунча, хафвсизлик таъмин этилгунча қат-тиққўллик зарур.

* * *

***Йўқмагар ҳайвонда бўйла иқтидор,
Баски, ҳайвондир, демакким узри бор,***

Инсонга тирикчилик қилиш ва муносиб яшаш учун имконият ва иқтидор ато этилган. Иқтидор даражаси қай ўлчов-да бўлишидан қатъий назар, бир машғулот боис рўзғори муқаррардир. Ҳайвон эса иқтидордан маҳрум. Унинг хато-сидан ҳеч ким кулмайди, айбламайди. Шундай бўлса ҳам уни яратган соҳиби Қудрат ўз ҳолича яшаш қонуниятларини жониворга тақдир қилиб берган. Чунончи, денгиз тошбақаси тухум қўйиш мавсумида курукликка чиқиб, қумтупроқни қазиб тухумлайди ва кўмиб денгизга шўнғиб кетади. Маълум фурсатдан сўнг тухумдан тошбақачалар чиқиб, дарҳол сувлик томон ўрмалайди. Бу жараёнларни унга ким ўргатган?! Фикр қил, шукр қил, зикр қил.

* * *

***Эйки, гул фаслига мафтунсан чунон,
Боқ, келур охирда айёми хазон.***

Бу байтда жуда теран фалсафий фикр бор. Мушоҳада килгудек бўлсак, бу икки қатор ашъордан бир дoston битса бўлади. Сен чаманзорни қанчалар севганинг билан куз, ортидан беомон қиш-қаҳратон келмоғи муқаррар.

Бугун сен пештоқига мағрур бўлиб боқаётган қасру-миноранг, бутун бир ўлкани забт этишга етгулик мол-дунё-нинг, ҳар шаҳар, кентга бек, амир, малика бўлган ўғил-қизларингни, сулувларга тўла ҳарамингни, кўзингни қувон-тирган барча ашёларингни оқибат - бир кун тарк этиш муддати етиб келади. У вақтда ҳеч ким, ҳеч нарса сени қай-тариб олмайди. Қайтиш ёлғиз Ўзигадир!

* * *

***Чалғучи бармоғи элни ўртагай,
Бир куни боқсанг, хазондек титрагай.***

Машшоқнинг бармоқлари соз торини шу қадар маҳорат билан чертадики, ундан таралган наводан инсонлар ҳаяжон-га тушадилар, турли ҳислар оғушида маст, титрайдилар. Замонанинг беомон қасдини кўрки, не-не ой-йиллар ўтиб, энди созанданинг сеҳрли бармоқлари итоатдан ташқарида ҳеч нарсани тута олмай ожиз. Қалтирайди, холос. Шундоқ. Умр ўткинчи. Боқий ғолиблик нисбий. Шер ўрмонни тит-ратиб юрган бўлса, бугун нотавонлиги учун сичқондан хур-кади.

* * *

***Фил ила арслонда қувват қанчалар,
Одамий олдида лекин бесамар.***

Аллоҳ фил-у арслонни ҳайбатдаю қувватда беназир ярат-ган. Аммо кичик жуссаси билан Инсон барча ҳайвонотдан кучли. У ақл-идрок ила ҳамма ваҳшийликни тобе қилади.

* * *

***Макр - чақмоқдир, оёгингдан чалар,
Йўл юролмас шуъласида йўлчилар.***

Дунё одамларининг кўпчилиги макр-ҳийла қурбони бўладилар. Макр — алдамчилик, фирибгарлик, хиёнат, зўрлик, талончилик, уруш, вайронгарчилик келтирувчи ҳабис тузоқ. Чақмоқ ёруғида ҳеч ким манзилига етолмайди. Аксинча кулфат эҳтимоли ортиқ.

* * *

***Сохта сас бор, чин овоз бор, англа лек,
Подшо тожи ва худхуд тожидек.***

Рост ва ёлғонни ажрата билмаган кишининг бошидан ташвиш аримайди. Фаросатли киши яхши-ёмонни, фойдазиённи фарқлайди. Подшо бошидаги тож билан худхуд (сас-сиқпопушак) тожининг ўртасида еру осмонга тафовут борлигини билмасанг нодонсан. Тақлидчиларнинг бирисан. Овчи беданага ўхшаб сайрашни ўрнига қўйар экан, беихтиёр бедана унинг чорловига учади ва тўрга тушади. Сен ҳақиқий овоз соҳибини таниб ол, алданма.

* * *

***Тилга ҳамду дилга нафрат бўлса чун,
Айтганинг талбис булур ёки фусун.***

Сен ҳамду санага оғиз очган экансан, фикру ўйинг, ниятинг, қалбинг пок, ғараз ва киндан холи бўлиши керак. Кўнглинг юқоридаги иллатлардан тозаланмагунча, ибода-тингда шайтоний амални бажараётган, савоб ўрнига гуноҳ қарига чўкаётган бўласан. Қалб Аллоҳ жилвагоҳи. Уни пок тутиб, икки олам саодатига етишасан.

* * *

***Гул ўсар тупроқда, лекин кўргани,
Кўшқу айвонга таратмиш атрини.***

Гарчан, гул ерда - тупроқда ўсган бўлса ҳам унинг му-аттар ҳиди атрофни хушбўй қилиб, кўнгилларга завқ ато этади.

* * *

***Шул ёруғ олам, шу осмон бирла ер,
Ҳақ озочида етишган олмадир.***

Ташбехнинг кучига тан бермай илож йўқ: олам, осмон, ер Аллоҳ яратган дарахтда олма бўлиб етишган мевадир. Биз бамисоли ўша олмага тушган куртмиз. Қурт ҳеч қачон дарахту мевани етиштирган боғбонни ўйлайдими? Йўқ! У кемиришга маҳкум махлуқ! Энди дўппини бошдан олиб бир фикр қил: чиндан ҳам бир курт мақомида яшаб ўтиб кетасанми, ё ўзингни танишга, билишга ҳиммат қиласан-ми?! Ўзингни топмагунингча, Ҳақни тополмайсан.

* * *

***Бўйлаким, хуббул Ватан эрмиш раво,
Сен вале билгин ватанни аввало.***

Расулуллоҳ (с.а.в.) Ватанни севмоқ иймондандир, дея марҳамат қилдилар. Сен эса энг аввало ватан нима, қаерда эканлигини яхшилаб билиб ол. Ватан, деб кўксингга урганинг, мадҳиялар айтганинг билан сен чин маънодаги ватанпарвар бўлиб қололмайсан. Ватан шундай муқаддас маъноки, у Инсонда қалб каби битта бўлади ва жисму жонингга тутшиб кетади.

***Жоҳилга сўйламоқ ҳикмат, йўл-йўруғ,
Эрур шўрхок ерга эккандек уруғ.***

Нодонларга маслаҳатгўйлик қилишнинг ўзи ҳам нодонликдан ўзга нарсамас. Шўр ерга уруғ экиб, ҳосил олиб бўлмайди. Уруғ хайф, меҳнат хайф.

* * *

***Гарчи девор соя солгайдир дароз,
Каттадир соя ўшал деворга боз.***

Сен деворнинг узун соясини кўриб хайрон бўлмасдан, сояни пайдо қилаётган Қуёшни кўр. Кун ўтиши билан соя ҳам деворга изсиз сингиб кетади. Унинг кундузги ҳолатига разм солсанг, юз

бор узайиб-қисқаради. Бу дунёдаги ҳаёт сармоясини сояга қиёс қил.

* * *

***Ларза солгай Аршга ҳам мадҳи шақий,
Бадгумон бўлгай бу сўздин муттақий.***

Ким асли ёмон инсонни ўз манфаати нуқтаи назаридан ёки кўрқув, мажбурият остида мақтаса, гуноҳи азимга ботади. Тақволи кишилар мадҳиябозларнинг мунофиқликларига учмайдилар. Баъзилари эса иккиланиб қолиши мумкин. Бордию золим ва батхоҳ кишилар лаганбардорлик билан мақталса, шаъни улуғланса, Аллоҳнинг Арши ҳам ларзага тушади.

* * *

***Тинглагил, ахбори ул садри судур:
Ла солата самма илла бил ҳузур.***

Номозни кўнгил ҳузури билан адо этиш лозим. Бунинг учун кўнгил хотиржам бўлиши керак. Зеро, мақсадинг сақ-лаш учун омборга дон қўймоқчи экансан, аввал омборнинг тартиб-таъмирини ростла. Сичқон, каламушга қарши бир тадбирни қилиб, омборни холи қилиб ол. Сўнг донни қўй. Ҳадиси шарифдаги марҳамат будирки, таваккални ёлғиз Аллоҳга қил, аммо аввал туянгни тушовлаб қўй. Кўнгил паришонлиги билан адо этилган номоз каламуш ғужғон ўйнаётган омборга донни қўйиб чиқиш билан баробар.

***Мустафо дедики, ким сир тутғуси,
Сир ниҳон айлиб, муродга етғуси.***

Расулуллоҳ (с.а.в.) марҳамат қилдиларки, ким ўзгалар сири-айбини яширса, Яратган унинг барча айб-гуноҳларини охиратда пинҳон қилади. Бу иноят юксак мақомга эга. Ўтибор беринг: экин уруғлари тупроқаро пинҳон бўлгани учун оқибат кўзни қувонтирувчи сабза-райҳонга айланади. Агар ер остидаги конлар кўзга ошкор кўринганида эди, халойиқ тўзонини чиқариб, номнишон ҳам қолдирмасди.

* * *

***Талпинурсан давлату иззат сари,
Сенга Азроил дегайким, кел бери!***

Нафс йўлида орзу-ҳавасларингни ҳаво қилиб мансуб, бойликка интиласан. Мақсадинг йўлида жонингни қийнаб, не машаққатга рўбарў бўлсанг-да, ҳар қандай йўл билан истиқболингга талпиниб, қайтмайсан. Сен ҳамма орзула-рингга муяссар бўлганигда, ногоҳ ажал фариштаси сени ўзига чорлайди. Шунда юрагингга муз кириб кетгандай бўла-ди. Азиз умрингни елга совурганингни жуда кеч англайсан. Мансабинг, мол-дунёинг энди сени ранжу балолардан қут-қара олмайди. Улар муқим эмас, муваққат эканлигини сез-май ҳам қоласан.

* * *

***Гар мунофиқ бош эгиб этса намоз,
Ҳийладир улўтгани, эрмас ниёз.***

Мунофиқлар намозни эл кўзига, маломатдан чўчиб, ўқийдилар. Тақлидан тоат қилган бўладилар. Унинг ибодат - ниёзига Аллоҳ муҳтож эмаслигини билса-да, ўзининг ҳеч кимдан кам эмаслигини кўрсатмоқчи бўлади: намоз ўқийди, эҳсон қилади, кўча-кўприк тузатган бўлади, ҳаж қилади. Унинг ҳаракатларида савоб ҳосил қилишдан кўра, мақта-ниш, кибр, таъмагирлик, хушомад, ўзини кўрсатиб қўйиш устун туради. Тақлиддан уялмайди. Маймуннинг инсонлар-га тақлидан бажарган амалида хайр йўқ. Аммо танбеҳ ва аччиқ киноя мавжуд. Мунофиқнинг аҳволи кофирникидан оғир. Зеро, Аллоҳ тавфиқ берса, кофир иймонга келиши мумкин.

* * *

***Ул замонким, хастаю бемор сен,
Айлайсан айбга истизфор сен.***

Куч-қувват, шижоат, бойлик ёшликни ғайратга келти-рувчи омиллардир. Бу омиллар бирлашиб, инсонга завқ ва матонат бахш этади. Унча-мунча хавф-хатар, масофа ва ҳайбат писанд

эмас. Фафиллик шираси ўтмиш ва келажак башоратини «фаҳм» ловчи «зукко» тўғини ҳам банди қилар-миш. Дахлсизликка путур етар экан. Аллоҳнинг огоҳланти-рувчи элчилари сулҳ-шарт ва тенгликни англатадилар. Боши ёстикқа етган ҳар бир киши буни вужуд-вужудидан ҳис қилади. Дард тортганлар бедарддир. Бедорлик ўтган умр борасида беморга бир ҳисоб-китобни эслатади. Айбу гуно-ҳини, хатоларини, яхшию ёмон амалларини кўрсатувчи ойнага айланади дард.

Меҳрибон Аллоҳ юборган дарди билан ўша беморни покламоқчи, хушёр қилмоқчи, жаннатни кўрсатмоқчи, умрнинг ҳар сонияси ғанимат эканлигидан бир буюк сабоқ бермоқчи. Жабру озори, балою офатлари, машаққат ўзига хос синов-муносабатдан даракдир.

* * *

***Меҳри покларни азиз тут эрта-кеч,
Меҳри тўқларга кўнгилни берма ҳеч.***

Аллоҳнинг беҳисоб неъмат ва эвазлари ҳисобига мақта-ниб, бандаларга гердаювчи, ҳавою нафсга ғарқ кишилар ҳузуридан ўзингни халос қилгин. Шунда иймонингни омон сақлайди. Уламолар эса Пайғамбар алайҳиссаломнинг во-рисларидир. Улар суҳбатидан, уларга қилинган холис хиз-матдан муродинг гулистони азиз, сўлмас чаманзордир. Улар тўғрисида фосиқлар, мунофиқлар доим маломат қозонини неча асрлардан бери қайнатиб келадилар. Бундай йўл тутиш Аллоҳ ва унинг расули ризолигига етолмаслик, бас, икки дунёсини исёнда совуришдир. Ёдингда тут: дилинг ҳамиша яхшилик осмонига ундайди, тан эса ер-сувга — аслига тортади. Зеро, жон жасаддан айро тушгач, тана ла-ҳадда иккига ажралади - бир қисми сув бўлиб оқади, иккинчи қисми тупроққа кўшилади. Жон (рух) эса малакут оламига қайтади.

* * *

Бўйла шогирдликда сенга баҳра бор,

Игна эрсанг гар, бўлурсан зулфиқор.

Устоздан таълим олиб касб-ҳунар, илм ўргатган шогирд ҳаётда асло кам бўлмайди. Ишида ривож ва барака юкса-лади. Шогирдлик одоби қанчалар оғир ва маъсулиятли бўлса-да, хотимаси хайрли, эътиборлидир. Шогирд бир игна бўлса, устоз таълим-тарбияси туфайли икки тигли қиличга айланади.

* * *

***Айласанг устозга саркашлик агар,
Бўлгай ул қобиллигинг ҳам бесамар.***

Сен устозинг кўрсатган, ўргатган йўлдан бошқа йўл тут-санг, хизмату хурматда такабурликка берилсанг, озгина қобилиятингга мағрур бўлиб, ўжарлик қилсанг, билиб қўй, ҳеч қачон камол топмайсан. Оқпадар янглиғ мосуво, кўрна-макка айланасан. Сен бардошли, қаноатли, ақлли, муло-ҳазакор бўлсанг, келажакда обрў-эътиборли кишилардан бири бўлиб қоласан. Дейдиларки, устоз ҳақи ота ҳақидан устунроқдир.

* * *

***Етса ранж аъзога, бўлгай тан яро,
Бўйладир су.лҳу салоҳу жангаро.***

Бир азойингга лат етса, тананг яра бўлиб, азият чекасан. Сен лат бўлмаслик эҳтиётини ўйласанг, азият етишмоғидан халос бўласан. Бордию жароҳат олсанг, энди иш ўзга тус олади. Сен малҳам излаб, шифо ҳаракатида бўл. Жангу-жадаллар ҳам сулҳ-салоҳ (келишув) туфайли тўхтайди.

* * *

110

***Жинни олма, тевани ол, муҳтарам,
Тевани олсанг, оларсан жуинни ҳам.***

Машойихлар айтибдиларки сен дунёда овчи каби яша. Овинг — дининг бўлсин. Сен динда барқарор бўлсанг, бахту иқбол унинг ортидан эргашади. Охиратни бир карвон деб бил. Дунё эса карвондаги туяларнинг жунидир. Шунинг учун ҳам олсанг -

туяни ол. Туяга эришсанг, жунга ҳам муяссар бўласан.

* * *

***Икки сув сувратда бир хил, бир жиҳат,
Бул шириндир, ул эса аччиқ фақат.***

Аллоҳнинг кудратини, ҳассослигини томоша қил: кўпги-на ашёларнинг шакл-кўринишлари, ҳатто ранглари бир хил. Аммо уларнинг хоссаларида, таъм-мазаларида катта фарқ бор. Илло, соҳиб-тамизларгина бу тафовутни тушунадилар, холос.

* * *

***Кўз тикур эшикка маҳбуслар мудом,
Кўз тикарму эрди йўқса бир наём?***

Ҳар қандай вазият, шароитда ҳам катта ишонч ва умид билан яшаш керак. Маҳбуснинг эшиктомондан кўз узмас-лигига сабаб, кўнглида бандиликдан озод бўлиш умидида хушхабар кутиб яшайди.

Эй, Инсон! Фикр қилсанг, бу олам бир ҳибсхона. Му-родинг нажот топмоқ, руҳий ҳаловат ва ҳуррият бўлса, ҳад-дидан ўтувчи, имкондан ташқари бўлган орзу-ҳавасларга, нафс кутқуларига алданма. Имон йўли икки дунё саодати ва озодлигига етказувчи кучли асбобдир.

* * *

***Демагил, яроғи сарғаймиш магар,
Сен етишган олмаларга сол назар.***

Сен дарахтнинг заъфар япроқларига қараб ташвишланма. Унинг етук, камолотини билмоқчи бўлсанг, меваларига бок. Пишиб, маромига етиб турибди. Барг сарғайиши залолатдан белги эмас. Бугун соч-соқоли оқариб, донишмандлик мақомига етганлар ҳам кечагина ёшликнинг ғўр, нодонлик кўчаларидан халос бўлиб, тажриба эгаси дара-жасига кўтарилганлар.

* * *

***Бешта ички, бешта ташқи туйғу бор,
Ўйлаким, ўн сафда тургайлар қатор.***

Эй, Инсон! Сен бир мулҳид давосига, кўз, кулоқ, бурун, оғиз, тери одамдаги беш туйғудир, деб валдирама. Маълумни маълумдан қидирма. Беш ички туйғуни қалбан ҳис қилиб қабул қилсанг, сен некбахтлиларнинг юқори мартабасида, набийлар сафида ўрин топгайсан. Бу туйғулар ислом рукнларидир: имон келтириш, беш вақт ибодат, рамазонда 30 кун рўза тутиш, сарватига яраша закот бериш ва Ҳаж ибодатидир. Бу беш буюк сенинг зимманг-даги адо этадиган вазифангдир.

* * *

***Яхшиликдин юз аломат келгуси,
Ҳадя, эҳсоннинг бўлур юз белгиси.***

Ҳамиша ёдингда тутгилки, ислом яхшилик дини бўлиб, бани одамни эзгуликка чорлайди. Ҳақ таоло яхшилик қилув-чиларга беҳисоб ажру-савобларни ваъда қилган. Яхшилик учун қайтадиган мукофотлар тимсоли беҳисоб: эл-халққа наф-фойдаси тегсин, деб эзгу ният билан ҳар ким ниҳол ўтқазиб, парвариш қилса унинг новдаси, меваси, соя-салқинидан ҳар фасл экканга илоҳий раҳматдан насиба бор. Яхшиликда яқинлик, меҳрибонлик, қадрдонлик, поклик, имонлик, марҳамату лутфу карамлик, Аллоҳга яқинлик, пайғамбарларга пайравлик, малаклардан устунлик зоҳир бўлади. Мухтасар шуки, яхшиликка қайтажак эзгу ажр ҳисо-бини бермоқчи бўлсанг, бир дона буғдой эк. Бошоқ бўлиб етилгач, янчиб неча дона буғдой пайдо бўлганини ўз кўзинг билан томоша қил. Аллоҳ инояти билан барча ризқ ва ба-рака эшикларини кенг оч.

* * *

***Айди Иблис, тупроқдин ўт яхшидир,
Мен оловданман, у тупроқ нақшидир.***

11

Аллоҳ субҳонаҳу ва таоло одам жасадини яратиб, жон бахш этгандан сўнг малойиклари сажда қилиш амрини бер-ди. Фаришталар сужуди таъзим адо этдилар. Аммо шайтон

юқоридаги сўзларни айтиб, осий бўлди. Шу тариқа қиёс ва кибр Иблисдан чиқди. Яъни, Аллоҳнинг ҳукми ошкор кел-ган оятлардан ўз шаккоклигича ўхшатиш — қиёс қилиб, кибру ҳавога берилди. Гўё олов тупроқдан кўра эъзозли ва мартабалидир. «Мен оловдан яралганим ҳолда хор тупроқ-дан бино қилинган Одамга сажда қилишим унсур устивор-лиги жиҳатидан менга лозим эмас», дея Яратганга исён қилди. Бу кибр туфайли то қиёматгача лаънатга қолди.

* * *

***Қайси юзлар оқу қай юзлар қора,
Барчаси бўлгай аён майдон аро.***

Бу дунё кўркамлиги ва турфа рангларига маҳлиё бўлма. Ким яхши, ким ёмон, ким оқу ким қоралигига ҳукм чиқа-диган кун — майдон — маҳшаргоҳ бор. Ўша жойда номаи аъмолини ўнг ва чап томонларидан олаётганлар аҳволидан рангларни янада аниқроқ ажратиб оласан. Билол (р.а.) нинг қоралиги жаннат ҳурлари аро талаш бўлиб, хол бўлади. Бу зотнинг бахти шундаки, тириклик чоғидаёқ жаннат аҳлидан эканликлари хушxabари марҳамат қилинган.

* * *

***Оқилулким, ибрат олгай доимо,
Дўстлари бошига тушганда бало.***

Мавлоно мазкур сатрлар шарҳига бир ривоят келтир-ганлар. Шер, бўри ва тулки ҳамжиҳатликдаги шикорда ҳўкиз, эчки, қуён овлашади. Ўлжа тақсимотини шер бўрига ҳавола қилади. Бўри: «Хўкиз сизга, эчки менга, қуён тулкига», деб бўлади. Шер: «Сен ҳали ўзингни менга тенг қилдингми?!», дея бўрини тилка-пора қилиб ўлдиради. Кейин тақсимотни тулкига буюради. Вазиятдан хулоса чиқариб олган тулки: «Хўкиз нонуштангизга, эчки тушликка, шомдан кейин қуённи есангиз мизожингизга мувофиқ кечади», дейди. Шер тулкининг бундай иш тутганидан хурсанд бўлиб мактайти. Ҳатто кўнгли эриб, барча ўлжаларни тулкига

ато этади.

Мавлоно тулки тилидан шундай дейдилар: «Хайриятки, аввал амр бўрига бўлди, хатони англаб олдим. Бордию илк амр менга бўлганида эди, шаксиз бўрининг бошига тушган кулфатга дучор бўлардим». Бўрининг қилмишидан хушёр тортиб, тулки мулоҳазасидан хулоса чиқармоқ лозим.

* * *

***Сабру парҳездек даво бир нарса йўқ,
Кўп қашинсанг, кетмагай, ортар қичиқ.***

Сабр гўё табиб томонидан беморга буюрилган парҳез кабидир. Кўплаб дардлар дори-дармонларсиз парҳез (ўзини турли таомлардан тийиш) туфайли шифо топади. Парҳез-нинг имконияти сабр билан мустақамланиб, даво хосияти ортади. Бунинг аксига ҳаракатда бўлсанг, дардингга дард қўшилади. Шифо имкониятлари кесилади. Яъни, қанча қўлингни тинмай кўп қашинсанг, шунча азоб ортиб, кичи-ниш иллоти кучаяди.

* * *

***Хўжанинг айби кам эрмас, қатма-қат,
Моли бирлан айбини ёнгай фақат.***

Хўжа (бой)нинг кибр-ҳавоси, манманлигидан айбу гуноҳлари ҳисобсиз. Бола-чақаси ҳам ота молига гердайиб эл-халққа озмунча зиён-заҳмат, зулм етказмайди. Барча фахш, ярамасликлар шулардан пайдо бўлади. Уларнинг гуноҳлари учун қозига арз қилинса, бор мол-мулки билан пора бериб, айб-нуқсонини яширишга ҳаракат қилади. Асло улар гуноҳи учун узр сўрамайди, тавба-тазарруси ёлғон. Ҳеч қандай жазога рози бўлмайди.

Ҳали мол-дунёси, сарват-савлати иш бермайдиган, гуноҳлари асло оқланмайдиган Кун келади. Ўшанда тўлаган талон-бадаллари асло қор келмайди.

* * *

Паст киши ўздин баланга ёв бўлур,

Ҳар томонга муштарий пайдо бўлур.

Барча нарсада муқобиллик бўлганидек, ҳамма нарсанинг муносиб харидори ҳам бор. Олимлар жоҳиллар маломатидан қочиб қутулмас. Пақананинг ҳасади новчада. Барча иш-чию ходим раисидан ҳайиқиб ишлаб, ичидагини пинҳон тутса-да, тунд башарасидаги ҳақоратбош асоратни яшира олмайди. Ҳеч бир гўзал аёл кўп учун ўзига оро бермаганидек, паст кишилар ҳам улуғлардан ўзларини нафратла нари тутадилар. Ҳасад, кўролмаслик иллоти балойи андишадир.

* * *

***Гар ҳасад кўнглингга солса бир зулув,
Лаънати Иблиснинг этган кори бу.***

Кўнглингда пайдо бўлган ҳасад ғавғоси шайтоннинг сенга етказа олган таъсирдир. Шайтон Аллоҳга қилган шаккок-лиги учун жаннатдан қувилди. Одамнинг жаннатда Ҳаво билан юриши шайтоннинг юз чандон ҳасадини кўзғатди. Ўзи амрга шак келтирган ҳолда Одаму Ҳавога ҳам таъқиқланган амални бажартиришга мувофиқ бўлди. Оқибат улар ҳам жаннатдан чиқарилдилар. Шайтон эса Одам болаларини Ҳақ йўлдан тойдириш, ифво, хусумат, урушларга, ноҳақ қон тўкишга мубтало қилиш учун то қиёматгача умр беришни Аллоҳдан сўради. Унга муҳлат ва изн берилди. Ҳар қадамида шайтоннинг кўлида жамики розиликларни мужассам этган қабих қуроли бор.

«Аъзузу биллаҳи минаш-шайтониррожим!» Аллоҳим! Шайтоннинг барча ёмонликларидан Сенинг паноҳингга қочаман.

* * *

***Ваъдаи аҳли карам — нақди сафо,
Ноаҳллаар ваъдаси — ранжу бало.***

Иймонли кишиларнинг тил-сўзи, иши бир. Улар бирор эҳтиёжинг, юмушинг юзасидан ваъда берсалар — хотиржам бўл. Улар ўз сўзларида собитдирлар. Узрсиз ҳолатда ваъдага вафо

қилмаслик каззоблик, мунофиқликдир. Улардан кўнглингни узмасдан, янглишасан. Умрингни, вақтингни, нақдингни елга сокуради ваъдабозлар. Улардан қоч.

* * *

***Сен иймонни тоза тутгил ҳам омон,
Бўл амин кибру ҳаводан ҳар замон.***

Иймонингга зарб бўлувчи ғайрфеъллардан эҳтиёт бўл. Кибру ҳаво боис Азозил Аллоҳ даргоҳидан мардуд бўлди.

Асло кибрга берилма. Кибр катталиқ, яъни кабирдир. Кабирлик ўз зотига ярашган Парвардигори оламнинг азамат-лигига хос олий сифатдир.

* * *

***Чўл аро гар бир уюм олтин эса,
Ким ололгай Ҳақ ризоси бўлмаса?!***

Эй, Инсон! Ўзингга ҳар нарсага қодирман, қиламан, топаман, оламан дема. Шаккоклик ила шайтонга яқинлашма. Сенга ато қилинган, буюрилганидан ўзгасидан ярим мисқол ҳам кўчира олмассан. Талабда суст, паст бўлмаслик айтилса-да, насиб қилганидан ўзгасига пул-олтин сарфлаб сотиб ололмайсан, қувиб етолмайсан.

* * *

***Хотин эрсанг, сол, ярашгайдир рўмол,
Рустам эрсанг, кел, қўлингга ханжар ол.***

Ҳамма ўз жинсида, мақомида тик турмоғи, сақланмоғи яхши. Аёл эр ўрнида, эр аёл ўрнида феъл-атвор кўрсатса, Аллоҳ уларнинг юзини қора қилади.

* * *

***Зарра-зарра ҳар не шу арзу само,
Жинс тортар жинсини чин қаҳрабо.***

Мавлоно бу байтда Ер-у Осмоннинг таркибию пайдо қилгувчисини таъкидлаб, олам (еру кўк) зарра (атом)лардан иборат эканлигини, улар ўз хусусият (жинс)ига кўра доимо

тортишувдалигини баён қиладилар. Ҳазирча сен аслни кўрмаётган бўлсанг-да, аслнинг асоратини, жилвасини, санъатини, яралмишларнинг ҳақиқий ашёсини кўра оласан.

* * *

***Эй, фигон ножинс дўстлардан фигон,
Яшии дўст изланг, ёронлар, ҳар қачон.***

Бу дунёда муносиб дўст топиб яшаш нақадар бахт. Да-риғки, қани ўша муносиб дўст?! Ўз манфаати, ҳисоб-китоби турганда дўстни унутувчилар, унга кўмак бермаганига яраша, тек турмай зиён етказувчилар, кўргандагина оҳ-воҳ қилувчи густоҳлар, имкони топилса бир пулга сотиб юборувчи қаллоблар асло дўст эмас! Юзма-юз келганда му-лойимлик билан ҳол-аҳвол сўровчи, меҳрибонлик қилувчи хотинчалиш дўстлардан мард рақиб аъло. Турланувчи каслар асло дўст бўлмас.

* * *

***Келдилар не-не замонлар, эй киром,
Лек маъоний барқарор ер юзида.***

Замонлар ўтаверади. Салтанатлар, кўшқу қасрлар ер юзи-да ному-нишонсиз йўқ бўлади. Аммо улуғларнинг пурмаъно ҳикматлари асрлардан асрларга ўтиб, юксак бир маънавий неъмат каби руҳиятимизга пок озук беради.

* * *

***Пахта-чўпларни дурадгор ишлагай,
Устасиз ким ҳам уларни пешлагай?***

Ҳар бир нарса илм-хунар, парвариш ва маҳорат сабаб ўзга бир шакл олади. Шунчаки ёғоч ва тахта эътиборга молик нарса эмас. Аммо қачонки дурадгор бу нарсаларга ишлов бераркан, кўзга ташланиб боради. Инсон ўзига, атрофига эътибор бермоғи лозим.

* * *

***Илму ҳикмат очилур пок луқмадин,
Меҳру шафқат сочилур пок луқмадин.***

Поклик парҳезкорликдан вояга етади. Поклик туфайли инсон жабарут оламидан фаришта мақомига кўтарилади. Бунга ўзгалар ҳақиқа хийнат қилмаслик, ваъдада устиворлик, ростгўйлик, омонатга аминлик, ҳалол касб меҳнати ила мушарраф бўлинади. Ҳасад, жаҳолат, текинхўрлик, зўра-вонлик, ўғрилик, фирибгарлик эвазига ҳосил қилинган та-омда хайр-барақа йўқ. Хушёр бўл, арпа экиб, буғдойни орзу қилма. Ахир, от дегани ҳўтик эмас, тойчоқ туғади.

* * *

***Кимки арзон олса, ул арзон берар,
Ёш бола гавҳарга бурда нон сўрар.***

Дунёнинг ишлари учун муайян қонунлар қолиб, вазият тақозосига кўра ҳукм чиқади. Яъни, қандай салом берсанг, алик ҳам шунга мувофиқдир. Қара, уста савдогар гавҳарга бир омбор ғалла олиши мумкин бўлгани ҳолда ўз қорнини ўйлаб оч қолган гўдак уни бир бурда нонга айирбош қилишга рози. Аслида эса, ҳар бир ишда инсоф ва саховат, меъёр ва адолат бўлса, инсон хайр-барақага, мўл-кўлчиликка етишади.

* * *

***Боғбон билгай хазонни бегумон,
Бир киши кўрганни гоҳ кўрмас жаҳон.***

Боғдорчиликдан хабардор киши ҳар қайси фаслдаги юмушларни ўз вақтида адо этиб боради. Шундай ҳам бўла-дики, баъзан бир киши кўриб-билиб турган нарсадан ёнве-ридагилар ғофил қолади. Баҳор келмасидан гуллар очилмас, гул тўкилмагунча мева пайдо бўлмас. Муддат ва ҳарорат етишмагунча мева хом, ғўр. Мева ғарқ пишганда барг банди юпқалашиб, яшил рангида тағйирлик кўзга ташланади. Демак, куз етуклик мавсуми. Бу фасл ортида гарсанд қаҳратон киш ташрифи бордир. Барибир бу ҳам илоҳий изндаги ўзига хос навбатдир. Кейин... яна баҳор...

* * *

***Насли Одамнинг қаноти ақлидир,
Лек ақллар бир-биридан фарқлидир.***

Аллоҳ инсонни барча жонзотлардан кўра ақл-идрокли қилиб яратиб, уни улуғ ва шариф қилди. Ақл боис Одам оламини забт этади. Аммо у (ақл) Ҳақни танишга талпин-гандагина хайрга, улуғлик мақомига етишади.

* * *

***Боғбон бачки бутоқларни бутар,
Гуркираб хурмоси кўкка юз тутар.***

Оламлар Мураббийсидан фан олган инсон тарбия ту-файли камолот поясига етишади. Боғбон ниҳолга тиғ урар экан, хавотирланма. У кераксиз новдаларни кесиб ташлаб, ривожни таъмин этади.

* * *

***Дарду ғам келса, бировни айблама,
Дарду ғамлар ул ўзингдандир ҳама.***

Бошингга бир ташвиш тушса, ўзгалардан эмас, ўзингдан кўр. Ҳою ҳавасларинг кучайиб, тинчингни унутдинг.

Ўзингни ҳар томонга уриб излаганингни гоҳ топдинг, гоҳо йўқотдинг. Шукр, сабр даражасидан узоқлашганингда сени муҳофазага олиш, иймонингни саломат сақлаш учун Яратгандан сенга дард етишди. Кўзингни очиб, Ҳақ сари юзлан ва шифо тила.

* * *

***Йўқ эса ғавҳар, жилоси қайда бор?
Бўлмаса рубоб, савдоси қайда бор?***

Нимага муяссар бўлсанг, ўшандан асар ва тасалли то-пасан. Йўқ нарсалардан нега манфаат кутасан. Олдингда, қўлингда бориға шукр қил. Сабр билан ҳамма мақсадингга яқинлашасан.

* * *

***Гар тегирмон этмаса бугдойни ун,
Нону неъмат суфрога келгайму чун?***

Кўзингга оғир меҳнат бўлиб кўринаётган нарсалар ортида бир эзгулик мавжуд. Бугдойни тегирмон тоши эзиб, янчар экан, бу зулм-зўравонлик эмас. Бугдой хайрлик белгиси. Уни ун қилмоқ янада эзгуликни яқинлаштиради. Дастурхо-нимизга нон шу тариқа етиб келишини мушоҳада қилиб, бошқа юмушлар оқибатини ҳам кўз олдингга келтир.

* * *

***Айт, қачон ким бир залолат этмади,
Ортидан унга маломат етмади?!***

Байб ёлғиз Парвардигор. Бандаси ҳар қадамда хатою маъсиятдан, маломатдан холи эмас. Шундай бўлса ҳам Аллоҳ ҳамманинг ризқ-рўзини бутун ва бекам қилиб беради. Нима тиласа, ҳожатини ато этади. Сен залолат ва маломатлардан, хатою нуқсонлардан тавба воситасида халос бўласан.

Жалолоддин Румий

Най ноласи
Ҳикматлар

Насрий матн муаллифи: Хайрулло Қосим
Масъул муҳаррир: Муяссар Охунова
Муҳаррир: Адиба Ҳамро қизи
Техник муҳаррир: Абдулазиз Жоавлиев
Мусахҳих: Дилшода Аввлбоева
Нашр учун масъул: Акмал Нажмиддинов

Нашриёт лицензияси: АІ № 092-16.07.07. Босишга рухсат этилди: 17.08.2011 йил. Бичими 60x84 1/16. Таймс гарнитураси. Офсет босма. Шартли босма табоғи 7,5. Нашриёт б/т 9,0. Буюртма № 11-11. Адади 1000 та. Баҳоси келишилган нарҳда.

«Yurist-media markazi» нашриёти, Тошкент шаҳри, Навоий кўчаси, 30-уй. Тел.: 244-13-08, 717-76-88. e-mail: yurist-mediavfrkazi@inbox.ru

"Nabil plus" МЧЖ босмаҳонасида чоп этилди. Тошкент шаҳри, Қорасарой кўчаси, 324-уй.